

НАСИЉЕ У СРБИЈИ: ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

НАСИЉЕ У СРБИЈИ

ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, 2015

НАСИЉЕ У СРБИЈИ: ОБЛИЦИ, ЧИНИОЦИ, КОНТРОЛА
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Други део

Издавач

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ПОЛИЦИЈСКА АКАДЕМИЈА
Београд, Цара Душана 196 (Земун)

За издавача

проф. др МЛАДЕН БАЈАГИЋ
вршилац дужности декана Академије

Рецензенти

проф. др НАТАША МРВИЋ ПЕТРОВИЋ
проф. др ЂОРЂЕ ЂОРЂЕВИЋ
др ЈОВАН ЂИРИЋ

Уредник

проф. др БИЉАНА СИМЕУНОВИЋ ПАТИЋ

Лектор

ЈАСМИНА МИЛЕТИЋ

Компјутерска припрема слога

МИЛОШ ИВОВИЋ

Тираж

200 примерака

Штампа

ЈП „Службени гласник“
Београд

©2015 Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ISBN 978-86-7020-314-3

САДРЖАЈ

Драгана Коларић

РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ У ОБЛАСТИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА..... 1–20

Оливера Зечевић

ПОСТУПАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЗАШТИТЕ
МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА ОД ЗЛОСТАВЉАЊА
И ЗАНЕМАРИВАЊА 21–48

Ненад Коропановски, Сузана Талијан

НИВО ОТПОРА ОСУМЊИЧЕНОГ И ЊЕГОВА
КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ПОЛИЦИЈЕ 49–59

Slavisa Vukovic

THE CHARACTERISTICS OF SUCCESSFUL POLICE
ACTIVITIES IN PREVENTING YOUTH VIOLENCE 61–73

Голуб Гачевић, Жељко Никач

АКЦИОНО ПЛАНИРАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ
У ОКВИРУ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА 75–92

Данијела Спасић

СТРАТЕШКИ И ПРАВНИ ОКВИР ЗА ЗАШТИТУ
ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 93–114

Биљана Симеуновић Патић, Стево Јаћимовски

НЕКА ОБЕЛЕЖЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА
И ЊЕГОВЕ КОНТРОЛЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ..... 115–186

РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ОБЛАСТИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА

Проф. др Драгана Коларић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: У раду се анализирају одредбе које се односе на кривично дело убиства. Аутор хронолошки прати одредбе о убиствима, почевши од Кривичног законика из 2005. године, преко Закона о изменама и допунама Кривичног законика који су потом уследили. У првом делу рада, који је уједно посвећен и уводним напоменама, аутор посматра кривично дело убиства и његово одређење у Кривичном законик у Србије. Други део расправе односи се на ЗИД КЗ из 2009. године. Трећи, уједно и централни део, односи се на конкретне предлоге *de lege ferenda* који треба да допринесу што потпунијој заштити права на живот човека које представља основ за остваривање свих осталих права.

Кључне речи: *кривично дело, Кривични законик, тешка убиства, привилегована убиства.*

Уводне напомене

Приликом проучавања кривичног права увек је корисно имати на уму да, без обзира на то колико се предмет проучавања чинио теоријским, његов *raison d'être* је изразито практичан. Тако и приликом проучавања кривичног дела убиства, које спада у ред класичних, можда и најстаријих кривичних дела, које је са теоријског аспекта већ толико обрађивано и на први поглед изгледа да је већ све речено,

јавља се још доста спорних питања која треба расправити, како у теоријском циљу тако и с обзиром на проблеме који се јављају у судској пракси, али и с обзиром на евентуалне предлоге *de lege ferenda*. Иако је реч о кривичном делу које је по времену настанка старо и класично реалност је другачија. Кривично дело убиства је веома динамично, и због тога ни данас није изгубило на значају ни у теоретском ни у законодавном односно криминално-политичком смислу. Пре би се могло прихватити да убиства својом присутношћу у сваком друштву са обимом који варира, али нигде није занемарљив, динамичношћу и променљивошћу у погледу начина вршења, све чешћим организованим вршењем, тешкоћама и препрекама које се јављају у његовом откривању и гоњењу учинилаца, мноштвом различитих мотива из којих се врши, представљају „подмлађен и усавршен“ деликт савременог друштва.¹

У области кривичног материјалног права у Републици Србији извршена је темељна реформа 2005. године и донет је нов Кривични законик.² Након скоро једнодеценијских напора Србија је осавременила своје кривично право.³ Исти је пет пута мењан и допуњаван. Два пута у току 2009, и по једанпут у 2012, 2013. и 2014. години. Могло би се констатовати да су оба Закона о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године⁴ имала трећину смислених одредби, трећину непотребних и сувишних одредби (међу којима су и оне којима се „кварио“ постојећи текст КЗ) и трећину одредби које су углавном биле усмерене на термилошко усклађивање појединих чланова услед промене државноправног положаја Републике Србије. Дobar део измена и допуна се односио на прописивање строжих казни (код око једне трећине кривичних дела), премда и до тада КЗ Србије није спадао у кривичне законе са благим казнама. Трећи по реду, Закон о изменама и допунама Кривичног законика усвојен је 24. децембра

1 Љ. Лазаревић, Убиства у југословенском кривичном законодавству – *de lege lata* и *de lege ferenda*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000. година, стр. 5.

2 *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. и 108/2014.

3 Б. Ристивојевић, Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012, стр. 43.

4 У ствари, онај који је уследио само неколико месеци после првог, знатно је мањег обима а и сам представља делимично признање оних који су припремали измене и допуне да је ЗИД КЗ из септембра 2009. садржао низ пропуста *Службени гласник РС*, бр. 72/2009 и *Службени гласник РС*, бр. 111/2009.

2012. године.⁵ Овај закон је резултат потребе прилагођавања међународним обавезама које је Србија преузела ратификацијом појединих међународних уговора. Његовим ступањем на снагу требало је да буду отклоњене и извесне недоследности и пропусти који су учињени изменама кривичног законодавства 2009. године, што је само делимично учињено, јер су за то потребни озбиљнији захвати у законском тексту. Измене и допуне кривичног законика из 2013. године нису се тицале кривичних дела убиства.⁶

Кривично законодавство последњих деценија показује динамику која му раније није била својствена.⁷ Честе измене резултат су, пре свега, прилагођавања међународним обавезама које државе преузимају ратификацијом појединих међународних уговора. Поред Конвенција, регионалних и међународних, од посебног значаја за реформу су и Директиве ЕУ и Оквирне одлуке Савета ЕУ. Такође, не треба заборавити да постоје одређена понашања чији непосредни основ прописивања нису међународне обавезе или унутрашње законодавство, већ могу да буду везана за нашу средину, лоше искуство у Србији, што може да представља основ за инкриминисање таквог понашања у Кривичном законнику.

У складу са нашим предметом истраживања најпре ћемо анализирати основне поставке Кривичног законика из 2005. године које се односе на кривична дела против живота и тела, пре свега на кривична дела убиства, а онда и одредбе из исте групе које су биле предмет измена и допуна 2009. године. Реформа кривичног законодавства 2009. године садржи бројне мањкавости, што је иначе слика целокупног ЗИД КЗ из септембра 2009. године, и свакако није била свеобухватна. Остале измене и допуне кривичног законика (децембар 2009, децембар 2012, новембар 2013, октобар 2014) нису се тицале групе кривичних дела против живота.

1. Кривични законик РС из 2005. године

С обзиром да живот и тело човека представљају најважнија добра не само појединца него и друштва у целини, Посебни део унутар Кри-

⁵ У даљем тексту ЗИД КЗ.

⁶ *Службени гласник РС*, бр. 104/2013.

⁷ З. Стојановић, *Нова решења у кривичном законодавству Србије, њихова примена и будућа реформа*, у: *Нова решења у кривичном законодавству Републике Србије и њихова практична примена*, Београд, 2013, стр. 11.

вичног законика Србије почиње заштитом живота и телесног интегритета. Колики је значај ових добара види се и по томе што се сва кривична дела управљена против живота и тела гоне по службеној дужности, изузев обичне лаке телесне повреде из члана 122 ст. 1 где се гоњење предузима по приватној тужби.

Када је у питању кривичноправна заштита живота, не долазе до изражаја три особине кривичног права, тј. његова акцесорност, фрагментарност и супсидијарност, већ је она самостална, целовита и примарна.⁸ По правилу, кривично право штити правна добра која су већ конституисана и одређена другим гранама права и то само од одређених облика напада на њих. Када су у питању кривична дела убиства, она су код нас сврстана у групу кривичних дела против живота и тела. Заштитни објекат ове групе јесу живот и тело човека. Живот је добро које се не штити другим гранама права, већ искључиву улогу игра кривично право. На тај начин искључена је акцесорност кривичног права. Слично и фрагментарност не долази у обзир јер кривичноправна заштита, у мери у којој је то могуће, тежи да буде потпуна и целовита.⁹ Последња поменута особина кривичног права указује да кривичноправна интервенција треба да буде последње средство, *ultima ratio* и не треба је употребљавати све док постоје друга средства и начини да се неко добро заштити. Када је у питању заштита живота кривично право, у принципу, не треба да буде супсидијарног карактера. Рекли смо „у принципу“ зато што савременом друштву данас стоје на располагању поред репресивних средстава, у која се пре свега убраја кривично право, и превентивна средства која треба да спрече да до недозвољеног понашања уопште дође. Превенција данас треба да заузима важно место у успешно постављеној борби против тешких облика насиља. Мада кривично право, и поред своје изражене репресивне компоненте, за крајњи циљ има превенцију јер се санкцијом настоји утицати како на онога ко је извршио кривично дело тако и на потенцијалне извршиоце.¹⁰ Према томе, превенција подразумева и успешно откривање, гоњење и ефикасну примену кривичних санкција.

Кривични законик Србије штити право на живот, пре свега, инкриминацијама које се односе на обично убиство, тешка (квалифика-

8 З. Стојановић, Природно право на живот и кривично право, ЈРКК, бр. 1/98, стр. 8.

9 *Ibidem*.

10 З. Стојановић, Кривично право – општи део, Београд, 2013, стр. 6.

вана) убиства и привилегована убиства. Свој значај има и инкриминација недозвољеног прекида трудноће која се односи на уништење плода, тј. човековог зачетка.

Убиство се, у већини савремених правних система, одређује као лишење живота другог лица. На сличан начин, и наш законодавац једноставном диспозицијом „ко другог лиши живота“ одређује убиство. Дакле, према опште прихваћеној семантици то је „смрт једног човека проузрокована од стране другог човека“ (*hominis caedes ab homine*).

Због различитих модалитета које убиство у конкретном случају може да има уобичајено је говорити о његовој тростепености. Наиме, убиства се међусобно могу разликовати према побудама извршења (са једне стране имамо ниске мотиве, а са друге стране се може радити о сажалењу), начину извршења, околностима под којима се врше и сл. Због тога се законодавац одавно труди да од нормалног случаја убиства, умишљајног или нехатног, разликује случајеве у којима је оправдано изрећи тежу казну од оне која је прописана за обично убиство и случајеве где је, због постојања неке кривичноправно релевантне околности, прихватљиво изрећи лакшу казну. Ова тростепеност постоји у готово свим законодавствима. Дакле, од обичног убиства које обухвата просечан случај убиства са умишљајем треба разликовати са једне стране тешка убиства, а са друге стране привилегована убиства.

Кривични законик из 2005. године систематизује убиства на следећи начин.

Обично убиство је лишавање живота другог лица које није праћено околностима које ово дело чине лакшим или тежим. Код обичног убиства законодавац не одређује никакве посебне описе, као што то чини код сваког другог убиства понаособ, а ако суд утврди да у конкретном случају постоји нека од посебних особина, назначених код осталих кривичних дела убиства, онда не постоји обично убиство. Према томе, дефиниција обичног убиства треба да се разуме у том смислу да одсуство ког посебног обележја јесте главна карактеристика овог кривичног дела.¹¹ На тај начин размишља и нпр. швајцарски законодавац који истиче да ко убије друго лице са умишљајем, а да не постоје посебне претпоставке које се односе на друге облике убиства, одговара за обично убиство.¹² Дакле, одредба о обичном убиству се

11 Ј. Таховић, *Кривично право – посебни део*, Београд, 1961. година, стр. 74.

12 М. Schubarth, *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1982, p. 76.

примењује када не постоје квалификоване и привилеговане карактеристике одредби чланова 114–118 Кривичног законика Србије.

Тешко (квалификовано) убиство је оно које је учињено под таквим квалификаторним околностима за које законодавац предвиђа теже кажњавање.

Тешка (квалификована) убиства прописана у члану 114 Кривичног законика из 2005. су: убиство на свиреп или подмукао начин, убиство при безобзирном насилничком понашању, убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе, убиство из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда, убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности, убиство детета или бремените жене, убиство члана своје породице којег је претходно злостављао и убиство више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или убиству из самилости.

Код лакших убистава постоје неке привилегујуће околности које закон издваја и због њиховог присуства прописује лакшу казну од казне прописане за обично убиство. Кривични законик Републике Србије из 2005. познаје четири привилегована убиства. То су: убиство на мах, убиство детета при порођају, лишење живота из самилости и нехатно лишење живота.

Кривични законик Републике Србије из 2005. године несумњиво представља значајну кодификацију кривичног права Републике Србије преузету у циљу даљег усавршавања нашег законодавства. Законик, у односу на раније решење из Кривичног закона Србије¹³, прво раздваја раније одредбе члана 47 у два самостална члана, убиство (члан 113) и тешко убиство (члан 114). То раздвајање сматрамо оправданим јер тешка убиства имају велики број, садржајно различитих облика, без обзира што она представљају квалификоване облике дела из члана 113 који се по правилу прописују уз основни облик. Слична ситуација већ од раније постоји код тешке крађе, што се оправдава њеним бројним и садржајно различитим облицима.

13 *Сл. гл. СРС*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 8. 12, 10/02 од 1. 3).

Даље, квалификована убиства су обogaћена новим облицима (убиство детета или бремените жене, убиство члана своје породице којег је претходно злостављао). Такође, убиство при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе је пренето из групе имовинских дела и ситематизовано у групу кривичних дела против живота и тела. Измене су учињене и у погледу убиства службеног или војног лица у правцу проширавања круга службених лица која могу бити пасивни субјекти. Код групе тешких убистава учињених према побудама, измена је извршена у правцу изостављања крвне освете као квалификаторне околности, што не значи да је намера законодавца била да убиство из крвне освете не предвиди као тешко убиство. Ту се једноставно ради о чињеници да ово кривично дело полако одумири и у крајевима где је раније постојало и постаје реликт прошлости, па га не треба посебно прописивати с обзиром да се може подвести под друге квалификаторне околности. Када су у питању привилегована убиства уведен је нов облик лаког убиства – лишење живота из самилости (члан 117). Нови облици тешких и лаких убистава у Кривичном законнику Србије из 2005. указују да наше кривично право прати промене у друштву али, исто тако, и савремене тенденције у другим кривичним законодавствима.

2. Два закона о изменама и допунама КЗ из 2009. године

Измене и допуне у области општег дела Кривичног законика веома су ретке. Евентуалне измене се односе на систем кривичних санкција. Веома ретко се задира у неке традиционалне, класичне институте као што су нужна одбрана¹⁴, крајња нужда и сл. У том смислу, Закони о изменама и допунама Кривичног законика се највише односе на област посебног дела кривичног законодавства. Новине у посебном делу су много чешће у свим савременим кривичним законодавствима и ре-

¹⁴ Када се радило на доношењу Кривичног законика Србије 2005. предмет преиспитивања су били и неки општи институти кривичног права. Тако нпр. прецизирана је одредба која се односила на нужну одбрану што је последица неоправдано рестриктивног коришћења овог института у судској пракси. Било је неопходно прецизирати да је нужна одбрана дозвољена, уз испуњење осталих услова, када се одбија истовремени, нескривљени напада „од свог добра или добра другог“, дакле од неког личног или имовинског добра, јер је раније стајало „од себе или другог“ па се сматрало да је нужна одбрана дозвољена само у случају напада на лично добро појединца.

зултат су потребе друштва да прати економске, политичке, социјалне, идеолошке и друге промене, а посебно стање криминалитета. Према томе, кривично законодавство представља динамичну правну област. Питање је само где наћи границу између претераног ширења криминалне зоне, односно повећања инкриминација и потребе државе да на ефикасан начин реагује на нове облике криминалитета.

Могло би се констатовати да је Закон о изменама и допунама Кривичног законика из септембра 2009. године дотакао одредбе и Општег и Посебног дела, да су неке измене више формалне него суштинске природе јер се њима стилски уређују постојеће одредбе и усаглашавају са нашим језиком, али, исто тако, има и нових одредби, док се код појединих дела мењају казнени оквири. Занемарујући терминолошко усклађивање појединих одредби до којег је дошло услед промене државноправног положаја Републике Србије, у односу на раније стање учињен је већи број измена и допуна у посебном делу. Прво, прописан је одређени број нових кривичних дела. Друго, код великог броја постојећих дела вршене су измене. И треће, бројна су кривична дела код којих су мењане прописане казне односно казнени оквири. Указаћемо на најзначајније измене у области кривичних дела убиства.

Прво, тешко убиство је допуњено новим облицима. То су лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности и лишење живота лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља. И друго, назив кривичног дела „убиство из самилости“ промењен је у „лишење живота из самилости“.

Према аутентичном тумачењу законодавца датом у члану 112 послом од јавног значаја сматра се обављање професије или дужности која има повећани ризик за безбедност лица које га обавља, а односи се на занимања која су од значаја за јавно информисање, здравље људи, образовање, јавни превоз, правну и стручну помоћ пред судским и другим државним органима.

Поставља се питање да ли се циљ који се желео постићи новим обликом тешког убиства који се односи на лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности могао постићи и на други, прикладнији начин. Да кренемо редом. Пре ступања на снагу Кривичног законика Србије као тешко убиство било је предвиђено убиство службеног или војног лица при вршењу послова државне

или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе. У односу на старо решење, Законик је проширио криминалну зону тако да сада пасивни субјект може бити било које службено лице (судија, тужилац и сл) при вршењу послова службене дужности. Дакле, овом одредбом су сада обухваћена и судијска и тужилачка функција, што сматрамо посебно оправданим, али и друге функције које службена лица обављају, а чији је круг изузетно широк. Ово решење и даље садржи захтев да је убиство извршено *при* вршењу службених послова, *а не у вези* са њима. Како се истиче у теорији, то би (убиство извршено у вези са вршењем службених послова) код неких дужности имало своје криминално-политичко оправдање. Најновијим изменама и допунама Кривичног законика уводи се нови облик тешког убиства који се односи на лишење живота судије, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности и задржава стари облик тешког убиства лишење живота службеног или војног лица при вршењу службене дужности. Чини нам се да се исти циљ могао постићи изменом одредбе из члана 114 ст. 6 на начин као што је она формулисана у Кривичном законик у Црне Горе где обухвата лишење живота службеног или војног лица при вршењу или у вези са вршењем службене дужности.

Други Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године (децембар 2009) везан је, углавном, за сузбијање насиља на спортским приредбама. Чињеница да у последње време имамо све већи број инцидената са елементима насиља на спортским приредбама и потреба ефикасне и интензивне борбе против насиља на спортским такмичењима условили су доношење новог ЗИД КЗ.

3. Нека питања за будућу реформу

Кривични законик Србије на првом месту штити право на живот човека. Можемо слободно да кажемо да се облицима кривичног дела убиства, њиховом систематизацијом и запређеном казном та заштита адекватно остварује. Али и поред тога захтеви као што су „целовитост, примарност и самосталност“ заштите права на живот постављају пред нас задатак да укажемо на могуће правце развоја кривичног законодавства *de lege ferenda* који би довели до побољшања заштите права на живот.

Прво, код кривичног дела убиства (обичног и тешког) има смисла у будућности размислити о кажњавању за умишљајно припремање његовог извршења. Ако је основни критеријум вредност заштитног објекта и интензитет угрожавања онда нема сумње на овом пољу је оправдана и таква кривичноправна заштита. Она се може остварити на два начина. Један је предвиђање припремања убиства као самосталног кривичног дела док други начин подразумева кажњавање припремања као фазе у остваривању кривичног дела убиства (*delicta preparata*). Имајући у виду да је Кривични законик Србије изоставио ранију општу одредбу из члана 18 ОКЗ, којом се одређивало, на један оријентациони начин, у чему се припремне радње састоје, јасно је да нема ни правног основа за законодавца да у посебном делу предвиди кажњивост за припремање одређених кривичних дела, а да при томе не прецизира у чему се састоји то припремање. То значи да припремне радње у ужем смислу, *delicta preparata*, КЗ више не предвиђа. Уколико за тим постоји криминално-политичка потреба интенција законодавца је да се то чини на први начин, тј. прописивањем одређених припремних радњи као посебних кривичних дела.¹⁵ То код кривичног дела убиства носи са собом и одређене опасности јер је радња извршења кривичног дела убиства одређена на последичан начин, тако да је врло тешко одредити када једна радња представља припремну радњу за касније недефинисану радњу којом ће се извршити кривично дело.¹⁶ Законодавац *de lege ferenda* треба овом проблему студиозно да приступи и да се определи на који ће начин кажњавати за умишљајно припремање кривичног дела убиства. Његовим припремањем угрожава се највредније, прво међу осталим правима, право на живот човека. Чини нам се прихватљивијим да законодавац пропише да је умишљајно припремање кривичног дела убиства кажњиво и да потом прецизира у чему се оно састоји.

Када је у питању тешко убиство, сматрамо да разлози политике сузбијања криминалитета који иду у прилог института застарелости овде

15 Законодавац је сам одступио од тог правила и код већине кривичних дела против уставног уређења и безбедности предвидео кажњавање за њихово припремање а да није посебно код сваког прецизирао у чему се те радње припремања као посебно кривично дело састоје, него је то учинио у једном заједничком члану, на уопштен начин наводећи шта представља припремање тих кривичних дела. При томе се користила формулације из ранијег члана 18 ОКЗ-а, с тим што се уз четири групе припремних радњи, додаје још једна специфична за ова кривична дела. О томе више: З. Стојановић, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2007. година, стр. 133.

16 Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр 7.

не стоје. Да ли бисмо заиста могли да прихватимо да тешког убицу детета који је то дело учинио на свиреп начин није оправдано казнити због протеча дужег периода? Иако се ради о општеприхваћеном институту, у модерном кривичном праву се ипак предвиђају и изузеци. Они се углавном односе на међународна кривична дела у ужем смислу, тј. на геноцид, ратне злочине, злочине против човечности и злочин против мира. Кривични законик Србије у члану 108 предвиђа да кривично гоњење и извршење казне не застаревају за кривична дела предвиђена у чл. 370–375 законика, као ни за кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи. Међутим, није мали број кривичних законодавстава која у одредбу о незастаревању уносе и тешко убиство.¹⁷ Разлози против застаревања тешког убиства треба *de lege ferenda* да превагну и наш законодавац одредбу о незастарелости кривичног гоњења и извршења казне треба да допуни уносећи и кривично дело из члана 114 КЗ.

Са становишта казнене политике истичемо да је поред прописивања санкција које треба применити на учиниоце кривичних дела веома важно изрицање и извршење казне. Јасно је да кривично право са својим системом кривичних санкција, иако представља главно репресивно средство у сузбијању криминалитета, има и значајну превентивну димензију. То произилази из одређења сврхе казне у нашем кривичном законодавству. Због тога сматрамо да би требало размислити *de lege ferenda* о увођењу казне доживотног затвора. У току рада на Кривичном законнику из 2005. године од те идеје се одустало у последњем тренутку. Међутим, упоредно-правно посматрајући, доживотни затвор постоји у великом броју европских (Енглеска, Швајцарска, Немачка, Аустрија, Шведска итд.) и у великом броју ваневропских држава (Америка, Канада, Индија, Аустралија итд.). Неки би у погледу овог предлога могли да укажу на већ добро познату изјаву Бекарије који је још одавно рекао да је боље да кажњавање буде брзо и извесно него да буде оштро, јер се само на тај начин постиже ефикасност. Али наш предлог не значи да смо примену заборавили и оставили по страни. Истичемо потребу комплементарног деловања и законодавне и судске казнене политике. Као битну карику у правцу успешније борбе против деликта насиља, и уопште кривичних дела, не смемо да не поменемо ефикасност која се тражи од правосудних органа.

17 Тако нпр. Кривични законик Савезне Републике Немачке у § 78 ст. 2 наводи да злочини из §220а (геноцид) и § 211 (тешко убиство) не застаревају.

Када су у питању поједини облици квалификованих и привилегованих убистава, *de lege ferenda*, треба размислити у неколико праваца.

Ступањем на снагу Кривичног законика из 2005. уведена су нова тешка убиства која несумњиво треба да имају своје место у Кривичном законнику. Том приликом се поставило питање оправданости даље егзистенције појединих облика тешких убистава. Ту, пре свега, мислимо на убиство којим се са умишљајем доводи у опасност живот још неког лица, убиство ради извршења или прикривања другог кривичног дела и убиство при безобзирном насилничком понашању. Код првог убиства као спорно се поставило питање да ли умишљајно лишавање живота неког лица у стицају са релативно лакшим кривичним делом као што је довођење у опасност живота неког лица треба да прерасте у тешко убиство. С обзиром да се овај облик ретко појављује у судској пракси било је предлога да се он избаци из Законика. Ако бисмо посматрали само број осуђених лица за неко кривично дело као критеријум да ли то дело треба да егзистира у кривичном законодавству или не, онда би се довели у питање и неки други облици тешких убистава. По нашем мишљењу, ако је убиством једног лица постојала могућност наступања смртне последице и за друго лице, онда законодавни мотив инкриминације постоји. Ради се о конкретној опасности за живот неког лица, која оправдава квалификовање радње учиниоца као тешког убиства.

Такође, ако је циљ убиства да омогући да друго дело не буде откривено, или ако учинилац свесно и вољно лишава живота друго лице са намером да на тај начин олакша или омогући извршење неког другог кривичног дела то довољно говори о високом степену суровости, кукавичлука и високом степену кривице учиниоца.

Када је у питању убиство при безобзирном насилничком понашању истичемо да је оно ушло на врата кривичног законодавства 1977. године. Поставља се питање који је био *ratio legis* за увођење овог кривичног дела и да ли је оно оправдало своје постојање?

Као образложење, које иде у прилог овом специфичном облику тешког убиства, наведена је појачана заштита грађана од безобзирних насилничких понашања, јер је седамдесетих година у нашој земљи забележен пораст насилничких ексцеса, који су били праћени тешким телесним повредама жртава, а нису изостали ни случајеви у којима је

насилничко понашање довело до наступања смрти грађана.¹⁸ Констановано је да постојеће инкриминације нису довољне да би се зауставио пораст кривичних дела убиства која су вршена без озбиљнијег повода, разлога и мотива. Пракса је показала да постоје прилике где се убиство врши из чисте обести, као последица кабадахијског понашања учиниоца, једноставно тако што то неке одговара. У таквим ситуацијама, ако не би постојала квалификаторна околност “при безобзирном насилничком понашању”, суд је могао да примени само одредбу о обичном убиству.

Са друге стране, имамо чињеницу да је примена ове квалификације изузетно ретка у судској пракси, што одмах усмерава пажњу на питање о потреби постојања овакве одредбе у Кривичном законнику Србије. При томе имамо у виду да су неке земље бивше СФРЈ, које су појуриле 1977. године да своје кривичне законе обогате новом инкриминацијом, у налету доношења нових кривичних кодекса, одустале од убиства при безобзирном насилничком понашању као тежег облика убиства.¹⁹

Поред чињенице да примена ове одредбе у пракси није толико честа, не ретко се поставља и питање шта је то код овог облика тешког убиства квалитативно различито од обичног убиства? Такође, везујући ову инкриминацију за одредбу члана 344. Кривичног законика Србије законодавац додатно компликује ситуацију јер је и само насилничко понашање непрецизно одређено и у судској пракси постоји проблем разграничења са неким прекршајима против јавног реда и мира.

Разлози које бисмо могли навести у прилог постојања убиства при безобзирном насилничком понашању углавном су уопштени и односе се на потребу да кривичноправна заштита живота буде што потпунија тј. да постоји што целовитија заштите друштва од лица која немају обзира за мир и осећање личне сигурности других, за које живот, тело и част других лица не представљају вредности достојне поштовања.

Противници тачке 2. члана 114. истичу да је заштита потпуна јер се могу применити одредбе о обичном убиству и изрећи казна до 15 година затвора (што је у пракси најчешће и био случај у анализира-

18 З. Томић, Нека спорна питања код кривичног дела убиства при безобзирном насилничком понашању, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, бр. XXXIII/1985, Сарајево, стр. 175.

19 Нпр. Хрватска и Словенија.

ним пресудама). Дилема остаје, тј. питање да ли је сразмерно тежини и околностима учињеног кривичног дела убиства, које се чини из чисте осиноности, жеље за самоистицањем, грубим ремећењем јавног реда, довољно изрећи само ону казну која се може одмерити у оквиру посебног минимума и максимума за кривично дело обично убиство.

У прилог брисања ове одредбе иде и чињеница да се њој ретко прибегава у судској пракси. Чак и у оним случајевима када је то учињено првостепене пресуде се најчешће укидају и враћају на поновно суђење или се преиначују у делу који се односи на изречену казну. Ова одредба није ни квалитативно пуно различита од обичног убиства. Чињеница да неко врши убиство на безобзиран начин, грубо и бахато може да буде отежавајућа околност приликом одмеравања казне.²⁰

Привилегована убиства, такође, изазивају веома живу расправу и велики број различитих ставова. Кривично дело убиства на мах познају сва савремена кривична законодавства. Наша одредба се ослања на стање јаке раздражености које представља правни појам а не термин медицинске природе и суду припада процена да ли такво стање постоји или не. Овде се не ради о патолошком афекту јер би се онда примењивала правила у вези са институтом урачунљивости, већ се у стање јаке раздражености доводи психичко нормално биће, односно само нормалан, душевно здрав човек може бити извршилац овог кривичног дела. Стање јаке раздражености се цени по објективном критеријуму, тј. утврђује се шта је изазвало стање раздражености и како нормалне особе реагују на такве надражаје. При томе се узима у обзир и личност учиниоца, јер се мора утврдити да је јака раздраженост наступила код учиниоца дела. Елемент „на мах“ не треба *de lege ferenda*, како се то негде истиче, избацити из диспозиције дела јер је законодавац његовим задржавањем хтео да „нагласи и истакне“ да је кривично дело убиства на мах временски ограничено реаговањем било у моменту провокације жртве или непосредно после тога. Као што је већ поменуто, израз „на мах“ значи у истом тренутку чим је предузет напад, злостављање односно тешко вређање или одмах по престанку истих. Избацивањем махиналног деловања не би се ништа значајније променило, јер по правилу лице делује на мах када је у стању јаке раздражености. Чим има могућности свесно да делује, раздраженост није јака већ се може радити о обичном афекту јарости.

20 Д. Коларић, Убиство при безобзирном насилничком понашању, у: Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције, Београд, 2014, стр. 115.

Када је у питању убиство детета при порођају, посматрајући садашњу законску формулацију, можемо доћи до неколико закључака. Прво, кривично дело чедоморства се ослања на поремећај изазван порођајем који се разликује од биолошког основа неурачунљивости. Овде се ради о поремећености насталој услед деловања *порођајног синдрома*. Друго, садашња инкриминација привилегује мајку–породиљу услед постојања поремећаја изазваног порођајем, а не услед постојања других околности различитог карактера (финансијских захтева, неодговарајућег стамбеног смештаја, утицаја породичне средине и других социјалних и емоционалних притисака). Ако мајка лиши живота дете за време порођаја, онда, као што смо видели, постоји неопорива законска претпоставка о стању поремећаја и дело се квалификује као чедоморство. Али ако мајка те исте радње предузме непосредно после порођаја онда у сваком конкретном случају морамо утврђивати да ли је то учињено док код ње још траје поремећај изазван порођајем или услед деловања неких других фактора. У случају када резултати указују да су кључно деловање имали други фактори овакво убиство не даје могућност да се дело квалификује као убиство детета при порођају. Наравно, постоји могућност да мајка лиши живота дете у стању поремећаја изазваног порођајем и да уз ту, главну привилегујућу околност, постоји и нека друга околност нпр. ванбрачно дете, тешка материјална ситуација итд., па се дело, ако су испуњени сви услови, квалификује као убиство детета при порођају. Треће, према садашњем стању ствари постоји претпоставка поремећаја у сваком случају порођаја јер то је управо и разлог зашто ова инкриминација постоји у нашем законодавству. Четврто, законодавац коришћењем формулације „непосредно после“ жели да укаже да се ради о краћем временском интервалу, што је питање фактичке природе које се процењује у сваком конкретном случају уз помоћ налаза и мишљења вештака одговарајуће специјалности. *De lege ferenda* о овој инкриминацији се размишља у неколико праваца. Први се односи на предлоге усмерене на проширивање услова који имају привилегујући карактер. Најчешће изношени аргументи за таква стремљења су стресне ситуације у којима се мајка може наћи по доласку детета на свет. Тај стрес је блиско повезан са односом околине према мајци, али и са ширим социјалним притиском. Нама се, у погледу идеја о проширивању круга услова који могу привилегујуће да делују, чини оправданим став оних теоретичара који износе разлоге против таквих измена и допуна. Ако

би се признали шири фактори, зашто они онда не би могли да се узму као привилегујући и код другог родитеља, тј. оца. Слично, и очеви могу да убију када су под стресом непосредно по доласку новорођенчета у кућу па се јасно поставља питање да ли и они треба да буду обухваћени правом о чедоморству. Зашто би се самилост односила само на жене убице своје деце? То је потпуно некоректан однос према очевима који пате од истоврсне стресне ситуације (*comparable stress*). Како се закључује, на тај начин би право било полно поларизовано јер издваја само жене и додељује им блажи третман.²¹

Против проширивања привилегујућих услова могуће је износити још аргумената. Тако нпр. шта ће се десити ако мајка под утицајем ширих социјално-економских фактора убије истовремено и новорођенче и друго старије дете. Да ли је прво чедоморство, а друго убиство? Ако дозволимо утицај и других околности због којих непосредно после порођаја мајка лишава живота своје дете, онда би оне требало да буде основа права о чедоморству, а не старост детета. *Ratio legis* ове одредбе је поремећај изазван порођајем. Ако се у будућности законодавац одлучи да ова одредба остане у нашем кривичном законодавству не треба проширивати услове привилеговања већ размислити о формулацији која би на недвосмислен начин потврдила постојање необориве законске претпоставке о постојању поремећаја у сваком случају порођаја, чиме би се избегле дилеме у будућности. Ако се пак законодавац приклони оним законодавствима, којих није мали број, која су избацила ову инкриминацију из кривичног закона, то би значило да се ове ситуације третирају као обично убиство уз могућу примену околности, које у зависности од конкретног случаја, могу имати олакшавајући или отежавајући карактер. Чињеница је да не би били једина земља која ово кривично дело нема у свом закону или га брише, ако је раније постојало.

Инкриминација лишења живота из самилости је, такође, контраверзно питање које је избацило на површину низ спорних питања. Нема дилеме да је обновљено српско кривично законодавство учинило један корак унапред на подручју регулисања еутаназije. Увођењем кривичног дела лишења живота из самилости направљена је разлика између овог дела и обичног убиства, која необориво постоји. Нико нема права да узме туђ живот ма колико он некавалитетан био, али

21 W. Wilson, *Criminal law-doctrine and theory*, London, 2003, p. 395. и A. Ashwort, *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999, p. 293.

ако се то учини због тешког здравственог стања и на озбиљан и изричит захтев самог носиоца права на живот, мања је кривица. Сви остали случајеви представљају убиство. По нашем мишљењу, инкриминација еутаназије као привилегованог убиства треба да постоји у кривичном законодавству. Али да бисмо дошли до закључка шта треба мењати и у ком правцу неопходно је да ова одредба заживи. Тек ће онда изронити на површину конкретни проблеми, а не само претпоставке и нагађања која сада постоје. Онда ћемо моћи на основу стеченог искуства да формирамо предлоге *de lege ferenda*. Није ово прва одредба која у закону отвара низ питања. Сетимо се само тешких телесних повреда и проблема разграничења између појединих облика који и данас нису законом прецизно утврђени. Па и поред озбиљних примедби које јој се могу упутити, те одредбе функционишу у пракси. Такође, утврђивање садржине појединих употребљених термина постоји и код других кривичних дела где закон не одређује ближе тај појам него то чине суд и вештак.

Управо по питању недоречености важећег права када је у питању еутаназија, данас се широм света уочавају настојања правно-политичких реформи. Тако у Немачкој је израђен Нацрт закона о помоћи при умирању који се експлицитно залаже за разјашњење прекида терапије (сагласног и једностраног) и мера којима се ублажава бол и патња са ризиком скраћења живота. Такође, он предлаже факултативну могућност ослобођења од казне за убиство на захтев у екстремним ситуацијама патњи. На 56. сусрету „Дани немачких правника“, који је био посвећен „праву на сопствену смрт“, Нацрт је наишао на подршку само по питању ослобођења од казне у случајевима огромних патњи.²²

Да ли је боље имати формулацију какву имамо, или је проширити „на свако лице“, или све ове ситуације попут Словеније, Шведске, Републике Српске подвести под појам „посебно олакшавајућих околности“ показаће време и конкретна примена ове одредбе у пракси.

Стварањем могућности да се еутаназија привилегује, а полазећи од сазнања да код нас још увек нису сазрели услови да се она легализује, изабрано је средње решење којим се еутаназија нити допушта нити строго кажњава. Оно о чему у будућности треба размислити, што представља још један корак унапред према искључењу противправности када је у питању еутаназија, то је могућност ослобођења од каз-

22 A. Schönke, H. Schröder, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2001, p. 1682.

не у посебно израженим случајевима бола и муке. Могуће је направити и троструку градацију када је у питању кажњавање за еутаназију. По угледу на Кривични законик Југославије из 1929. године у првом ставу би се инкриминисало лишење живота на изричит и озбиљан захтев или молбу што би представљало основни облик овог кривичног дела. Лакши облик би постојао ако је лишење живота извршено из самилости према тешком здравственом стању пасивног субјекта, где би се претило мањом мером казне лишења слободе. Најлакши облик би постојао у посебно израженим ситуацијама бола и патње када би законодавац предвидео могућност факултативног ослобођења од казне.

Закључне напомене

Кривична дела против живота и тела као најгнуснија и најтежа кривична дела јесу облик криминалитета који представља заједнички предмет бриге свих земаља света. То је облик насиља који постоји још од давнина и константно се одражава кроз историју људског рода, као један од најгорих и истовремено веома распрострањених облика понашања погубан за друштво у целини. Природно, временом су се обичаји као и историјске и географске прилике у великој мери измениле. Као резултат тога, третирање овог кривичног дела у законима и прописима такође се суштински променило. Ради се о глобалној појави која посебно долази до изражаја у време када се организовани криминалитет налази у замаху. Убиства су у савременом свету у порасту. Тако се истиче да је XX век био век насиља, у коме је 191 милион људи изгубио живот што у ратовима, што у мирнодопским условима. Природна стопа убиства у западном свету је једно убиство на 100.000 становника. Знатно је пак већа стопа убистава у САД, где се одигра око 44 убиства дневно или десет пута више него у другим земљама.²³ Чини нам се да је претходни период био најнасилнији у читавој досадашњој људској историји.

Колика је (не)моћ кривичног права у спречавању и сузбијању кривичног дела убиства? Репресија је, на савременом нивоу друштвеног развоја, нужан, саставни део политике сузбијања криминалитета уопште, па тако и кривичних дела убиства. Прописивањем одређених

23 Д. Николић, Д. Димитријевић, *Насилна смрт у Југославији 1950-2000*, Београд, 2002. година, стр. 152.

понашања као кривичних дела, тј. одређивањем услова под којима се одређена људска понашања сматрају кажњивим и прописивање санкција и услова за њихову примену главни је задатак кривичног права у борби против противправних понашања. Јако је важно да кривично законодавство прати друштвену динамику и систем кривичних дела прилагоди тим променама. У том смислу, настојали смо да пружимо конкретне предлоге који ће у будућности допринети потпунијој заштити права на живот.

Литература

1. Лазаревић, Љ; Убиства у југословенском кривичном законодавству-*de lege lata u de lege ferenda*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Будва, 2000.
2. Коларић, Д; Убиство при безобзирном насилничком понашању, у: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Београд, 2014.
3. Николић, Д; Димитријевић, Д; *Насилна смрт у Југославији 1950-2000*, Београд, 2002.
4. Ристивојевић, Б; Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд 2012.
5. *Сл. Гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009. и 121/2012.
6. *Сл. Гласник СРС*, 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и “*Службени гласник РС*”, бр.16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12, 10/02 од 01.03
7. Schönke, A; Schröder, H; *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C.H. Beck, München, 2001.
8. Schubarth, M; *Kommentar zum schweizerischen Strafrecht, Besonderer Teil*, Bern, Verlag Stämpfli& Cie AG, 1982.
9. Стојановић, З; Нова решења у кривичном законодавству Србије, њихова примена и будућа реформа, у: *Нова решења у кривичном законодавству Републике Србије и њихова практична примена*, Београд, 2013.

10. Стојановић, З; Природно право на живот и кривично право, ЈРКК, бр. 1/98.
11. Стојановић, З; Кривично право-општи део, Београд, 2013.
12. Стојановић, З; *Коментар кривичног законика*, Београд, 2007.
13. Таховић, Ј; *Кривично право-посебни део*, Београд, 1961.
14. Wilson, W; *Criminal law-doctrine and theory*, London, 2003.
15. Ashwort, A; *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1999.

REFORM OF CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN THE FIELD OF CRIMINAL OFFENCES OF MANSLAUGHTER

Professor Dragana Kolaric, LL.D

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The paper analyzes the provisions covering the criminal offence of manslaughter. The author discusses chronologically the provisions on manslaughter starting from 2005 Criminal Code to the Amending Law to the Criminal Code which followed. In the first part of the paper, which at the same time includes the introductory notes, the author examines the criminal offence of manslaughter and its determination in the Criminal Code of Serbia. The second part of the discussion refers to 2009 Amending Law to the Criminal Code. The third and central part refers to specific suggestions *de lege ferenda* which should contribute to more complete protection of the right to life which represents a ground to achieve all other right.

Keywords: *criminal offence, Criminal Code, aggravated murder, voluntary manslaughter*

ПОСТУПАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЗАШТИТЕ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Оливера Зечевић¹

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Сажетак: У процесу заштите деце од злостављања и занемаривања, полиција има значајну улогу, посебно у случајевима неодложне интервенције, чији је циљ да се у што краћем року осигура безбедност детета. Када полиција сазна да је извршено кривично дело или прекршај са елементом злостављања, искоришћавања и занемаривања на штету малолетног лица, дужна је да предузме потребне мере и радње у циљу откривања и пријављивања ових деликата и њихових учинилаца. О свим догађајима у којима постоји основ сумње да је дошло до злостављања и занемаривања малолетног лица, без одлагања се обавештава надлежни јавни тужилац и орган старатељства. Током процеса заштите, према оштећеном малолетном лицу поступа полицајац који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица. Доношењем новог Посебног протокола о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (2012. године), унапређене су процедуре поступања полиције, посебно у погледу заштите личности малолетног лица жртве и начина обављања разговора са њим. У наредном периоду у овој области, приоритет би

¹ olivera.zecovic@mup.gov.rs

требало дати превенцији и примени препорука Европске комисије и Комитета за права детета.

Кључне речи: *заштита деце, злостављање и занемаривање деце, процедуре поступања полиције.*

Увод

У процесу заштите деце од злостављања и занемаривања, за ефикасно практично поступање од кључне важности су сарадња и брзо реаговање.

Системско мултидисциплинарно истраживање „Превенција, рано откривање, препознавање и заштита деце жртава насиља“, још од 1998. године, указује на неопходност развоја мреже професионалних и волонтерских организација и неопходност повезивања професионалних институција чија обавеза је брига за добробит и сигурност деце. Уочена је такође неопходност специјализованог обучавања професионалаца у области социјалне заштите, образовања, здравствене заштите, полиције, правосудних органа, невладиних организација и других актера у заштити деце од злостављања².

У Студији генералног секретара Уједињених нација о насиљу над децом, дата је препорука да све државе направе свестран и системски оквир за реаговање на насиље над децом који би био интегрисан у националне процесе планирања³

Полазећи од међународно преузетих обавеза и анализе о дечијим правима у нашој земљи, Влада Републике Србије 2004. године, усвојила је Национални план акције за децу, којим је дефинисала политику Републике Србије према деци до 2015. године. Овај први свеобухватни стратешки документ у области права детета садржи шест приоритета који се односе на најсложеније проблеме деце у остваривању права у Србији и конкретне мере, задатке и рокове за њихово решавање. Осим смањења сиромаштва, бољег здравља и квалитетнијег образовања за сву децу, унапређења положаја и права деце без родитеља

2 М. Милосављевић, Развој мултидисциплинарних тимова за заштиту деце од занемаривања и злостављања у локалној заједници, објављено у: *Злостављање и занемаривање деце*, Социјално-хуманитарно удружење „Сачувајмо децу“, Београд, 2004, стр. 3.

3 УНИЦЕФ, Канцеларија Београд, *Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација*, Београд, 2005, стр. 98.

и деце са сметњама у развоју, питању заштите деце од злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља посвећује се посебна пажња.

У настојању да се обезбеди доследно решавање проблема деце обухваћених овим приоритетом у Националном плану акције за децу дефинисан је стратешки циљ: „Успоставити свеобухватни систем за идентификацију и заштиту деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља“, са четири специфична циља:

- 1) ојачати свест и знања стручњака, лаика и саме деце;
- 2) успоставити ефикасну, оперативну мултиресорску мрежу за заштиту деце;
- 3) ускладити законски оквир за заштиту деце са међународним документима;
- 4) изградити националну стратегију за заштиту деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља.

Ради операционализације другог специфичног циља, 2005. године, Влада Републике Србије донела је Закључак о усвајању Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања уз обавезу израде посебних протокола о поступању у случајевима злостављања и занемаривања деце из надлежности Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, Министарства здравља, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства унутрашњих послова и Министарства правде и државне управе. Од 2006. до 2009. године, свих пет министарстава донела су и започела са применом својих протокола. У оквиру пројекта „Превенција и заштита деце од насиља у спорту“⁴, 2014. године, припремљен је Модел протокола за заштиту деце и младих од насиља у рекреативним и спортским активностима, који ће представљати полазну основу Министарству омладине и спорта за доношење свог протокола.

Сврха доношења Општег протокола је давање смерница свима, а посебно представницима одговорних система (од локалног до националног нивоа) на који начин да заједнички спроведу успешну интервенцију чији ће крајњи резултат бити заштита детета – стварне или потенцијалне жртве злостављања и занемаривања и стварање услова за његов опоравак и безбедан развој. Поступање у складу са Општим протоколом такође има за циљ да подстакне развој и ширење мреже

⁴ Пројекат је спровело удружење грађана Центар за права детета уз подршку Делегације ЕУ у Републици Србији.

мултидисциплинарних тимова за заштиту деце у локалним заједницама⁵, као и примену обједињеног модела ових тимова у читавој Републици Србији.

Како би се обезбедила доследна примена Општег протокола у пракси, односно помогло представницима надлежних система да разумеју појаву различитих видова насиља над децом, препознају је и реагују, 2007. године, израђен је и публикован Приручник за примену Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, а 2011. и његово проширено издање Заштита детета од злостављања и занемаривања – примена Општег протокола. У приручницима су дата појашњења коришћених термина, као и тешкоће са којима се стручњаци најчешће сусрећу у одређењу појма злостављања и занемаривања⁶.

У складу са циљевима и задацима утврђеним у оквиру структуре Националног плана акције за децу, Министарство унутрашњих послова је сходно својим надлежностима реализовало највећи број активности из шестог приоритета у области „заштите деце од злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља“. Поред учешћа у изради и примени стратешких докумената, законских и подзаконских аката, обуци полицијских службеника у области права детета, преступништва малолетника и заштити малолетних лица у кривичном поступку и спровођењу превентивних акција намењених заштити деце од насиља, 2006. године у складу са Закључком Владе Републике Србије, донет је први Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања.

Полазећи од оцене ефеката примене овог документа у полицијској пракси у седмогодишњем периоду,⁷ као и законских измена, нових прописа и документа донетих у овој области, 2012. године, министар

5 Крајем 2013. и почетком 2014. године у Новом Саду и Београду потписани су Споразуми о интерсекторској сарадњи у примени Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, а очекује се потписивање Споразума у Крагујевцу и Нишу (активности у оквиру пројекта „Заштита деце од насиља у Југоисточној Европи – Операционализација Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања: Јачање улоге центара за социјални рад и интерсекторске сарадње у Београду, Нишу, Новом Саду и Крагујевцу“).

6 В. Радојковић Ишпановић, Н. Жегарац, *Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола*, Београд, 2011, стр. 11.

7 Узимајући у обзир предлоге полицијских службеника и представника осталих система у процесу заштите деце, затим препоруке заменика Заштитника грађана за права детета и удружења грађана.

унутрашњих послова донео је нови Посебни протокол⁸ у циљу даљег унапређења полицијских процедура у заштити деце од злостављања и занемаривања. У погледу садржине, нови протокол је усаглашен са међународним и националним прописима и документима у овој области, донетим после 2006. године, а посебно са Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања, Националном стратегијом за превенцију и заштиту деце од насиља са Акционим планом⁹, Закоником о кривичном поступку и Законом о полицији.

1. Структура Посебног протокола о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања

Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања је обавезујући интерни акт за све полицијске службенике, који даје смернице како да се у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања, полицијски посао обави ефикасно, стручно и законито, а да се при томе у сваком појединачном догађају у потпуности испоштују основни принципи Конвенције о правима детета. Овим документом утврђује се, да према малолетном лицу у својству оштећеног кривичним делом за које се гоњење предузима по службеној дужности, по правилу поступају овлашћена службена лица полиције која су стекла посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица¹⁰.

У Посебном протоколу користи се дефиниција детета у складу са Конвенцијом о правима детета, која обухвата појам малолетног лица

8 Текст Посебног протокола постављен је на Интернет страници МУП-а www.mup.gov.rs, као и у електронској правној бази Paragraf Lex (www.paragraf.rs).

9 Више о томе: В. Ишпановић Радојковић, et al., *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (са Акционим планом)*, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2010.

10 Кривичноправна заштита малолетних лица оштећених кривичним делима дефинисана је посебним одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (чл. 151), при чему је у оквиру овог поглавља таксативно наведено 27 кривичних дела инкриминисаних у Кривичном законнику за која се у поступку према малолетним лицима у својству оштећених захтева изричита специјализација свих учесника (полицајаца, тужилаца, судија и адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица и којима су додељени одговарајући сертификати, чл. 165 ЗМ).

(детета и малолетника)¹¹ сагласно одредбама Кривичног законика и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

Структуру Протокола чини шест целина, које осим општих уводних одредби обухватају и циљеве и принципе његовог доношења, дефиниције злоупотребе, односно злостављања и занемаривања детета, процес заштите малолетног лица од злостављања и занемаривања, процедуре поступања полиције у таквим случајевима, као и одредбе о одговорности за примену овог документа. Ради лакше примене у пракси у Посебном протоколу је дато објашњење значења основних принципа Конвенције о правима детета, а у складу са тим, дефинисани су основни и специфични циљеви Протокола.

У основне циљеве спадају: унапређење добробити малолетног лица кроз предузимање мера и активности у области превенције и сузбијања кривичних дела и прекршаја са елементом насиља и/или занемаривања, поступање у најбољем интересу детета у сваком конкретном случају, пружање стручне и брзе помоћи из надлежности полиције осталим учесницима у процесу заштите малолетног лица од злостављања и занемаривања, унапређење процеса рада полиције у циљу хитног и хуманог поступања према малолетном лицу и остваривање циљева и смерница из Националног плана акције за децу, Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Акционог плана за спровођење Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља.

Специфични циљеви Посебног протокола су: информисање полицијских службеника, јавности, малолетних лица и њихових родитеља или старатеља о начину поступања у случајевима сумње, када је малолетно лице стварна или потенцијална жртва злостављања и занемаривања, успостављање ефикасне и јединствене процедуре која ће осигурати брз и координиран поступак са циљем заштите малолетног лица од даље виктимизације, укључујући и пружање потребне помоћи и подршке, као и остваривање јединственог система информисања унутар Министарства унутрашњих послова и између Министарства и осталих служби и институција укључених у процес заштите.

¹¹ Малолетним лицем сматра се лице које није навршило 18 година (чл. 112, ст. 10 КЗ). Дететом се сматра лице које није навршило 14 година (чл. 112, ст. 8 КЗ). Малолетником се сматра лице које је навршило 14 година, а није навршило 18 година (чл. 112, ст. 9 КЗ).

Овим документом предвиђена је основна и виша обука полицијских службеника са циљем њиховог оспособљавања за разумевање појаве и поступање у процесу заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања. Основна обука намењена је свим полицијским службеницима ради општег информисања о проблему насиља над децом, надлежностима и начинима реаговања полиције, а виша полицајцима са сертификатима који су овлашћени да поступају у таквим случајевима, односно онима који су стекли посебна знања из области права детета, преступништва малолетника и кривичноправне заштите малолетних лица, у сврху обезбеђења детаљног познавања поступка у процесу заштите малолетних лица.

У периоду од 2005. до 2010. године, оба нивоа обуке изводила су се у складу са одредбама члана 165 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, као саставни део посебне обуке из области права детета, преступништва малолетника и кривичноправне заштите малолетних лица, најпре у организацији Центра за права детета а од 2006. године, Правосудне академије у Београду¹², у сарадњи са београдском Канцеларијом УНИЦЕФ. У наведеном периоду обучена су 1752¹³ полицијска службеника криминалистичке, граничне, саобраћајне и полиције опште надлежности за поступање према малолетним лицима (којима су издати одговарајући сертификати), чиме је обезбеђен довољан број полицајаца за несметано обављање послова у овој области.

Од 2013. године, након потписивања „Споразума о сарадњи у области обуке и стручног усавршавања полицијских службеника Министарства унутрашњих послова за примену Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица“, између Правосудне академије и Министарства унутрашњих послова, спровођење даље обуке, стручног усавршавања и провере

12 Од почетка примене Закона о малолетницима, о стицању посебних знања и стручном усавршавању лица која раде у области права детета, преступништва малолетника и кривичноправне заштите малолетних лица стара се Правосудна академија (ранији назив: Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање) у сарадњи са ресорним министарствима Владе Републике Србије. Академија организује редовна стручна саветовања, провере знања и друге облике додатних стручних усавршавања и сталне обуке. По обављеним проверама знања и стручним усавршавањима Правосудна академија издаје одговарајуће сертификате.

13 Сектор унутрашње контроле полиције – 3; Одељење за контролу законитости у раду – 2; Управа криминалистичке полиције – 698; Управа полиције – 796; Управа саобраћајне полиције – 185; Управа граничне полиције – 177 и Управа за управне послове – 1.

знања полицијских службеника, изводи се у складу са Споразумом (при чему организовању обуке претходи процена реалних потреба на терену). У прошлој години, обучено је 110 нових полазника – полицијских службеника криминалистичке полиције.

Осим обавезне обуке полицијских службеника надлежних за поступање према малолетним лицима, од 2010. године, после увођења тематске јединице – „Примена Закона о малолетницима и других општих правних прописа“ у складу са Програмом стручног усавршавања полицијских службеника Министарства унутрашњих послова и осталим заинтересованим полицајцима који у обављању својих послова и задатака могу доћи у контакт са овом популацијом, омогућено је континуирано информисање о Посебном протоколу, односно надлежностима полиције у процесу заштите деце од злостављања и занемаривања.

2. Дефиниције злостављања и занемаривања детета

Не постоји општеприхваћена дефиниција појма насиља. Као што не постоји општеприхваћена дефиниција или схватање појма насиља, тако још мање постоји јединствено разумевање и одређивање појма насиља над децом иако, површно гледано, изгледа да је у питању једноставан, општепознат и разумљив појам. Одређивање појма насиља над децом захтева претходно разматрање садржаја и значења таквих појмова као што су: запостављање или занемаривање, злостављање и злоупотреба деце. Веома често ови појмови се посматрају као синоними или као видови насиља над децом¹⁴.

У Посебном протоколу, наведене су дефиниције злостављања и занемаривања малолетног лица, односно детета које се користе у Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, а које је усвојила Светска здравствена организација на Консултацији о спречавању злоупотребе деце у Женеви,¹⁵ 1999. године (Ишпановић Радојковић, В.; Жегарац, Н., 2011: 11). Значајно је напоменути да су у публикацији *Заштита детета од злостављања и занемаривања* –

14 М. Милосављевић, Дефинисање појма насиља над децом, објављено у: *Заштита деце од злостављања и занемаривања*, Министарство за бригу о породици, Београд, 1998, стр. 15, 16 и 20.

15 Наведене дефиниције прихватило је Међународно удружење за превенцију злоупотребе и занемаривања деце (ISPCAN) у документу *Интерсекторски приступ злостављања деце* (2003).

Примена Општег протокола из 2011. године, поменуте дефиниције допуњене дефиницијама „трговина децом“ и „вршњачко насиље“¹⁶.

Несумњиво је да су дефиниције насиља над децом, као и различитих облика злоупотребе (злостављања) деце важне, посебно у обуци и оспособљавању полицијских службеника да боље разумеју ову појаву, препознају њене последице и реагују у складу са најбољим интересима сваког детета. Међутим у практичном смислу са аспекта кривичноправне заштите малолетних лица, није могуће стриктно класификовати кривична дела извршена на штету ове популације, према облицима злостављања и занемаривања, како то предвиђају дефиниције Светске здравствене организације. Овакво груписање није у потпуности изводљиво, због тога што се током извршења једног или више кривичних дела са елементом насиља и/или занемаривања његови облици међусобно преплићу и условљавају, тако да се у пракси најчешће срећу комбиновани облици насиља које је жртва претрпела.

3. Општа дефиниција злоупотребе малолетних лица¹⁷

Злоупотреба или злостављање малолетних лица обухвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља малолетних лица, њиховог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ (СЗО, 1999).

3.1. Физичко злостављање

Физичко злостављање малолетних лица је оно које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања малолетних лица, услед чињења или нечињења, за које се разумно може сматрати да спада у домен контроле од стране родитеља или особе која је у положају да има одговорност, моћ или поверење у односу на малолетно лице,

¹⁶ Више о томе: В. Ишпановић Радојковић, et al., *Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола*, Београд, 2011, стр. 14–15.

¹⁷ Преузето из *Посебног протокола о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, Министарство унутрашњих послова, 01 бр. 1039/12-7, Београд, 2012, стр. 10–11.

при чему треба правити разлику између злостављања и ненамерне озледе, односно физичких знакова и симптома који подражавају намерно озлеђивање, али су, у ствари, последица или су потпомогнути органским стањима од којих малолетно лице пати. Акти злостављања могу бити једнократни или више пута понављани. Примери физичког злостављања су: ударање, шутирање, трешење, дављење, бацање, тровање, паљење, посипање врућом водом или излагање малолетног лица деловању вреле паре, и сл. У физичко злостављање спада и намерно изазивање симптома болести код малолетних лица од стране родитеља, усвојиоца, стараоца или друге одрасле особе која је одговорна за малолетно лице (тзв. *Munchausen syndrome by proxy*).

3.2. Сексуална злоупотреба

Сексуална злоупотреба малолетних лица подразумева укључивање ових лица у сексуалну активност коју она не схватају у потпуности, са којом нису сагласна или за коју нису развојно дорасла и нису у стању да се са њом сагласе (у складу са важећим законодавством сваки сексуални однос са лицем које није навршило 14 година, чак и уколико га је оно иницирало или на њега добровољно пристало, законом је инкриминисан као кривично дело, осим када између овог лица и учиниоца не постоји значајнија разлика у њиховој душевној и телесној зрелости).

Сексуална злоупотреба малолетних лица испољава се као активност између ових лица и одрасле особе или другог малолетног лица које се, због свог узраста или развоја, налази у положају који му даје одговорност, поверење или моћ, где активност има за циљ да пружи уживање или задовољи потребе друге особе. Сексуалном злоупотребом малолетних лица сматра се и навођење или приморавање малолетних лица на учешће у сексуалним активностима, било да се ради о контактним (нпр. сексуални однос, сексуално додиривање, и сл.) или неконтактним активностима (нпр. излагање погледу, егзибиционизам и сл.), као и експлоататорско коришћење малолетних лица за проституцију, порнографију или друге незаконите сексуалне радње. Не сматра се сексуалном злоупотребом понашање у виду истраживања сопственог тела, које одговара узрасту малолетног лица када се, посебно код адолесцената, истражује сопствено тело и сексуалност, које не подразумева активности између малолетног лица и одрасле особе.

3.3. Емоционална злоупотреба

Емоционална злоупотреба обухвата пропуштање да се обезбеди развојно прикладна, подржавајућа средина, укључујући и доступност примарне фигуре/фигуре привржености, како би малолетна лица могла развити стабилне емоционалне и социјалне способности које одговарају њиховим личним потенцијалима. Емоционална злоупотреба обухвата и поступке којима се врши омаловажавање, оцрњивање, окривљавање без разлога, којима се прети, застрашује, ограничава кретање малолетних лица, врши дискриминација, исмејава или се упражњавају други облици нефизичког, непријатељског или одбацујућег поступања.

Емоционална злоупотреба подразумева везу између примарног пружаоца или пружалаца и малолетног лица, у којој се овом лицу наноси стварна штета, односно која може потенцијално бити штетна по њега. Ово обухвата развојно неприкладне, недовољне или недоследне односе са малолетним лицима и укључује: излагање збуњујућим или трауматским догађајима и околностима (нпр. породичног насиља), употребу ових лица за испуњавање психолошких потреба пружаоца неге, активно „поткупљивање“, као и пропуштање да се унапређује њихова социјална адаптација (укључујући изолацију).

3.4. Занемаривање и немарно поступање

Занемаривање представља пропуштање пружаоца неге – родитеља, усвојιοца или стараоца, односно друге особе која је преузела родитељску одговорност или обавезу да се негује малолетно лице чак и током краћег времена (нпр. бeбиситер), да обезбеди његов развој у свим областима: здравља, образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова а у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што изазива, или може, са великом вероватноћом, нарушити здравље малолетног лица или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Ово обухвата и пропусте у обављању правилног надзора и заштите малолетних лица од повређивања у оноликој мери у којој је то изводљиво.

3.5. Експлоатација

Комерцијална или друга врста експлоатације малолетних лица односи се на коришћење ових лица за рад или за друге активности, а у корист других особа. Ово обухвата рад и проституцију малолетних лица, киднаповање и/или продају у сврхе радне или сексуалне експлоатације, експлоататорско коришћење за порнографске представе и материјале, и др. Ове активности имају за последицу нарушавање физичког или менталног здравља, образовања, као и моралног, социјалног и емоционалног развоја малолетних лица.

4. Процес заштите малолетних лица

Процес заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања чине четири кључна корака: препознавање случајева, пријављивање надлежним службама, процену ризика, стања и потреба малолетног лица и његове породице и планирање услуга и мера заштите. За успешно спровођење овог процеса, потребно је да сви учесници, а посебно представници одговорних система (социјалне и здравствене заштите, образовања, полиције и правосуђа), добро познају наведене кораке, како би акција коју изводе била координирана и брза, односно у циљу осигурања безбедности детета, које може бити потенцијална или стварна жртва било ког вида насиља.

Према Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, улога координатора у овом процесу је на центру за социјални рад у складу са његовом друштвеном функцијом – основне службе за заштиту малолетних лица, која истовремено врши и послове органа старатељства.

Сарадњу са другим субјектима у том процесу полиција остварује у складу са Законом о полицији, Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Закоником о кривичном поступку, Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, Кривичним закоником, Законом о прекршајима, Законом о јавном реду и миру, Законом о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама и Законом о безбедности саобраћаја на путевима.

Задатак полиције у процесу заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања је да пружи безбедносну заштиту живота и телесног интегритета малолетном лицу које може бити стварна или потенцијална жртва било ког вида насиља или немарног поступања, као и да у сваком конкретном случају утврди да ли постоје елементи кривичног дела или прекршаја по којима је надлежна да поступа.

Када се на основу прикупљених обавештења и обезбеђених доказа утврди да постоје основи сумње да је одређено лице учинило неко од кривичних дела против полне слободе, трговине људима, трговине малолетним лицем ради усвојења или друго кривично дело са елементом насиља¹⁸ и/или занемаривања на штету малолетног лица, за које се гоњење предузима по службеној дужности, полиција о томе, без одлагања, обавештава надлежног јавног тужиоца који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица и подноси му кривичну пријаву или извештај.

Истовремено о свим случајевима злостављања и занемаривања малолетног лица, полиција одмах обавештава и надлежни орган старатељства – координатора у процесу заштите. Предузимање даљих мера и радњи из делокруга рада полиције, врши се по захтеву јавног тужиоца који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица, као и у сарадњи са органом старатељства.

Уколико се утврди да одређени догађај има елементе прекршаја¹⁹ чијим извршењем осим јавног реда и безбедности саобраћаја, може бити угрожено или оштећено и малолетно лице, полиција подноси захтев за покретање прекршајног поступка надлежном прекршајном суду.

Улога полиције од кључне важности је у ситуацијама које захтевају неодложну интервенцију²⁰, односно када се утврди да су извршењем кривичног дела или прекршаја са елементом насиља и/или занемаривања, живот и здравље детета непосредно угрожени или могу бити

18 Формулација „кривично дело са елементом насиља“ у Посебном протоколу, обухвата сва кривична дела извршена уз употребу насиља, злоупотребе или злостављања, као и експлоатације или искоришћавања.

19 Из чл. 6 ст. 1–4, чл. 8, чл. 11 ст. 1., чл. 12 ст. 1, чл. 14, и чл. 20. Закона о јавном реду и миру или из чл. 41., чл. 43., чл. 99, чл. 178 и чл. 187 ст. 2 и 4 Закона о безбедности саобраћаја на путевима.

20 Ова врста хитне акције, предузима се у свим ситуацијама када се утврди да су живот и здравље малолетног лица непосредно угрожени или уколико постоји разуман повод да се верује да ће непредузимањем хитних мера заштите живот или здравље малолетног лица бити непосредно озбиљно угрожени.

озбиљно угрожени. Циљ ове интервенције је да се у што краћем року (а најдуже од 24 сата), одмах осигура безбедност детета. У оваквим случајевима, полиција је дужна да поступи без одлагања, при чему је овлашћена да (када су испуњени законски услови) према учиниоцу таквог кривичног дела или прекршаја, примени и меру полицијског хапшења или задржавања. Посебним протоколом утврђено је да током спровођења процеса заштите, разговор са малолетним лицем у својству оштећеног, обавља полицајац који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица.

5. Процедуре поступања полиције у случајевима злостављања и занемаривања малолетног лица

Процедуре поступања полиције у случајевима злостављања и занемаривања малолетног лица обухватају: начин сазнања за такве догађаје, поступање према пунолетном и малолетном лицу у својству учиниоца кривичног дела или прекршаја, поступање према оштећеном малолетном лицу и очевицима догађаја, учешће у конференцији случаја, прикупљање података и вођење евиденција.

6. Начин сазнања за догађаје са елементом злостављања и занемаривања

До података да је на штету малолетног лица извршено кривично дело или прекршај са елементом насиља и/или занемаривања, полиција може доћи на више начина, а према Посебном протоколу издвајају се три: непосредно, посредно и самоиницијативним ангажовањем полицијских службеника.

У досадашњој пракси, најзаступљенији је био непосредан начин, када малолетно лице самостално или у пратњи родитеља, односно старатеља или неког другог лица дође у службене просторије полиције и пријави да је на његову штету извршено кривично дело или прекршај. Међутим, треба напоменути да се са једнаком пажњом проверавају и информације до којих се долази оперативним радом полиције или пријавом путем телефона, односно у електронском или штампаном облику (мејла, писмена које је послато преко поште, предато у полицијској станици и слично).

Треба имати у виду, да без обзира на који начин се дошло до наведених сазнања, случајеви злостављања и занемаривања деце представљају приоритет у раду полиције, при чему је поступак заштите права малолетног лица исти за сву децу, односно спроводи се у складу са полицијским овлашћењима, општим криминалистичко-тактичким и правилима која подразумевају доследну примену „Општих мера заштите малолетног лица жртве злостављања и занемаривања“.

7. Поступање према пунолетном и малолетном лицу у својству учиниоца кривичног дела или прекршаја са елементом насиља и/или занемаривања

Поступање полиције у кривичним и прекршајним предметима спроводи се у складу са одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (који представља *lex specialis* у овој области), општим прописима из области кривичног, прекршајног и полицијског законодавства, као и подзаконским актима и инструкцијама из надлежности полиције. У зависности од процене ситуације поступак се може одвијати као хитан и редован.

У хитном поступку, ако су живот и здравље детета непосредно угрожени, полиција према пунолетном и малолетном лицу за које се сумња да је учинило кривично дело или прекршај, уколико су испуњени законски услови може применити сва полицијска овлашћења. Према одредбама Законика о кривичном поступку од октобра 2013. године, одређивање мере задржавања осумњиченог лица у надлежности је јавног тужиоца, који може одобрити полицији да осумњиченом донесе и уручи решење о задржавању до 48 сати у предистражном поступку. Након ступања на снагу новог Закона о прекршајима (марта 2014. године), меру задржавања окривљеног у прекршајном поступку до 24 сата доноси судија за прекршаје наредбом о задржавању, а полиција може решењем одредити задржавање најдуже до 12 часова, лицу које је затечено у вршењу прекршаја под дејством алкохола или других психоактивних супстанци. Ухапшени малолетник, због сумње да је учествовао у извршењу кривичног дела, спроводи се јавном тужиоцу за малолетнике одмах, односно у року који не сме бити дужи од осам сати.

У редовном поступку, полиција против пунолетног лица и према малолетном лицу за које постоји основ сумње да је учинило кривично дело, подноси кривичну пријаву или извештај надлежном јавном тужилаштву, а у случају прекршаја захтев за покретање прекршајног поступка надлежном прекршајном суду.

Након спроведених мера и радњи у односу на осумњиченог, полицијски службеници обавештавају надлежни орган старатељства у циљу евентуалног предузимања мера из области породичноправне и социјалне заштите. Према пунолетним учиниоцима кривичних дела и прекршаја са елементом насиља и/или занемаривања, поступају полицијски службеници криминалистичке, граничне, саобраћајне и полиције опште надлежности у складу са законским овлашћењима. Када је реч о малолетним учиниоцима кривичних дела, поступање у кривичним предметима у надлежности је полицијских службеника са сертификатом (којим се гарантује да су стекли посебна знања из области права детета и преступништва малолетника).

8. Поступање полиције према малолетном лицу у својству оштећеног кривичним делом или прекршајем са елементом насиља и/или занемаривања

Полиција је једна од првих служби, која након сазнања за извршено кривично дело или прекршај, успоставља контакт са оштећеним малолетним лицем и његовим родитељима или старатељима, односно предузима мере и радње из своје надлежности у циљу утврђивања истине и подношења кривичне или прекршајне пријаве. Због тога је изузетно важно континуирано унапређивање компетенција полицијских службеника у погледу начин обављања разговора са овом популацијом.

Положај малолетних лица оштећених кривичним делима, значајно је унапређен након доношења Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, којим је прописано предузимање бројних мера у циљу њихове заштите, као и благовремено и адекватно реаговање представника надлежних система. У одредбама члана 150 овог Закона, таксативно је наведено 27 кривичних дела инкриминисаних у Кривичном законнику, за која се у поступку према малолетним лицима у својству оштећених захтева изричита специјализација свих учесника (полицајаца, јавних тужи-

лица, судија и адвоката са одговарајућим сертификатима којима се гарантује да су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица).

У формално-процесном смислу, полиција у својој пракси, доследно примењује посебне одредбе кривичноправне заштите малолетних лица, што подразумева, да разговор са малолетним лицем (који може трајати најдуже до четири сата), обавља полицијски службеник са сертификатом обавезно у присуству родитеља или старатеља. Од овог правила одступа се у ситуацијама када су родитељи или старалац недоступни, односно ако постоји сумња да су извршили кривично дело на штету свог детета, као и онда када својим понашањем ометају обављање разговора. У наведеним околностима, полиција је дужна да обезбеди представника органа старатељства, који ће уместо родитеља или староца присуствовати даљем разговору са малолетним лицем и по потреби предузети одговарајуће мере породичноправне и социјалне заштите. О предузетим мерама и радња обавештава се надлежни јавни тужилац који руководи предистражним поступком.

Међутим, како би се обезбедило једнако поступање полиције у погледу заштите личности малолетног лица жртве злостављања и занемаривања и начина обављања разговора са њим у новом Посебном протоколу дефинисан је минимум стандарда – општих правила, којих су полицијски службеници дужни да се придржавају током спровођења послова из своје надлежности. У том смислу, једну посебну целину у овом документу чине опште мере заштите личности малолетног лица, које су између осталог усаглашене и са одредбама Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања.

Међу најзначајније новине убрајају се право малолетног лица да након претходно обављеног разговора са представником органа старатељства, изабере „особу од поверења“, која уместо родитеља може присуствовати даљем предузимању полицијских овлашћења према њему. Ова могућност дата је само у одређеним ситуацијама (нпр. ако постоји сумња да су родитељ или старалац учинили кривично дело на штету свог детета, уколико су недоступни или својим понашањем поступају супротно најбољем интересу детета). „Особа од поверења“ може бити само пунолетно лице које није учествовало у случају злостављања и занемаривања и које по процени органа старатељства може осигурати заштиту малолетног лица за време трајања

кризне ситуације. Такође, утврђено је и које податке полиција може саопштити приликом информисања јавности о случајевима злостављања и занемаривања, а који су у функцији заштите поверљивих података, као и части и угледа малолетног лица и његове породице.

У опште мере заштите које полицијски службеници предузимају приликом разговора спадају:

- поступање са нарочитом хитношћу, обазриво, водећи рачуна о зрелости, другим личним својствима и заштити приватности малолетног лица;

- обавезно представљање малолетном лицу и његовим родитељима, усвојиоцу или стараоцу; објашњење да је полиција дужна да пружи помоћ и заштиту, шта намерава да предузме и шта се од присутних лица очекује;

- провера пре почетка разговора, да ли су дате информације малолетник и његови родитељи разумели;

- информисање малолетног лица и његових родитеља, усвојиоца или стараоца о њиховим правима и службама које им стоје на располагању ради пружања помоћи и подршке; омогућавање да се малолетном лицу дају информације на начин који је прилагођен његовом узрасту и зрелости и на језику који може да разуме;

- обавезно позивање представника органа старатељства и информисање о догађају са елементима злостављања и занемаривања малолетног лица, ради предузимања мера породичноправне и социјалне заштите;

- обезбеђивање посебне службене просторије у којој нико неће ометати или прекидати разговор са малолетним лицем;

- омогућавање да обавештења од малолетног лица узимају само за то обучени полицијски службеници (који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица), у присуству родитеља, усвојиоца или стараоца; када су родитељ, усвојилац или старалац спречени да присуствују (недоступни или постоје основи сумње да су учинили кривично дело на штету малолетног лица), или када је то у најбољем интересу малолетног лица, прикупљање обавештења обавља се уз присуство представника органа старатељства или установе за смештај малолетника, односно особе од поверења коју малолетно лице само изабере, у договору са представником органа старатељства;

- прилагођавање узимања обавештења од малолетног лица (поготово млађег узраста – испод 14 година), његовом узрасту и личним својствима – при чему треба водити рачуна о речнику и интонацији гласа;
- избегавање одређених питања, уколико је очигледно, да на њих, малолетно лице не жели да дâ одговор; имати у виду да је малолетно лице (поготово млађег узраста – испод 14 година живота), уплашено и да му је непријатно да прича о одређеним догађајима;
- објашњење малолетном лицу да није криво за оно што се догодило и да полиција некада мора да одведе једног од родитеља (неког другог члана породице или породичне заједнице), да ће они бити на сигурном месту и да ће то помоћи осталим члановима породице;
- узимање обавештења од малолетног лица, започети општим питањима, а уколико је очигледно да оно није разумело постављена питања, додатно их разјаснити, а затим наставити са питањима у вези са конкретним чињеницама;
- по завршетку узимања обавештења, питати малолетно лице и његове родитеље, усвојиоца или стараоца, односно друго лице које је присуствовало узимању обавештења да ли желе да се нешто допуни, односно имају ли евентуалне примедбе, што ће унети у белешку или записник и уколико то наведена лица захтевају издати им копију белешке или записника;
- документовање – опис у службеној белешци евентуалних знакова повреде/а малолетног лица и обезбеђивање хитне медицинске помоћи уколико постоји потреба;
- заштита малолетног лица и његове породице од евентуалних медијских злоупотреба; приликом давања саопштења не смеју се наводити име, иницијали малолетног лица, као ни други подаци на основу којих би се могло закључити о ком лицу је реч; саопштење може садржати кратак опис догађаја (датум, време и шире место догађаја, као и податке о узрасту и полу малолетног лица)²¹.

²¹ Преузето из *Посебног протокола о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, Министарство унутрашњих послова, 01 бр. 1039/12-7, Београд, 2012, стр. 20–21.

9. Конференција случаја

Приликом решавања „сложенијих“ случајева, када је неопходна интерсекторска сарадња у планирању услуга и мера заштите малолетног лица од злостављања и занемаривања, водитељ случаја из надлежног центра за социјални рад сазива конференцију случаја. Осим родитеља и малолетног лица, и представници релевантних сектора дужни су да се одазову на позив и активно учествују у доношењу и спровођењу плана мера заштите, а такође могу иницирати организовање састанка. У оваквим ситуацијама, полиција је овлашћена, да на основу усменог или писаног захтева, пружи потребну помоћ при извршењу услуга и мера за заштиту права или за обезбеђивање других потреба малолетног лица.

10. Подаци и евиденције

У обављању полицијских послова, током процеса заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања, полицијски службеници су дужни да се придржавају законских одредби приликом прикупљања, обраде, коришћења и заштите личних података ових лица. Подаци о кривичним делима за која се гоњење предузима по службеној дужности, њиховим учиниоцима и оштећеним лицима на подручју Републике Србије евидентирају се у електронској бази података „Кривична дела и учиниоци“ у оквиру „Јединственог информационог система Министарства унутрашњих послова“. У склопу наведене опште евиденције, налазе се и кривична дела извршена на штету малолетних лица, као и подаци о старосној и полној структури малолетних лица оштећених кривичним делима.

Сагласно закону, подаци из евиденција са „Јединственог информационог система МУП-а“, могу се користити приликом извршавања оперативно-полицијских задатака, у статистичко-аналитичке сврхе ради сагледавања динамике криминала, оцене ефикасности и ефективности рада полиције у његовом сузбијању и планирања мера за унапређење организационо-функционалних капацитета полиције. Такође, бројчани подаци о кривичним делима, учиниоцима кривичних дела и оштећеним лицима могу се дати стручним и научним установама за потребе научноистраживачког рада.

У функцији прикупљања и коришћења података о насиљу над децом, насиља у школама и међу вршњацима, треба истаћи и следеће: преко информационог програмског система „Дневник догађаја“ обезбеђује се евидентирање и централизовано праћење свих дневно актуелних догађаја и појава од значаја за безбедност (по свим линијама рада), који су пријављени организационим јединицама Министарства унутрашњих послова или су уочени од стране полицијских службеника; све полицијске управе у Републици Србији, Министарству унутрашњих послова достављају Месечну информацију о стању јавне безбедности на подручју своје надлежности и Годишњи извештај о раду полицијских управа (у којима су интегрисани и подаци о случајевима насиља над малолетним лицима, као и предузетим полицијским активностима у складу са овлашћењима).

У склопу аналитичког праћења и извештавања, сачињавају се периодичне информације о кривичним делима извршеним на штету малолетних лица, као и информације о кривичним делима извршеним од стране малолетних лица у Републици Србији (квантитативна истраживања на основу података Министарства унутрашњих послова). Такође, израђују се месечне и периодичне информације о стању безбедности у школама у Републици Србији на основу извештаја полицијских управа.

11. Подаци Министарства унутрашњих послова о насилним деликтима извршеним на штету малолетних лица у Републици Србији

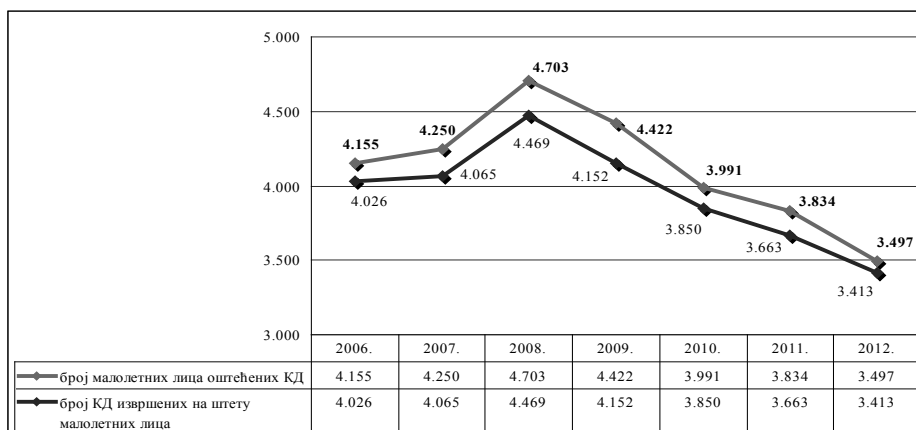
И поред бројних предности „Јединственог информационог система МУП-а“, треба имати у виду да су подаци о насиљу над малолетним лицима ограничени на случајеве у којима је полиција поднела пријаве против учинилаца кривичних дела за која се гоњење предузима по службеној дужности, као и учинилаца прекршаја против јавног реда и мира и безбедности саобраћаја.

Такође, статистичко праћење кривичних дела и прекршаја (који садрже елементе различитих видова насиља и немарног поступања) груписаних према главама у законским прописима Републике Србије, није могуће у потпуности прилагодити класификацији облика злостављања и занемаривања према дефиницијама Светске здравствене организације.

Полазећи од наведеног, за потребе овог рада, илустрације ради, дат је преглед података укупног и броја одређених глава кривичних дела груписаних према Кривичном закону, извршених на штету малолетних лица, као и података о стању безбедности у школама и „вршњачком насиљу“.

11.1. Статистички подаци о кривичним делима извршеним на штету малолетних лица у Републици Србији од 2006. до 2012. године

Према подацима Министарства унутрашњих послова, учешће кривичних дела извршених на штету малолетних лица просечно годишње износи око 6% у укупном броју кривичних дела којима су оштећена физичка лица у Републици Србији. На нивоу једне године евидентира се око 4.000 (± 200) малолетних лица оштећених кривичним делима.

Графикон 1. Динамика кретања броја малолетних лица и кривичних дела извршених на њихову штету (2006–2012)²²

У погледу територијалне дистрибуције, највећи број кривичних дела извршених на штету малолетних лица, регистрован је у полицијским управама: у Београду (годишње 900 до 1.000 кривичних дела) и Новом Саду (450 до 550 дела), затим у Сремској Митровици, Панчеву и Нишу (150 до 200 дела).

²² Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

Табела 1. Најзаступљенија кривична дела (према главама из Кривичног законика) извршена над/на штету малолетних лица у периоду од 2006. до 2012. године

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	укупан број	%
Укупан број КД извршених на штету малолетних лица	4.026	4.065	4.469	4.152	3.850	3.663	3.413	27.638	100
Укупан број КД у којима су смртно страдала малолетна лица	46	55	48	42	45	39	34	309	1,1
<i>Најзаступљенија КД (према главама КД из Кривичног законика)</i>									
КД против безбедности јавног саобраћаја	1.555	1.879	1.977	1.812	1.582	1.559	1.387	11.751	42,5
КД против имовине	779	615	666	590	441	481	491	4.128	14,9
КД против живота и тела	508	518	544	440	464	398	369	2.986	10,8
КД против брака и породице	528	430	515	515	538	478	463	2.818	10,2
КД против полне слободе	285	240	265	277	298	229	225	1.516	5,5
КД против јавног реда и мира	137	191	203	260	271	242	186	1.284	4,6
КД против слобода и права човека и грађанина	81	54	101	115	116	143	142	752	2,7
КД против опште сигурности људи и имовине	48	44	60	74	59	50	67	402	1,5
КД против здравља људи	30	30	26	22	36	30	27	201	0,7
КД против човечности и других добара заштићених међународним правом	42	25	30	25	24	29	39	214	0,8

На штету малолетних лица, у периоду од 2006. до 2012. године, највише је извршено:

- кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја: 42,5%;
- кривичних дела против имовине: 14,9%;
- кривичних дела против живота и тела: 10,8%;
- кривичних дела против брака и породице: 10,2%;
- кривичних дела против полне слободе: 5,5%;
- кривичних дела против јавног реда и мира: 4,6%.

У седмогодишњем периоду (2006–2012) евидентиране су 28.852 малолетне жртве кривичних дела (16.890 – 58,5% мушког и 11.962 – 41,5% женског пола).

У периоду од 2006. до 2012. године, извршено је 309 кривичних дела у којима је смртно страдало 319 малолетних лица (годишње од 36 до 55 лица) односно 1,1% од укупног броја оштећених малолетних лица.

У погледу структуре ових кривичних дела, највећи део, односно 63,5% – око две трећине чине тешки саобраћајни деликти и 28,1% – преко једне четвртине насилни деликти, а знатно мањи део тешки деликти против опште сигурности и против здравља људи.

Иако у Републици Србији просечно 6% криминала чине кривична дела извршена на штету малолетних лица, учешће ових кривичних дела варира у зависности од врсте појединачног дела.

Табела 2. Преглед појединих кривичних дела извршених над/на штету малолетних лица у периоду од 2006. до 2012. године²⁴

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Број КД на штету мал. лица	Број КД у Р. Србији	% учешће КД на штету мал. лица
Убиство (чл. 113 КЗ)	3	4	3	2	3	1	1	17	438	3,9
Убиство у покушају (чл. 113/30 КЗ)	6	12	6	9	9	7	7	56	1.036	5,4
Тешко убиство (чл. 114 КЗ)	2	4	5	6	8	2	2	29	339	8,6
Тешко убиство у покушају (чл. 114/30 КЗ)	7	6	7	2	4	2	2	30	204	14,7
Тешка телесна повреда (чл. 121 КЗ)	206	199	219	165	150	140	140	1.219	8.978	13,6
Силовање (чл. 178 КЗ)	37	41	41	46	29	26	26	246	604	40,7
Силовање у покушају (чл. 178/30 КЗ)	9	13	9	10	6	7	7	61	227	26,9
Насиље у породици (чл. 194 КЗ)	186	201	247	272	307	254	254	1.721	17.821	9,7
Недавање издржавања (чл. 195 КЗ)	6	2	5	3	9	8	8	41	139	29,5
Крађа (чл. 203 КЗ)	272	293	206	175	127	112	112	1.297	95.735	1,4
Тешка крађа (чл. 204 КЗ)	219	193	228	170	101	81	81	1073	141.279	0,8
Разбојништво (чл. 206 КЗ)	209	178	192	234	193	181	181	1.368	22.328	6,1
Изнуда (чл. 214 КЗ)	127	62	55	52	41	75	75	487	1.861	26,2
Омогућавање уживања опојних дрога (247 КЗ)	23	26	23	17	37	29	29	184	1.537	12
Трговина људима (чл. 388 КЗ)	29	18	18	28	20	13	13	139	290	47,9
Тешка дела против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297 КЗ)	446	476	485	443	331	333	333	2.847	15.396	18,5

²⁴ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

11.2. Подаци о стању безбедности у школама

Стање безбедности у школама у Републици Србији (са и без ангажованог „школског полицајца“), прати се и анализира у оквиру програма „Школски полицајца“. У 2013. години у спровођењу програма било је ангажовано 327 полицајских службеника у 704 школе (382 основне и 322 средње). У школама и њиховом непосредном окружењу, евидентирана су 6.003 безбедносно интересантна догађаја, што је за 17% више у односу на 2012. годину (5.130). У школама са израженијом безбедносно проблематиком (у којима су ангажовани „школски полицајци“), евидентирано је око 55% (3.220) безбедносно интересантних догађаја од укупног броја (6.003).

Регистровано је 1.881 (1.689) кривично дело, 864 (863) прекршаја и 3.258 (2.578) осталих догађаја, при чему је око 70% кривичних дела и прекршаја извршено у самим објектима школа. Нешто већи број пријављених кривичних дела у вези је са законским изменама²⁵ које су се односиле на спуштање законског минимума новчане вредности за украдену или утајену ствар, односно висину штете учињену преваром са 15.000 на 5.000 динара, што је резултирало привидним растом броја кривичних дела крађе и тешке крађе са малом материјалном штетом.

Због учествовања у тучи (члан 6 Закона о јавном реду и миру), поднета су 344 захтева за покретање прекршајног поступка, што је за 2,5% мање него у 2012. години (353). У различитим облицима насилничког понашања 45 ученика је задобило тешке, а 349 лаке телесне повреде. Од ученика су одузета три комада ватреног оружја и преко 80 предмета погодних за наношење телесних повреда. У зони школа, евидентирано је 35 (38) саобраћајних незгода са последицама по ученике у којима није било смртно настрадалих, док је пет ученика задобило тешке и 30 лаке телесне повреде.

У школским зонама на подручју Новог Пазара догодила су се два „најтежа“ кривична дела против живота и тела: тешко убиство у покушају у близини средње школе, извршено од стране једног малолетника над четворицом такође малолетника, при чему је ножем двојици оштећених нанео тешке и другој двојици лаке телесне повреде и убиство у покушају у близини основне школе, којом приликом је малолетник ножем нанео тешке телесне повреде другом малолетнику²⁶.

²⁵ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, „Службени гласник РС“ бр. 121/2012, ступио на снагу 1. 1. 2013. године.

²⁶ Министарство унутрашњих послова, Информација о стању безбедности у школама и њиховом непосредном окружењу у 2013. години, 2014.

11.3. Подаци о „вршњачком насиљу“²⁷

Подаци о различитим видовима насиља међу вршњацима прикупљају се и обрађују у оквиру програма „Школа без насиља“, који се тренутно спроводи у 251 школи (242 основне и девет средњих) на територији Републике Србије.

Резултати евалуације петогодишњег спровођења програма, који су објављени у 2010. години, поред осталог указују на следеће: већина деце (56%, у неким школама и до 85%) сада се, захваљујући програму, осећа сигурније у школама; смањени су тежи облици насиља, нпр. физичко насиље, а у млађим разредима има знатно мање свих облика насиља; број ученика који учестало трпе насиље смањено се за 6%, а у неким школама и до 50%; чак 75% ученика каже да добија помоћ вршњака у ситуацијама насиља²⁸.

Од 2012. године, управљање програмом, преузело је Министарство просвете, науке и технолошког развоја уз подршку УНИЦЕФ-а. У оквиру програма са циљем стварања безбеднијег окружења за сву децу, полиција предузима мере и радње из своје надлежности у складу са задацима и активностима предвиђеним у анексу меморандума о сарадњи.

Према подацима Министарства унутрашњих послова од 2008. до 2011. године у малолетничком криминалу, учешће кривичних дела извршених на штету малолетних лица износи око 11% (од 780 до 800 кривичних дела годишње). Посматрајући кретање овог дела малолетничког криминала, запажа се тренд опадања кривичних дела која врше малолетници међусобно око 3–3,5% (од 25 до 35 кривичних дела мање на нивоу године). У структури кривичних дела у којима су и учиниоци и оштећени – малолетни, у периоду од 2008. до 2011. године, најзаступљенија су била насилничка понашања (542), разбојништва (465), лаке телесне повреде (455) и тешке телесне повреде (413)²⁹.

27 Више о томе: Д. Попадић, *Насиље у школама*, Институт за психологију и УНИЦЕФ, Београд, 2009.

28 Уницеф, Канцеларија Београд, *Школа без насиља – Резултати петогодишњег спровођења програма*, доступно на: www.unicef.org.rs, (11. 3. 2014).

29 Министарство унутрашњих послова, Информација о тежим облицима вршњачког насиља у периоду од 2008. до 2011. године, 2012. (Под „вршњачким насиљем“ са аспекта рада полиције подразумевају се кривична дела са елементом насиља која се гоне по службеној дужности, извршена између лица узраста до 18 године живота).

Закључак

У погледу постделиктног реаговања у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (имајући у виду проценат расветљавања и број поднетих кривичних и прекршајних пријава), полиција је остарила завидне резултате. У циљу даљег унапређења рада у овој области приоритет би требало дати:

– ширем и интензивнијем превентивном деловању (у складу са стратешким документима) посебно у локалним срединама, кроз спровођење постојећих и увођење нових акција и програма намењених подизању нивоа свести о проблему насиља над децом и његовом спречавању;

– пуној примени препорука Европске комисије у области права детета у оквиру преговарачког поглавља „Правосуђе и основна права – 23“, као и препорука Комитета УН о правима детета из 2008. и 2010. године.

Од осталих активности чијим предузимањем би се додатно унапредило поступање полиције у процесу заштите малолетних лица издвајају се: оспособљавање полицијских службеника који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица за обављање форензичког интервјуа са децом и малолетницима у својству оштећених и очевидаца насилних деликата; обезбеђивање и адаптација службених просторија за потребе обављања разговора са оштећеним малолетним лицима; развој и јачање сарадње оперативних и логистичких служби криминалистичке полиције; креирање нових програма који ће омогућити извођење квантитативних истраживања о кривичним делима и прекршајима са елементом насиља и занемаривања малолетних лица; успостављање свеобухватног и континуираног извештавања (у форми јединственог извештаја) у области заштите малолетних лица од злостављања и занемаривања; контролно-инструктивна делатност примене Посебног протокола од стране надлежних организационих јединица полиције и развијање интерсекторске сарадње у заштити деце од злостављања и занемаривања у свим градовима и општинама у Републици Србији у складу са Општим протоколом.

Литература

1. Ишпановић Радојковић, В. (ур.) *Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола*. Београд: Центар за права детета, 2011.
2. Ишпановић Радојковић, В и др.; *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља (са Акционим планом)*. Београд: Министарство рада и социјалне политике, 2010.
3. Милосављевић, М (ур.); *Злостављање и занемаривање деце*, Београд: Социјално-хуманитарно удружење „Сачувајмо децу“, 2007.
4. Милосављевић, М.; Дефинисање појма насиља над децом, у: *Заштита деце од злостављања и занемаривања*, Научно-стручни скуп Министарство за бригу о породици, стр. 7–27, Београд, 1998.
5. УНИЦЕФ, Канцеларија Београд; *Насиље над децом, Студија генералног секретара Уједињених нација*, Београд, 2005.
6. УНИЦЕФ, Канцеларија Београд; *Школа без насиља, Резултати петогодишњег спровођења програма*. Доступно на: www.unicef.org.rs, 11. 3. 2014.
7. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013.
8. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.
9. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005, 63/2009, 92/2011.
10. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013.
11. Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013.
12. *Национални план акције за децу*, Савет за права детета Владе Републике Србије, Београд, 2004.
13. *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Закључак Владе Републике Србије 05 бр. 011–5196/2005, Београд, 2008.
14. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, Министарство унутрашњих послова, 01 бр. 1039/12–7, Београд, 2012.
15. *Анализа примене Закључних препорука Комитета УН за права детета у Републици Србији из делокруга рада Министарства унутрашњих послова и План реализације одредби Конвенције о правима детета*, Министарство унутрашњих послова, 01 бр. 13/12–7.

НИВО ОТПОРА ОСУМЊИЧЕНОГ И ЊЕГОВА КОНТРОЛА ОД СТРАНЕ ПОЛИЦИЈЕ

Доц. др Ненад Коропановски¹
Сузана Талијан²

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: У раду је урађена анализа примене физичке силе (физичке снаге) као средства принуде. Законом о полицији и Правилником о условима и начину употребе средстава принуде, дефинисани су услови и начин употребе средстава принуде (силе), време трајања, ограничења као и обавезе након примене силе³. Анализирана је практична примена техника специјалног физичког образовања (СФО) као средства законитих контролних активности полиције, тј. технике физичке контроле у функцији контролисања физичког отпора који пружа осумњичено лице. Анализирано је укупно 409 ситуација у којима је била оправдана употреба физичке силе. Из анализираних ситуација⁴, у односу на врсту отпора, случајеви који се односе на вербалну непослушност десили су се у 77,75% ситуација, док се активни отпор десио у 45,23% ситуација, а ненаоружани напад у 46,45% ситуација. У мањем броју случајева евидентиран је пасивни отпор (7,82%) и наоружани напад (3,91%) на полицијске службенике. У односу на средство напада, до-

1 nenad.koropanovski@kpa.edu.rs

2 suzana.talijan@kpa.edu.rs

3 Термин сила је прикладнији и у складу са концептом државе као јавног сервиса.

4 Анализиране су ситуације на територији ПУ за град Београд у периоду 2012. и 2013. године у којима је дошло до напада на полицијске службенике по чл. 323 КЗ РС и чл. 23 ЗЈРМ РС.

минира напад руком (133 случаја). Што се тиче контроле осумњиченог полицијски службеници највише користе технике полуга (59,92%) и везивање осумњиченог службеним лисицама (80,53%).

Кључне речи: *отпор, физичка контрола, техника, специјално физичко образовање.*

Увод

Закон о полицији⁵ регулише употребу силе и она се може користити само када је апсолутно неопходна за постизање легитимног циља у функцији безбедности, спровођења правила и прописа. Према томе, употреба сила мора да буде законита, неопходна и сразмерна претњи. Количина силе код контролисања отпора осумњиченог која је разумног интензитета, трајања и обима је оправдана. Осим тога Закон захтева да полиција буде одговорна за своје поступке када користи силу, и наравно, полиција мора да оправда своје поступке. Начела и упутства којима се регулише употреба средстава принуде (примена силе) дефинисане су у Закону о полицији Републике Србије, Правилнику о условима и начину употребе средстава принуде⁶, Правилник о начину обављања полицијских послова⁷, Упутству о полицијској етици и начину обављања послова полиције⁸ и другим међународним и националним стандардима.

У Правилнику о условима и начину употребе средстава принуде, дефинисани су услови и начин употребе средстава принуде (примена силе) и посебно се потенцирају принципи неопходности и пропорционалности, време трајања, ограничења као и обавезе након употребе принуде. Под средствима принуде подразумевају се физичка снага, службена палица, средства за везивање, специјална возила, посебно дресирани пси, коњица, средства за запречавање, хемијска средства и ватрено оружје (члан 1, став 2). Исто тако, регулисано је да овлашћено службено лице (ОСЛ) употребљава силу тако да службени задатак обави са најмање штетних последица по лице против кога силу употреби и само за време док постоје законом оправдани разлози због којих је средство принуде (сила) употребљено (члан 2). Даље, о

⁵ Службени гласник РС, бр. 101/2005.

⁶ Службени гласник РС, бр. 133/2004.

⁷ Службени гласник РС, бр. 27/2007.

⁸ Службени гласник РС, бр. 41/2003.

свакој примени средстава принуде (употреби силе) ОСЛ у писменом облику подноси извештај непосредном старешини, најкасније 24 часа од употребе средстава принуде (члан 31). Међутим, полицијска пракса показује веома широк и несистематичан приступ код самог извештавања о употреби средстава принуде (силе) од стране полиције.

Контрола сила је битан фактор коју ОСЛ примењује да би управљао ситуацијом и контролисао отпор осумњиченог лица. Када вербална комуникација није успешна, ОСЛ мора да планира могућност употребе техника физичке контроле као најблажег средства принуде.⁹ Избор врсте или количине силе, би требао бити заснован на количини отпора осумњиченог, као и од околности у одређеној ситуацији.¹⁰ Према томе, циљ примене физичке силе или техника физичке контроле, лежи у превазилажењу отпора кога осумњичено лице пружа. Отпором се сматра свако одупирање осумњиченог (пасивно или активно) ОСЛ, напад на ОСЛ или избегавање мера или активности које ОСЛ налаже и предузима у складу са Законом. Наравно, врста и количина силе коју ће ОСЛ употребити треба да буде заснована на врсти отпора који пружа осумњичено лице као и другим битним факторима и околностима специфичне ситуације који могу утицати на избор и количину силе која је употребљена.¹¹

Тактичко решење (облик и обим силе) за које се ОСЛ определи треба да буде засновано на облику и обиму отпора који пружа осумњичени, као и на осталим условима и околностима специфичне ситуације (количина отпора, присуство оружја и тип оружја, озбиљност и природа прекршаја, особине осумњиченог, окружење и др). Процена опасности нивоа отпора треба да буде заснована на техничко-тактичком знању ОСЛ као и на адекватној енергетској обезбеђености (механизми одговорни за енергетски део структурирања и контроле реализације техника СФО, биохемијског и физиолошког карактера).¹² Уопштено могу се издвојити три ситуације у којима ОСЛ може оправдано да примени технике физичке контроле: ради спречавања бекства, савладавања отпора или одбијања напада.

9 П. Дујковић, С. Суботички, М. Клисарић, *Примена овлашћења полиције*. Београд, 2009.

10 Б. Бановић, Ђ. Амановић, Г. Вучковић, *Технике специјалног физичког образовања у функцији контролисања отпора осумњиченог и заштите припадника полиције*, *Ревија за кривично право*, 2012, бр. 1–2.

11 Ђ. Амановић, *Теоријски основ употребе силе и ватреног оружја*, *Безбедност*, 2003, 3, стр. 416–430.

12 G. Anderson, D. Plecas, T. Segger, *Police officer physical ability testing, Re-validating a selection criterion*, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 2001, 1, pp. 8–31.

Специјално физичко образовање (СФО) је наставно-научна област која се изучава на свим нивоима школовања припадника полиције. Највећи део програма СФО усмерен је на идентификацију и савлађивање техника више борилачких система (*ђуђуцу, џудо, карате, аикидо*), и на њихову апликацију преко СФО техника, у разноврсним, специјалним условима живота и рада припадника полиције. По широј дефиницији, систем специјалног физичког образовања представља комплексан систем самоодбране који чине осмишљене и систематизоване технике одбране и напада, њихове варијанте и комбинације које се изучавају ради примене у конкретној ситуацији, дакле, предузимању и реализацији конкретних полицијско-оперативних и других законских мера у функцији полицијског посла.¹³

Специјално физичко образовање карактерише велики број техника¹⁴, њихових варијанти и комбинација, које се изводе у непредвидивим и варијабилним ситуацијама са различитим противницима. Едукација у СФО се спроводи моделом фазног учења (основна, усмерена и ситуациона обука). Свака од фаза има специфичне циљеве и задатке. Задаци основне и усмерене обуке се односе на учење базичних концептуалних алгоритама, на учење изведених концептуалних и неких ситуационих алгоритама, док је задатак ситуационе обуке примена већ научених алгоритама и програма, са циљем успостављања потпуне контроле над осумњиченим. Физичка контрола обухвата низ техника СФО, као што су благо вођење лица, притисци и стезања на виталне тачке и технике полуге, све до деструкције осумњиченог, тј. динамичнијих техника као што су ударци, бацања и друго.

Актуелност и значај истраживања је управо у све чешћем нападу на полицијске службенике (активна и тешка агресија) и недовољној кривичноправној и прекршајноправној заштити припадника полиције.

1. Циљ и задаци рада

Циљ овог рада је да се утврди практична примена техника СФО као средства физичке контроле лица, њихова оправданост, као и извештавање од стране ОСЛ о употреби физичке силе. Истраживањем

¹³ Ђ. Амановић, et al., *Технике специјалног физичког образовања у функцији заштите полицајаца. Зборник радова са Девете међународне конференције „Менаџмент у спорту“*, Београд, 2013.

¹⁴ С. Јовановић, *Карате 1 – теоријска полазишта*. Београд, 2002.

треба да се добију подаци, који ће допринети ефикаснијој едукацији и успешнијем обављању професионалних задатака.

Истраживање је обављено у више етапа. Резултати прикупљени у једној етапи су коришћени за операционализацију у следећој. За реализацију постављеног циља истраживања било је неопходно:

- прикупити извештаје о употреби средстава принуде,
- утврдити ниво отпора лица у анализираним извештајима и
- утврдити врсту примењене технике СФО у актуелним извештајима.

За потребе овог рада обрађени су само они извештаји о примени физичке снаге који су оцењени као оправдани.

У истраживање је коришћен хотимичан узорак циљано биран у периоду 2012/13 године. Резултати добијени третманом оваквог узорка треба да нам пруже податке за организовање опсежнијег истраживања.

2. Резултати и дискусија

С намером да утврдимо практичну примену техника Специјалног физичког образовања код савладавања отпора осумњиченог, анализирали смо извештаје о употреби средстава принуде и квантификовали дескриптивном статистиком (апсолутне и релативне фреквенције) што је табеларно и графички приказано (табеле 1–3 и графикони 1–3).

Извештаји о употреби средстава принуде опсервирани су на подручју ПУ Београд који су писани у периоду 2012/2013. године. Обрађено је 409 извештаја о употреби физичке снаге који су оцењени као оправдани (образац број 1). Из анализираних ситуација, чији предмет је била употреба физичке снаге као средства принуде, издвојени су актуелни нивои отпора кроз четири диференциране групе: пасиван отпор, активан отпор, ненаоружани напад и наоружани напад.

Наравно, примењена техника физичке контроле сваког ОСЛ, зависи од његове претходне обуке, искуству и знању из области Специјалног физичког образовања, криминалистичке тактике, методике, оперативе, психологије и других области. Даљом анализом актуелних ситуација о употреби физичке снаге у циљу савладавања отпора издвојене су технике СФО које су коришћене.

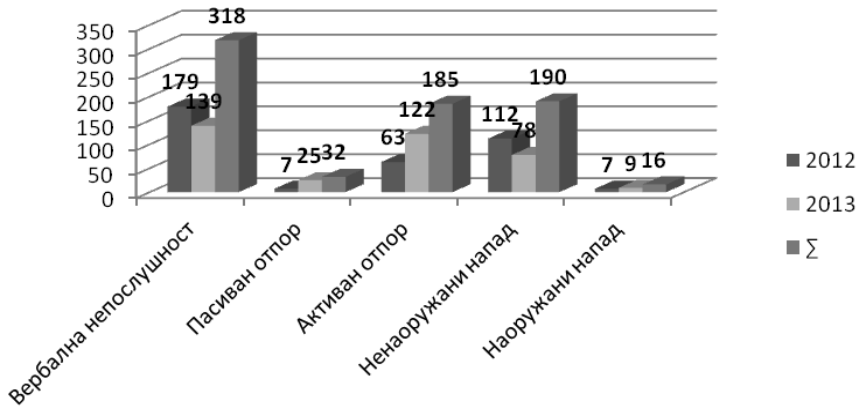
2.1. Анализа нивоа отпора

Од укупног броја ситуација наведених у анализираним извештајима о употреби средстава принуде односно о употреби физичке снаге као средства принуде који су писани у периоду 2012/2013. године, издвојено је 409 ситуација. Актуелни отпор у анализираним извештајима је испољен кроз неке од наведених нивоа отпора приказаних у табели 1 и графикону 1.

На основу добијених резултата може се закључити да је од укупног броја ситуација највише било вербалне непослушности укупно 318 или 77,75%. Активног отпора била је у 185 ситуација или 45,23%. Од укупног броја ситуација њих 32 или 7,82% је чинио пасиван отпор осумњиченог. Ненаоружаних напада на полицијске службенике било је 190 или 46,45%. Највише напада је било руком, чак 133 напада. У 16 случајева или 3,91% радило се о наоружаном нападу на полицијске службенике. Важно је истаћи да су међу тим случајевима били: један покушај одузимања службеног оружја (пиштољ) од полицијског службеника, три напада ножем, два напада дрвеном палицом, два напада столицом, четири напада грлићем флаше, један напад шрафцигером, један напад монтирачем за точкове, два напада лопатом и један напад секиром.

Табела 1. *Ниво отпора осумњиченог наведен у анализираним извештајима*

Ниво отпора	Апсолутна			Релативна		
	фреквенција (ф)			фреквенција (ф %)		
	2012.	2013.	Σ	2012.	2013.	Σ
Вербална непослушност	179	139	318	98,35	53,05	77,75
Пасиван отпор	7	25	32	3,85	9,54	7,82
Активан отпор	63	122	185	34,62	46,56	45,23
Ненаоружани напад	112	78	190	61,54	29,77	46,45
Наоружани напад	7	9	16	3,85	3,44	3,91

Графикон 1. Ниво отпора осумњиченог у актуелним извештајима

2.2. Анализа примењених техника СФО

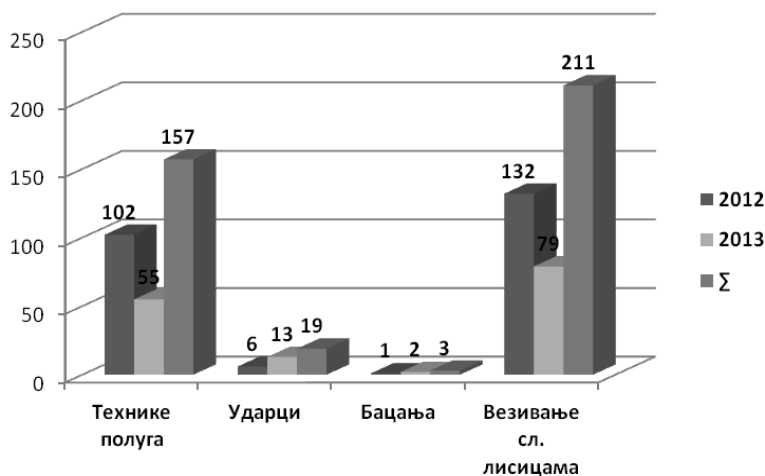
Неке ситуације су решаване успешном комуникацијом, вербалним обраћањем (давањем упозорења и команди) и везивањем; међутим, када то није било довољно, полиција је примењивала физичку силу односно технике СФО, као најблаже средство принуде (лака и тешка контрола). Анализом актуелних извештаја о употреби средстава принуде као средства контроле осумњиченог издвојене су појединачне технике СФО које су чиниле технике полуга, затим технике удараца, бацања, притисци и стезања на виталне тачке и везивање службеним лицима. Примењене технике приказане су у табели 2.

Из анализираних ситуација о употреби средстава принуде (силе) наводе се 262 ситуације у којим је дошло до примене техника СФО, од којих су 157 (59,99%) ситуације решене техником полуга¹⁵. Чак код 211 ситуација или 80,53% урађено је везивање осумњиченог уз употребу службених лица (графикон 2). Важно је истаћи да је у највећем броју ситуација након реализоване полуге урађено и везивање осумњиченог, док је у мањем броју ситуација техника полуге коришћена у сврху довођења осумњиченог до службеног возила. Слични резултати су добијени и у нашим ранијим истраживањима, као и истраживањима других аутора.

¹⁵ Ђ. Амановић, *Специјално физичко образовање – технике полуга*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.

Табела 2. *Технике СФО које су припадници полиције користили да би контролисали отпор лица у анализираним извештајима*

Коришћена технике СФО	Апсолутна			Релативна		
	фреквенција (ф)			фреквенција (ф%)		
	2012.	2013.	Σ	2012.	2013.	Σ
Технике полуга	102	55	157	56,04	68,75	59,92
Ударци	6	13	19	3,3	16,25	7,25
Бацања	1	2	3	0,55	2,5	1,15
Везивање сл. лисицама	132	79	211	72,53	98,75	80,53

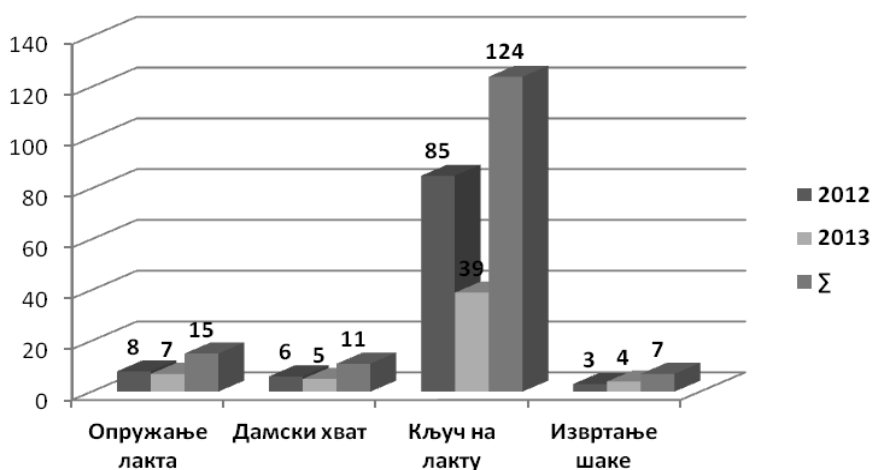

Графикон 2. *Коришћене технике контроле у актуелним извештајима*

У табели 3 приказане су врсте полуга које су коришћене у анализираним ситуацијама. На основу добијених резултата може се закључити да је чак 124 или 47,33% ситуација решено полугом увртањем рамена, тј. кључем на лакту. У 15 ситуација (5,73 %) коришћена је техника прекомерног опружања лакта, у 11 ситуација (4,2%) техника полуге на шасти савијањем или дамски хват, а у седам ситуација (2,67%) техника полуге на шасти извртањем.

Табела 3. Врста полуге коју је припадник полиције користио да би контролисао отпор лица у анализираним извештајима

Врста полуге	Апсолутна			Релативна		
	фреквенција (ф)			фреквенција (ф%)		
	2012.	2013.	Σ	2012.	2013.	Σ
Опружање лакта	8	7	15	4,4	8,75	5,73
Дамски хват	6	5	11	3,3	6,25	4,2
Кључ на лакту	85	39	124	46,7	48,75	47,33
Извртање шаке	3	4	7	1,65	5	2,67
Σ	102	55	157	56,05	68,75	59,93

Графикон 3. Коришћене полуге у актуелним извештајима

Закључак

У раду је коришћена модерна (у складу са европским стандардима) дефиниција отпора, која даје добру основу за оптимално деловање код примене физичке контроле осумњиченог, као и квалитетно и унифицирано извештавање од стране полиције.

Када је у питању ниво отпора осумњиченог, може се закључити да је од укупног броја ситуација највише било вербалне непослушности

(77,75%) и активног отпора (45,23%), као и активне агресије, односно ненаоружаног напада на полицијске службенике (46,45%). Из анализираних извештаја о употреби физичке снаге, полицајци за контролу лица најчешће користе технике полуга (59,92%) и везивање службеним лицима (80,53%). Од коришћених техника полуга чак 47,33% ситуација решавано је полугом прекомерним увртањем рамена, тј. кључем на лакту.

На крају, сматрамо да посебно треба подвући проблем перманентне обуке и тренинга полицајаца из области теоријске наставе (људска права, полицијска етика, комуникација и правни основ за примену полицијских овлашћења), оперативних полицијских вештина и специјалног физичког образовања, који ће умањити ризик самог посла као и оптимизирати примену силе.

Литература

1. Амановић, Ђ; Теоријски основ употребе силе и ватреног оружја, *Безбедност*, 2003, 3: 416–430.
2. Амановић, Ђ; *Специјално физичко образовање – технике полуга*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.
3. Амановић, Ђ; Љубисављевић, М., Никач, Ж., Талијан, С., Коропановски, Н; Технике специјалног физичког образовања у функцији заштите полицајца. *Зборник радова са Девете међународне конференције „Менаџмент у спорту“*, (20–21. мај 2013), Београд, 2014.
4. Anderson, G., Plecas, D., Segger, T; Police officer physical ability testing, Re-validating a selection criterion, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 2001, 24 (1): 8–31.
5. Бановић, Б., Амановић, Ђ., Вучковић, Г; Технике специјалног физичког образовања у функцији контролисања отпора осумњиченог и заштите припадника полиције, *Ревизија за криминологију и кривично право*, 2012, 50 (1–2): 235–244.
6. Дујковић, П., Суботички, С., Клисарић, М; *Примена овлашћења полиције, практикум*. Београд: Министарство унутрашњих послова, 2009.
7. Jovanović, S; *Karate 1 – teorijska polazišta*. Novi Sad: Sport'sWorld, 1992.
8. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005.

9. Правилник о условима и начину употребе средстава принуде, *Службени гласник РС*, бр. 133/2004.
10. Правилник о начину обављања полицијских послова, *Службени гласник РС*, бр. 27/2007.
11. Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције, *Службени гласник РС*, бр. 41/2003.

RESISTANCE LEVEL OF SUSPECT AND POLICE OFFICER MUSCULAR CONTROL

Nenad Koropanovski, PhD

Suzana Talijan

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: In this study, the analysis of force (strength) has been done as means of police use of force. With The Police laws and the Police regulations conditions and ways of police force, the conditions and ways are defined, with time duration, restrictions and obligations over the use of force.

The practical use of Special physical education (SPE) techniques was analysed, as a means of law enforcement, i.e. techniques of force control in function of suspecting resistance. 409 arresting situations was observed in which use of police force was reasonable. In a sample of observed situation, in the line of arresting resistance, cases with verbal disorder was found in 77,75%, while 45,23% with active force resistance was found and unarmed attacks occurred in 46,45% situations. In less number of cases passive resistance was found (7,82%) and armed attack on police officers (3,91%). In comparison of means of attack, punches was dominated (133 cases). As a way of arresting suspect control, techniques of lever (59,92%) and use of handcuffs dominate (80,53%).

Keywords: *resistance, physical control, techniques, Special physical education.*

THE CHARACTERISTICS OF SUCCESSFUL POLICE ACTIVITIES IN PREVENTING YOUTH VIOLENCE

Slavisa Vukovic, PhD¹

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The article focuses on activities of police in preventing youth violence, and the goal is to identify characteristics of police activities which showed success in preventing youth violence. Research will include documents and scholarly articles that address police activities carried out in European and Anglo-Saxon countries with the aim of preventing youth violence. The paper starts from the premise that successful police activities in preventing youth violence are undertaken in partnership with other entities of the local community, especially the schools, the social and health care, are based on detailed analysis of risk factors, where parents of young people who are targeted by these activities demonstrate readiness for cooperation with police and where young people and their parents perceive police activities as legitimate. In this regard, the paper assumes that successful activities of police in preventing youth violence is characterized by the commitment and dedication of police officers to application noncoercive methods.

Keywords: *youth, violence, prevention, police.*

¹ slavisa.vukovic@kpa.edu.rs

1. Youth delinquency and violence

Child and juvenile crime, especially violent crime, were and are “popular” topics for the media – the key words are “ever increasing, ever younger, and ever more serious”². According to the results from the Second International Self-Report Delinquency Study (ISRD-2)³ the prevalence rates of total delinquency showed large variations from 40.1% in Ireland to 13.8% in Venezuela. The highest levels 29.6% exist in the cities of the Anglo-Saxon countries (in Canada 20.1%) and high levels 26.3% are also found in the cities of Western Europe (the highest in Netherlands 29.3% and Germany 29% and the lowest in Austria 22.1%). Lower rates may be found in the cities of the Northern European countries 20.8% (Denmark the highest 26.5% and Norway the lowest 16.6%) and the cities in the formerly socialist countries in Central and Eastern Europe 20.6% (the highest in Hungary 27% and the Czech Republic 24.5% and the lowest in Poland 16.3% and Bosnia-Herzegovina 16.1%). The lowest prevalence rates are found in the cities in the Mediterranean countries 18.7% (Italy 25.6% and Portugal the lowest rates 14.5%). With regard to more serious violent delinquency, Ireland, the USA, Germany and Netherlands are on top, but the former socialist Central and Eastern European countries are the lowest⁴.

The Report of the World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe highlights interpersonal violence as the third leading cause of death and a leading cause of disability among people aged 10–29 years in the 53 countries of the WHO European Region⁵. Nine of 10 homicide deaths in the Region occur in low- and middle-income countries and interpersonal violence disproportionately affects young people from deprived sections of

2 W. Steffen, R. Hepp (2009). *Strategies for Police Violence Prevention in Childhood and Youth in Germany*. German Youth Institute – Centre for the Prevention of Youth Crime, p. 12.

3 The Second International Self-Report Delinquency Study (ISRD-2), a large international collaborative study of delinquency and victimization of 12–15-year-old students is based on a subsample of the data set: 43,968 respondents from 63 cities and 31 countries. Self-reported delinquency is measured by 12 offences. Serious property crime include stealing from a car, burglary and car theft, but serious violence include serious assault, robbery/extortion, and snatching. The lifetime prevalence (*ever*) and previous year prevalence and incidence are estimated.

4 D. Enzmann, I. Haen Marshall, M. Killias, J. Junger-Tas, M. Stekete, B. Gruszczynska (2010), Self-reported youth delinquency in Europe and beyond: First results of the Second International Self-Report Delinquency Study in the context of police and victimization data. *European Journal of Criminology* 7(2): 159–183.

5 D. Sethi, K. Hughes, M. Bellis, F. Mitis, F. Racioppi (eds.), *European report on preventing violence and knife crime among young people*, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2010, p. 50.

society and males, who comprise 4 of 5 homicide deaths. According to that Report good social skills, self-esteem, academic achievement, strong bonds with parents, positive peer groups, good attachment to school, community involvement and access to social support are factors that can protect young people against violence. Numerous theories in criminology indicated a variety of biological, psychological and social risk factors that can induce expression of violent and other forms of delinquent behavior⁶. Different social value orientations open different developmental pathways – into conformity or into delinquency. Traditional value orientations marked a pathway into conformity, but only hedonistic value orientations structured a stronger pathway into violent delinquency through an affiliation to a violent peer group and the acceptance of delinquent norms⁷. It should pay attention to this fact considering tendency of juvenile toward association⁸.

2. Police activities in preventing youth violence

Programmes for prevention violence among young people can combine measures of social and situational crime prevention. According to the Report of the WHO Regional Office for Europe the best evidence for prevention violence among young persons supports programmes that target children early in life, such as parenting programmes, preschool enrichment and life skills interventions. Modifying settings can reduce violence like reducing the availability and misuse of alcohol, but the evidence for measures that seek to reduce violence in young people who are already engaging in such behaviour is generally less well-developed⁹. Problem oriented policing approaches and intensive treatment programmes for young offenders report positive results in reducing violence¹⁰.

Cody Telep and David Weisburd consulted a number of sources and previous reviews of the policing literature to develop their assessments of what the police should and should not be doing in crime control. They included in analysis especially the Maryland report chapter on policing, the National Research Council report on police policy and practices, the Evidence-Based

6 Đ. Ignjatović (2009). *Teorije u kriminologiji*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

7 K. Boers, J. Reinecke, D. Seddig, L. Mariotti (2010). Explaining the development of adolescent violent delinquency. *European Journal of Criminology* 7(6): 499–520.

8 M. Škulić, *Maloletničko krivično pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik, 2011, str. 66–75.

9 D. Sethi, K. Hughes, M. Bellis, F. Mitis, F. Racioppi (eds.), *op. cit.*, p. 50.

10 *Ibid.*, p. 50.

Policing Matrix, the Office of Justice Programs' Crimesolutions.gov website and reviewed all Campbell Collaboration systematic reviews concerning policing and law enforcement. Their assessments showed that police should be focusing on hot spots policing, problem-oriented policing (POP), focused deterrence approaches, directed patrol to reduce gun crime, using DNA evidence in property crime cases and also should recognize the importance of efforts to enhance legitimacy. In contrast, police should be avoiding standard policing tactics such as random preventive patrol, second responder programs, and Drug Abuse Resistance Education (D.A.R.E.)¹¹. For example, in the Minneapolis Hot Spots Patrol Experiment increased police presence leads to some crime and disorder reduction, and each additional minute of time officers spent in a hot spot increased survival time by 23% (the ideal deal time spent in the hot spot was 14 to 15 min)¹².

In focused deterrence strategies police can through direct contacts notify offenders on consequences for criminal activity. The Boston and the Lowell are two good examples. Telep and Weisburd describe successful example in the Lowell which had a sizable problem with Asian gangs. They typically are more organized, more secretive and have a lesser street presence, making it more difficult to communicate deterrent messages. Asian youth gangs were closely tied to gambling operations overseen by older Asians. The importance of these gaming operations to older Asians was an important lever the task force could pull. The task force used older Asian males as guardians to oversee gang members. Gaming operators received the strong message that if there was more youth violence, the gambling operations would be shut down. This proved to be a strong deterrent, and this tailored approach was developed only through the careful analysis of local conditions by the task force¹³. Also, in successful Operation Ceasefire in Boston a multi-agency partnership of criminal justice agencies, social services agencies and other agencies was used to address firearm-related homicide among young people¹⁴. Police adopted a zero-tolerance approach to violence and communicated this to gang members through meetings and outreach work. Gang members were also offered support in moving away from violence, including job referrals and access to social services.

11 Cody W. Telep, D. Weisburd, What is Known About the Effectiveness of Police Practices in Reducing Crime and Disorder? *Police Quarterly* 15(4), 2012, 331–357.

12 *Ibid.*, pp. 333–334.

13 *Ibid.*, pp. 338–339.

14 Dinesh Sethi, Karen Hughes, Mark Bellis, Francesco Mitis & Francesca Racioppi (eds.), *op. cit.*, pp. 62–63.

The Boston model has been used to develop similar initiative in Glasgow, Scotland, but their effects on violence have not yet been established.

Examples from Germany also confirm the importance of direct police communication with offenders in preventing further criminal offences. Police strategies range between prevention and repression, and between youth contact work and youth casework. Wiebke Steffen and Reinhold Hepp point out that youth contact work impacts on a young person's attitude, social skills or the structures of environment. Considerable importance is attached to the preventive use of the "crisis of being caught". The importance of a rapid and consistent police reaction in the case of infringements against the rule of law as well as the type of police contact with children and young people have a substantial and lasting effect on their future behaviour, as shown by surveys of young people on the effects of "initial police contact"¹⁵. In several federal states, for this reason, too, the police educational talk was introduced.

The mission of police youth casework, Wiebke Steffen and Reinhold Hepp remind, is to have an "educational" effect on the offenders and intervention is focused on an enduring effect. Police intervention includes measures in accordance with police law and the German Code of Criminal Procedure – such as exclusion orders, taking into custody, searches or seizures, educational talks as well as warnings to potential offenders, where potential offenders are visited and instructed¹⁶. In several federal states – such as in Baden-Württemberg, Hamburg, Saxony-Anhalt and Schleswig-Holstein – the police, and not merely the public prosecutor have the option to suggest diversion proceedings, that is, informal settlement of the proceedings instead of formal sanctions¹⁷.

Studies showing positive results of police activities to reduce youth violence in public places are rare, but the Swedish National Council for Crime Prevention evaluated a concrete policing method—the K-model—whose objective is to decrease levels of youth violence in public places by reducing young people's access to alcohol and by intervening against youths found in possession of alcohol in public¹⁸. Six of the 21 county police authorities in Sweden volunteered to test the model in eight police districts. The effects of

15 Wiebke Steffen & Reinhold Hepp (2009). *op. cit.*, p. 24.

16 *Ibid.*, pp. 24–25.

17 *Ibid.*, pp. 24–25.

18 Erik Grevholm, Stina Holmberg & Agnes Alm, The K-model – a Swedish Police Method to Reduce Youth Violence in Public Places. Magnitude of Implementation and Effects on Levels of Assault. *Policing: A Journal of Policy and Practice* 4(4), 2010, p. 351.

the police efforts were evaluated on the basis of data on reported incidents of youth violence in the test areas and reported violent crime in surrounding comparison areas. The analysis indicates that positive effects were produced in several of the districts that conducted the greatest amount of work in line with the protocol but that no such effects were noted in districts where the model was implemented to a limited extent.

The content of the K-model, which was specified in a protocol, contain two elements: 1) street policing measures (in part conducted in collaboration with the social services) focused on youths in possession of alcohol in public places and 2) the police's investigative measures focused on those illegally supplying alcohol to young people¹⁹. The policing measures focused on youths in possession of alcohol in public places included:

- intervening against youths under 20 years of age who are intoxicated or carrying alcohol in public places;

- intervening against youths under the age of 18 as above, but also if they are in the company of somebody else who is in possession of alcohol;

- confiscating and carefully documenting the alcohol which the youths are found to be in possession of;

- following up on where the youths have obtained the alcohol;

- contacting the parents of youths under 18 years of age (below the age of majority) who become the object of interventions and requiring these parents to come and collect the youths;

- contacting the social services if the parents do not come to collect their children; and

- holding large-scale meetings with parents at which they are informed about the introduction of the new police measures and about young people and alcohol more generally²⁰.

The investigative measures focused on those supplying alcohol to youths included:

- establishing a special chain of responsibility in the work of investigating alcohol offences;

- staffing the investigative work with officers who also participate in the street policing measures;

- registering an offence report in connection with every suspected alcohol offence;

¹⁹ *Ibid.*, p. 353.

²⁰ *Ibid.*, p. 353.

- documenting and following up the alcohol that is confiscated from youths;
- following up the information collected as to where the youths obtained the alcohol; and
- conducting investigations in order to prosecute supply offences and any other alcohol offences identified²¹.

Erik Grevholm, Stina Holmberg and Agnes Alm warned that it is very important that the police treat all the youths with whom they come into contact well and correctly in order to create an understanding of the reasons for interventions. These authors observed that the most of the targeted youths under 18 years of age accepted police intervention, sometimes became indignant when confronted by the police, but the model includes measures to ensure that the parents quickly take responsibility for them. Also, they observed that the youths aged 18 to 19 years have often reacted negatively to the police's intervention and confiscation of their alcohol probably because these youths are more independent of their parents²².

Repressive police activities aimed at confiscation of alcohol from youths and investigation alcohol supply offences can be embraced with other measures such as increased alcohol prices and limitations of time when alcohol can be sold. Increased alcohol prices formed part of a strict anti-alcohol campaign in the former USSR, starting in 1985, and helped by a state monopoly, the campaign also reduced state alcohol production and outlet numbers, banned alcohol use in public, increased the alcohol purchasing age (to 21 years) and increased penalties for producing and selling homemade alcohol²³. In Moscow, state alcohol sales fell by 61% from 1984 to 1987, total alcohol consumption by 29%, violent deaths by 33% and alcohol-related violent deaths by 51% (from 1984 to 1985/1986), but the campaign was unpopular and effectively ended in 1988. By 1992, market reforms had liberalized prices and trade, and violent deaths increased dramatically. Given the wider social and political changes over this period, the increase in violent deaths was unlikely to be due to alcohol alone, but the temporal relationships between the changes in alcohol regulations and violence suggest that they were at least closely related²⁴.

21 *Ibid.*, p. 353.

22 *Ibid.*, p. 362.

23 D. Sethi, K. Hughes, M. Bellis, F. Mitis, F. Racioppi (eds.), *op. cit.*, pp. 55–56.

24 *Ibid.*, pp. 55–56.

In prevention of youth violence important role should belong to research which factors have influence on youngs attitudes toward police and willingness to cooperate with police. Lyn Hinds has concluded that literature examining young people's attitudes towards police is scant, as is the literature on young people's judgments about the legitimacy of police more specifically and no studies have explored factors that influence young people's willingness to cooperate with police²⁵. The significance of police legitimacy to young people's compliance with the law, and police rules and decisions, is especially important area of research given: 1) the extensive contact between young people and police, 2) the largely unsupervised nature of the contact between police and youth, 3) the wide discretionary powers available to police in their dealings with youth, and 4) the hypothesised lasting influence of experiences and opinions formed in youth on adult attitudes and behaviours²⁶. Moreover, young people's lack of willingness to report their own and other young people's victimisation/s, and to cooperate with police to solve and prevent crime/s by failing to communicate with police undermines police effectiveness²⁷.

Lyn Hinds describe one successful example of such research which is conducted in an Australian jurisdiction. Data analysed in this study are from two surveys, completed in mid-2005 and early-2006, by young people aged 14 to 17 years. Surveys were administered prior to and after a community policing intervention, the Youth Community Alliance (YCA), that aimed to enhance youth-police relationships. Two models are presented; the first examines young people's willingness to assist police prior to the YCA intervention, and the second measures the impact of the YCA on shaping young people's attitudes towards assisting police. Two hypotheses are examined; (i) that young people who view police as more legitimate will be more willing to assist police, and (ii) that young people's willingness to assist police can be enhanced by informal contact with police. Findings show that young people who view police as legitimate are more willing to assist police and is consistent with the research literature on adults. Participation in the community policing project had a significant and positive influence on young people's willingness to assist police independent of young people's attitudes about police legitimacy²⁸.

25 L. Hinds (2009). Youth, Police Legitimacy and Informal Contact, *Journal of Police and Criminal Psychology*, 24, p. 10.

26 *Ibid.*, p. 10.

27 *Ibid.*, p. 10.

28 *Ibid.*, p. 10–11.

Telep and Weisburd also concluded that a growing body of research suggests that when citizens see the police as more legitimate, they are more likely to comply with police directives and the law. Also, aggressive order maintenance activities can have damaging impacts on youth perceptions of procedural justice and police legitimacy, suggesting that there may be more serious legitimacy consequences for young people or others who are likely to come into contact with police officers in intensive police interventions²⁹. Community policing programs can have very important positive influence in enhancing police legitimacy because these programs initiate positive informal contacts with citizens. Thus, it can be expected a positive influence of these programs in preventing youth violence in some wider sense. Surveys of citizens attitudes and expectations from the role of police, surveys of citizens perception of the key issues in the local community, as well as researching the reasons why citizens call the police and reasons for submitting complaints against the police in general should allow the police to focus their actions in a manner that will provide legitimacy for police among the public³⁰.

However, experience of German police forces show that preferred approach for police violence prevention within the framework of the *ProPK* (Police Orientated Criminal Prevention) is not “a direct conversation” with the children and young people personally, but informing and educating the originally responsible individuals and institutions with the assistance of the *ProPK* brochure entitled “How to Protect your Child”³¹. Also, the handout “Challenge Violence” was developed for coping with aggression in everyday school life and the *ProPK* media pack “Offside?!” which deals with topics of violence prevention for school pupils from the age of nine years (incorporates the film and booklet with tips for teachers to work on violence-free conflict resolution in class, and information for parents in German, Turkish, and Russian)³². Numerous materials have been developed and distributed in cooperation with educational professionals and with the involvement of the ministries of culture such as the media pack “Wolves in Sheep’s Clothing” against right-wing extremism designed for pupils in secondary schools and the PC game “Luka and the mysterious

29 C. W. Telep, D. Weisburd (2012). *op. cit.*, pp. 341–342.

30 Opširnije o obezbeđivanju legitimiteta policije u: Slaviša Vuković (2014). *Prevenција kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policajska akademija, str. 8–13.

31 W. Steffen, R. Hepp (2009). *Strategies for Police Violence Prevention in Childhood and Youth in Germany*. German Youth Institute – Centre for the Prevention of Youth Crime, p. 11.

32 *Ibid.*, pp. 21, 24.

silver horse” for children in the eight to twelve years age group in schools all over Germany which should motivate they to deal with the topic of violence through play, and to resolve conflicts without violence (it can be downloaded free of charge from the *ProPK* website via www.polizei-beratung.de)³³. In view of the plethora of class materials compiled by the police, the question only arises as to whether this is in fact a police duty and not of the departments of education of the federal states and also whether this is not “instrumentalising” the schools for the purposes and objectives of police violence prevention. However, in this case these must also be prepared jointly and managed by educational professionals and used with the explicit approval of the ministries of culture. This is always only an offer of assistance by the police and the school decides whether, when, and where to use and implement this³⁴.

3. Conclusion

According to the results from the Second International Self-Report Delinquency Study the prevalence rates of total delinquency showed large variations from 40.1% in Ireland to 13.8% in Venezuela. The highest levels exist in the cities of the Anglo-Saxon countries (except Canada) and high levels are also found in the cities of Western Europe (the highest in Netherlands and Germany and the lowest in Austria). Lower rates may be found in the cities of the Northern European countries (except Denmark) and the cities in the formerly socialist countries in Central and Eastern Europe. The lowest prevalence rates are found in the cities in the Mediterranean countries (except Italy). This condition is the result of action by many factors. To be able to answer on the question what are the key factors that determine a greater volume of delinquency in certain cities of the developed countries of Western Europe and the USA, and a smaller volume of delinquency in the cities of some countries in other parts of Europe, it is necessary to perform detailed analysis of many characteristics which vary from country to country, primarily features of the young population that exhibits delinquent behavior.

Examples listed in the paper suggests several important characteristics that should be taken into account when planning and implementing police activities aimed at preventing youth violence. Specifically, the successful

³³ *Ibid.*, pp. 25–26.

³⁴ *Ibid.*, pp. 22–23.

prevention of youth violence are those police activities undertaken in partnership with other entities of the local community, especially with schools and social services and health care. Such cooperation should provide a detailed analysis of risk factors in order to define obligations of all relevant entities and ensure co-ordination in taking the necessary actions. In the first place it is necessary to work towards providing the support and cooperation of parents, and such police activity and its key partners and police activities aimed directly at the prevention of delinquent behavior among youth should allow the observation of the police and its activities as legitimate by the youth and their parents. In any case, commitment and dedication of police officers to applying noncoercive methods supports the overall efforts of the police aimed at ensuring the legitimacy and thus preventing delinquent behavior. This does not mean that such activity would be sufficient to prevent delinquent behavior, and to significantly reduce the scope of such conduct but without such guidance of police activities it is difficult to expect significant progress those activities that the police, in cooperation with partners directly take to prevent violence of young people.

References

1. Boers K., Reinecke J., Seddig D. & Mariotti L.; Explaining the development of adolescent violent delinquency, *European Journal of Criminology*, 2010, 7(6): 499–520.
2. Enzmann D., Haen Marshall I., Killias M., Junger-Tas J., Steketee M., Gruszczynska B.; Self-reported youth delinquency in Europe and beyond: First results of the Second International Self-Report Delinquency Study in the context of police and victimization data, *European Journal of Criminology*, 2010, 7(2): 159–183.
3. Grevholm E., Holmberg S. & Alm A.: The K-model – a Swedish Police Method to Reduce Youth Violence in Public Places. Magnitude of Implementation and Effects on Levels of Assault, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 2010, 4(4): 351–363.
4. Hinds L.: Youth, Police Legitimacy and Informal Contact, *Journal of Police and Criminal Psychology*, 2009, 24: 10–21.
5. Ignjatović Đ.: *Teorije u kriminologiji*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

6. Sethi D., Hughes K., Bellis M., Mitis F., Racioppi F. (eds.); *European report on preventing violence and knife crime among young people*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2010.
7. Škulić M.; *Maloletničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2011.
8. Telep C. W., Weisburd D.; What is Known About the Effectiveness of Police Practices in Reducing Crime and Disorder?, *Police Quarterly*, 2012, 15(4): 331–357.
9. Vuković S.; *Prevenција kriminala*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2014.
10. Wiebke S., Reinhold H.; *Strategies for Police Violence Prevention in Childhood and Youth in Germany*, German Youth Institute – Centre for the Prevention of Youth Crime, 2009.

КАРАКТЕРИСТИКЕ УСПЕШНИХ АКТИВНОСТИ ПОЛИЦИЈЕ У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА МЛАДИХ

Проф. др Славиша Вуковић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: Према резултатима из Друге међународне студије самопријављивања делинквенције, стопа преваленције укупне делинквенције показала је велике варијације, од 40,1% у Ирској до 13,8% у Венецуели. Највиши нивои постоје у градовима у англосаксонским земљама (осим у Канади), а високи нивои су такође утврђени у градовима западне Европе (највиши у Холандији и Немачкој, а најнижи у Аустрији). Ниже стопе могу се наћи у градовима северне Европе (изузев Данске) и градовима некада социјалистичких земаља централне и источне Европе. Најниже стопе преваленције се налазе у градовима у медитеранским земљама (осим у Италији). Такво стање резултат је деловања већег броја фактора. Да би се дошло до одгово-

ра на питање који су то кључни фактори који опредељују већи обим делинквенције у градовима појединих развијених западних земаља Европе и САД, односно мањи обим делинквенције у градовима појединих земаља у осталим деловима Европе, свакако би требало извршити темељнију анализу бројних карактеристика које се разликују од земље до земље, у првом реду карактеристика саме популације младих која испољава делинквентно понашање.

Примери који су наведени у раду указују на неколико важних карактеристика о којима треба водити рачуна приликом планирања и спровођења полицијских активности усмерених ка превенцији насиља младих. Наиме, у превенцији насиља младих успешне су оне полицијске активности које се предузимају у партнерству са другим субјектима локалне заједнице, првенствено са школама и службама социјалне и здравствене заштите. Таква сарадња треба да омогући детаљну анализу фактора ризика како би се дефинисале и обавезе свих надлежних субјеката и обезбедила координација приликом предузимања неопходних активности. У првом реду неопходно је деловати у правцу обезбеђивања подршке и сарадње родитеља, а таква активност полиције и њених кључних партнера и активности полиције усмерене непосредно ка спречавању делинквентног понашања младих треба да омогуће опажање полиције и њених активности као легитимних од стране младих и њихових родитеља. У сваком случају приврженост и посвећеност полицијских службеника примени непринудних метода иде у прилог укупним напорима полиције усмереним ка обезбеђивању легитимитета, а тиме и спречавању делинквентног понашања. То не значи да ће таква активност бити и довољна да се спречи делинквентно понашање, односно да се значајно смањи обим тог понашања, али без таквог усмеравања полицијских активности тешко се може очекивати значајнији успех оних активности које полиција у сарадњи са партнерима непосредно предузима ради спречавања насиља младих.

Кључне речи: *млади, насиље, превенција, полиција.*

АКЦИОНО ПЛАНИРАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ У ОКВИРУ ПРЕВЕНЦИЈЕ НАСИЉА

Голуб Гачевић¹

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Проф. др Жељко Никач²

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: У реферату се разматра питање места, улоге и задатака Министарства унутрашњих послова Републике Србије (полиције) у функцији превенције насиља и с тим у вези планирања полицијских активности. Посебна пажња је посвећена изради акционих планова, спровођењу и критичкој анализи са предлозима за унапређење активности полиције. У првом делу је кратко указано на концепт *полиције у заједници* као оквир полицијског деловања, актуелну Стратегију полиције у заједници, вредности и циљеве. Даље следи излагање о процесу акционог планирања и његовим елементима. Централни део рада, трећи по реду, обухвата примере акционог планирања у области превенције у полицијским управама у Републици Србији, током 2012. и 2013. године у области превенције. У овом делу су наведени акциони планови у области превенције насиља у школама, превенције употребе дрога и алкохола, затим планови превенције насиља у породици и насиља на спортским приредбама. На крају је обрађено значајно питање акционих планова у домену остваривања и поштовања људских права. У закључним разматрањима је указано на

1 golub.gacevic@mup.gov.rs

2 zeljko.nikac@kpa.edu.rs

добре почетне резултате и потребу наставка процеса планирања, едукације кадрова и грађана и ширег друштвеног одговора на актуелне безбедносне изазове.

Кључне речи: полиција, заједница, безбедност, превенција, акциони план и планирање.

Увод

Према Европском кодексу полицијске етике³ основне функције полиције у демократском друштву јесу: одржавање јавног мира, реда и закона; заштита и поштовање основних личних права и слобода; спречавање, откривање и борба против криминала и обезбеђивање помоћи и сервисних функција грађанству. Центар Уједињених нација за људска права прокламовао је *начела* за деловање полиције у локалној заједници који се односе на следеће: између полиције и локалне заједнице треба да постоји партнерство уз развој посебних програма; полиција треба да буде редовно присутна у окружењу и да одржава односе са свим групама унутар локалне заједнице; локална заједница треба да учествује у идентификацији безбедносних проблема и полицијским делатностима и програмима; стратегија деловања полиције треба да буде координирана са другим владиним службама и невладиним организацијама.

Закон о полицији Републике Србије⁴ заснован је на домаћој полицијско-правној традицији и искуствима и међународним стандардима постављеним у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода,⁵ Декларацији о полицији,⁶ Европском кодексу полицијске етике, као и другим међународним изворима од значаја за демократску полицију.

Основни *полицијски послови* према Закону о полицији јесу безбедносна заштита људи и имовине; спречавање откривање и расветљавање деликата; одржавање јавног реда; пружање безбедносне помоћи

3 Препорука Комитета министара Савета Европе државама чланицама поводом усвајања Европског кодекса полицијске етике, Рес (2001)10 усвојена на 765. састанку заменика министара 19. 9. 2001.

4 *Службени гласник РС*, бр. 101/05, 63/09 – Одлука УС и 92/11.

5 Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 09/03.

6 Рез. 690 Парламентарне скупштине Већа Европе 1979. Декларацијом о полицији предвиђено да *полицијске снаге представљају јавну службу коју је створило право, која мора имати одговорност за одржавање и спровођење права.*

онима којима је неопходна; обезбеђивање јавних скупова и извршавање других задатака утврђених законом (чл. 10–11). Такође, законом је прописана обавеза полиције да сарађује са органима локалне самоуправе и другим органима и установама, са невладиним организацијама, мањинским и другим организованим групама, а ради остваривања безбедности људи и имовине и остваривања других безбедносних циљева, при чему су полицијски службеници у обавези да у обављању својих послова служе заједници (члан 17 и даље).⁷

1. Рад полиције у заједници – оквир полицијског деловања

Развој полиције у заједници представља тежњу полиције да оствари демократске вредности у свом раду, обезбеди доследну заштиту људских и мањинских права, поштује легитимне различитости и идентитете појединаца и група, обезбеди одговорну и хуману примену закона, развија етичке вредности и позитивну културу организације и својих службеника, уважава потребе и захтеве грађана и заједнице и са њима споразумно одлучује и делује. То је разрада идеје о успостављању и развоју нових начина сарадње полиције са грађанима, заједницом и институцијама ради повећања личне и колективне безбедности.

Концепт полицијске делатности у заједници заснива се на промени начина рада полиције, полицијске организације, менаџмента, система вредности у полицији и вредновања полицијског рада и променама у заједници.⁸

Министарство унутрашњих послова и оквиру њега полиција, већ више од десет година предузимају активности на развоју полиције у заједници. У оквиру тога предузет је и предузима се низ мера на унапређењу превентивног рада полиције, јачању законитости у раду, изградњи боље комуникације са јавношћу и сарадње са грађанима и заједницама кроз успостављање партнерстава у решавању безбедносних проблема.

Уважавајући значај прилагођавања полицијског деловања окружењу и безбедносним потребама грађана и заједница, Влада Републи-

⁷ Закон о полицији, *op. cit.*

⁸ Шире: Ж. Никач, *Полиција у заједници*, КПА, Београд 2014.

ке Србије је на предлог Министарства унутрашњих послова усвојила *Стратегију полиције у заједници*.⁹

Овом стратегијом су утврђене *вредности* деловања полиције: одговорно и посвећено служење грађанима, равноправан однос према свима уз уважавање различитости, уважавање потреба заједница и њихово укључивање у решавање безбедносних проблема.

Такође, Стратегијом је утврђено да ће развој полиције бити усмерен на остваривање следећих стратешких *циљева*:

- 1) успостављање савремених стандарда у раду полиције;
- 2) јачање поверења грађана и заједнице у полицију;
- 3) сарадња и партнерство полиције са заједницом;
- 4) успостављање делотворне безбедносне превенције;
- 5) проблемски оријентисан приступ безбедносној заштити;
- 6) посвећеност поштовању етичких принципа и различитости.

У склопу стратешког циља који се односи на успостављање делотворне *безбедносне превенције*, Стратегијом је предвиђено да ће полиција своје деловање оријентисати на контролу и спречавање криминала који угрожава безбедност заједнице и ствара осећај несигурности код грађана. Ради испуњења овог циља, полиција у сарадњи са субјектима заједнице деловање треба да усмерава на: доношење и реализовање акционих планова превенције; организовање полицијске делатности уз уважавање потреба грађана и заједнице и уз прилагођавање безбедносним карактеристикама подручја; успостављање добрих веза са грађанима и њихову обуку о вештинама безбедносне самозаштите и развијање партнерства у превенцији конкретних облика угрожавања.

2. Елементи и процес акционог планирања

Акциони план у најопштијем смислу представља прецизну и унапред дефинисану листу активности које треба спровести приликом решавања идентификованог проблема, а у смислу ове теме – безбедносног проблема у локалној заједници.¹⁰

⁹ *Службени гласник РС*, бр. 43/13.

¹⁰ Ж. Никач, *op. cit.*, стр. 161–165.

Акционо планирање треба да буде у складу са циљевима постављеним свеобухватним стратешким планом (националном стратегијом или стратегијом безбедности одређеног града, општине). Реализовањем планова и пројеката који су у складу са стреташким документима креира се амбијент који пружа прилике за успех јер се тиме поддржава спровођење унапред договорене визије, мисије и циљева.

Акциони план треба да садржи следеће елементе: изјава о томе шта се жели постићи спровођењем плана; конкретне кораке (активности) за достизање циља; временски оквир за спровођење активности; дефинисање улоге и одговорности учесника у реализацији активности и идентификација потребних људских и материјалних ресурса.

Условно, кораци акционог планирања обухватају следеће *фазе* и то: анализу проблема, израду плана, спровођење, мониторинг и евалуацију.¹¹

У оквиру *анализе проблема*, пре свега је неопходно утврдити да ли се идеја о којој се размишља уклапа у стратешке циљеве институције. Затим се прикупљају информације на основу којих се врши анализа кроз коју се дају одговори на више питања међу којима су најважнија: шта је безбедносни проблем локалне заједнице, која промена се жели постићи, које активности је неопходно реализовати, да ли постоје алтернативна решења и др.

Након анализе, у изради акционог плана неопходно је утврдити циљеве, активности и начин на који ће се мерити успешност. Приликом утврђивања *циљева и активности* пожељно је користити матрицу према којој сваки циљ и активност треба да задовољи критеријуме мерљивости, увремењености, достижности, одређености, реалности и релевантности. Међу постављеним циљевима и активностима треба утврдити редослед, као и *приоритетну листу*, чија је реализација апсолутно потребна за успешну реализацију плана. По утврђивању циљева и активности следи одабир особа (људских *ресурса*) које ће бити задужене за спровођење уз прецизно дефинисање улога. Након тога приступа се процени трошкова (материјалних ресурса) за спровођење активности.

Када су утврђени циљеви и активности, задужене особе за њихово спровођење, обезбеђени материјални ресурси који покривају све трошкове и када је израђен календар активности, приступа се спровођењу акционог плана.

¹¹ Ж. Никач, *op. cit.*, стр. 179–183.

Важан елемент у акционом планирању је и *мониторинг*, у оквиру којег се процењује успешност према одговорима на следећа питања: да ли су активности реализоване у складу са планираном динамиком, да ли су људски и материјални ресурси били довољни за спровођење активности и да ли је тим за реализацију радио у складу са утврђеним задацима.

3. Примери акционог планирања у области превенције у полицијским управама током 2012. и 2013. године

Ради јачања капацитета полиције у акционом планирању реализовано је више *обука* у различитим формама: семинари, радионице и студијске poste полицијама других земаља.

За потребе израде и реализације конкретних акционих планова у локалним заједницама, а у циљу подршке остваривању циљева из Стратегије полиције у заједници, организована је обука за 60 полицијских службеника из полицијских управа који су ангажовани на развоју концепта полиције у заједници. Обука је спроведена уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији и Београдског центра за безбедносну политику и била је фокусирана на претходно наведене елементе акционог планирања. У њу је укључен већи број полицијских службеника из свих полицијских управа.¹²

Након спроведене обуке полицијске управе су подстакнуте да израде и реализују акционе планове усмерене на решавање безбедносних проблема који су препознати као актуелни у локалним срединама. Кроз називе планова полиција је настојала да пошаље јасне и упечатљиве поруке грађанима о томе који циљ се жели постићи одређеним активностима.

3.1. Акциони планови у области превенција насиља у школама и превенције употреба дрога и алкохола

Учесталост појава и догађаја који угрожавају безбедност ученика узете су у обзир од стране више полицијских управа приликом припреме и реализације акционих планова током 2012. и 2013. године у

¹² МУП РС, Дирекција полиције, Извештај МУП УП о реализованој обуци, Интерно, Београд 2012.

области превенције различитих облика насиља између ученика и насиља на подручју школа.

1) Полицијска управа у Прокупљу је, истичући значај безбедности деце, реализовала акциони план *Безбедно дете – безбедна школа*, са циљем да ученици основних школа у Прокупљу обогате безбедносну културу и увећају знање о проблемима вршњачког насиља и вандализма над школским објектима и имовином. Такође, план је имао за циљ да подстакне родитеље да се у већој мери интересују за ове проблеме и пруже помоћ наставном особљу у превентивно-васпитном приступу деци.

Основцима од 5. до 8. разреда и њиховим родитељима су презентацијама, брошурама, предавањима и учешћем у радионицама пружене најзначајније информације о вршњачком и физичком насиљу и злостављању које је присутно у школама, као и начинима препознавања и ефикасне заштите од насиља. Родитељи су информисани како да на основу различитих показатеља у понашању деце, препознају жртве вршњачког насиља, као и емотивне и психолошке проблеме које насиље може да изазове у развоју деце.

Учешће у реализацији плана узели су Канцеларија за децу и младе из Прокупља, Центар за социјални рад, Школска управа и Тим за борбу против насиља у школама.

2) Полицијска управа у Крагујевцу је ради спречавања насиља у граду и са намером да унапреди сарадњу са градским службама, кроз акциони план *За живот без насиља*, спровела активности на превенцији вршњачког насиља у узрасту од 14 до 18 година ван зона школа, подизањем свести младих и њихових родитеља о овом проблему.

Током реализације плана одржано је више трибина за ученике и родитеље, организоване су заједничке посете родитеља и полиције ноћним локалима у којима се окупљају млади и заједно са градским службама организоване су манифестације поводом „Међународног дана ненасиља“.

Подршку су пружили Центар за социјални рад, Савет за безбедност, Канцеларија за младе, Ученички парламент, медији и савети родитеља у средњим школама.

3) Полицијска станица УБ у Полицијској управи у Ваљеву, спровела је акцино план под називом *Бави се спортом – СТОП насиљу – у здравом духу здрав УБ*, са циљем смањења насиља међу основцима.

Организоване су дводневне радионице за ученике током којих су презентовани здрави стилови живота уз поделу промотивног материјала, разговор са истакнутим спортистима и одржавање спортских манифестација.

План је реализован у сарадњи са општином Уб, Канцеларијом за младе, Удружењем младих „Уб ОК“, Културно-спортским центром, Центром за социјални рад, основним школама уз подршку локалних медија.

4) Полицијска управа у Пријепољу је реализовала акциони план под називом *Алкохол није COOL*, са циљем смањење употребе алкохола код ученика средњих школа. Усмереност на образовање омладине, развој њихове свести о штетности алкохола, али и информисање родитеља о проблему адолесцентног алкохолизма, подржале су школе, центри за социјални рад, здравствене установе и локалне самоуправе.

Реализацији плана је претходила анализе безбедносно интересантних догађаја (кривичних дела и прекршаја) при чему је идентификован проблем пораста алкохолизма код младих, када су ван зоне школа и када нису под надзором родитеља.

Организовано је више едукативних трибина за ученике завршних разреда средњих школа и представнике Савета родитеља. Припремљен је и подељен материјал са порукама о штетности алкохола и спроведене су акције контроле угоститељских објеката и учесника у саобраћају у ноћним часовима.

5) Полицијска управа у Крушевцу је у оквиру превентивног деловања спровела акциони план под називом *Знањем против електронског насиља*, са циљем да се ученици и родитељи боље информишу о овом проблему и његовим последицама. У припреми плана узет је обзир пораст тзв. вршњачког злостављања електронским путем, као последице злоупотребе развоја савремених информационалних технологија.

Током реализације плана спроведене су истраживачке анкете међу ученицима о познавању електронског насиља, формирана је радна група за едукацију ученика у основним и средњим школама, израђени су и подељени ученицима и родитељима промотивни материјали са едукативним порукама и одржано је више десетина предавања у основним и средњим школама на тему штетности овог вида насиља.

Након реализованих предавања спроведена је анкета међу ученицима основних и средњих школа, у циљу истраживања степена рас-

полагања, начина коришћења електронских медија и изложености ризицима електронског насиља. Анализом анкете уочен је повећан ниво информисаности ученика о електронском насиљу, а наведена предавања ученици су окарактерисали као веома корисна.

6) Поред ових, реализовани су акциони планови са истим или сличним циљевима у другим полицијским управама. Са циљем повећање знања ученика и њихових родитеља о последицама коришћења дрога и ради анимирања пажње локалне заједнице о потреби укључивања свих субјеката у решавању овог проблема, реализовани су акциони планови: у ПУ у Ужицу под називом *Живот нема цену – дрога никад*; у ПУ у Краљеву под називом *Заједно против дроге и насиља*; у ПУ у Зајечару под називом *Не поздрављај се са животом буди мудар* у ПУ у Сомбору под називом *НЕ одбацуј све, реци НЕ* и у ПУ у Пожаревцу *Уживај у животу без дроге*. Такође, са циљем повећање нивоа знања ученика о вршњачком насиљу и смањења броја ученика који врше прекршаје и кривична дела, реализовани су акциони планови у ПУ у Пироту и ПУ у Лесковцу са слоганом *Стоп насиљу у школама*.

7) Министарство унутрашњих послова у сарадњи са другим министарствима, институцијама и организацијама цивилног друштва, у циљу развијања безбедносне културе код деце и малолетника, спроводи низ превентивних акција и програма који су засновани на интерактивном концепту.¹³

У оквиру ове теме значајно је истаћи пројекат *Безбедно детињство – развој безбедносне културе младих*, који се од 2010. године реализује у сарадњи МУП-а и Министарства просвете за ученике петог разреда у 1.250 школа, кроз презентацију тема „Упознајмо полицију“, „Спречимо вршњачко насиље“, „У зачараном кругу дроге и алкохола“, „Безбедно коришћење интернета“ и „Безбедно учешће деце у саобраћају“. Програм *Школа без насиља* се дужи низ година спроводи у 251 школи уз учешће више министарстава, УНИЦЕФ-а и Савета за права детета, са циљем успостављања механизма превенције и интервенције на насиље у школама и њиховој непосредној близини. Акцију *Дрога је нула – живот је један* спроводи Полицијска управа за град Београд од 2006. године, превасходно за ученике четвртих и седмих разреда основних школа, уз подршку Града Београда и Министарства просвете, са циљем информисања деце и младих о механизмима превенције и сузбијања злоупотребе психоактивних супстанци.

¹³ http://www.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/index.html, 15. 7. 2014.

3.2. Акциони планови у области у области превенција насиља у породици

Имајући у виду да је насиље у породици специфична врста насиља којим се угрожава основно људско право и достојанство жртве¹⁴, затим учесталост и тежину последица, потребу проактивног деловања и спречавања овог вида насиља, као и потребу охрабривања грађана (укључујући и жртве) да пријаве случајеве насиља у породици,¹⁵ један број полицијских управа реализовао је акционе планове усмерене на превенцију насиља у овој области.

1) Полицијска управа у Врању реализовала је акциони план под називом *Заштита и помоћ жртвама насиља у породици*, са циљем развијања свести становништва о проблему насиља у породици, као и информисања о препознавању насиља и могућностима заштите.

Многобројни партнери из државних органа, локалне самоуправе, центара за социјални рад, школа, здравствених установа, невладиних и, посебно, ромских организација и медија пружили су велики допринос у реализацији планираних активности, кроз одржавање трибина, израду видео-спота и брошура, одржавање уличног перформанса и медијских репортажа.

Пројекат и приступ у решавању проблема насиља у породици који је спровела Полицијска управа у Врању омогућио је бољу заштиту стварних и могућих жртава и пружио бенефите у виду интензивније и садржајније сарадње институција и локалне заједнице, па ће бити коришћен за ширење добре праксе у овој области.

2) Полицијска управа у Новом Пазару је, у сарадњи са Центром за социјални рад, Саветом за родну равноправност, Саветом за безбедност, правосудним органима и више невладиних организација, спровела акциони план под називом *Превенција насиља у породици*, ради смањења ове појаве, заштите и помоћи жртвама насиља и информисања грађана. Одржано је више едукативних радионица у школама, а грађани су о насиљу у породици информисани путем брошура и прилога на локалним телевизијама.

3) Поред ових полицијских управа, сличне акционе планове реализовале су ПУ у Чачку под слоганом *Стоп насиљу у породици* и ПУ

¹⁴ Мултисекторска сарадња – институционални одговор на насиље над женама, Програм УН за развој, Београд, 2013.

¹⁵ Шире: *Родна равноправност и родно засновано насиље*, КПА, Београд, 2012.

у Зрењанину под називом *Не насиљу у породици*. Као и у претходним плановима, циљеви су били повећање свести о проблему насиља у породици, елементима и механизмима заштите.

4) Важна активност Министарства унутрашњих послова у овој области јесте усвајање *Посебног протокола о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*.¹⁶ Поред нормативног уређења процедура поступања полицијских службеника у случајевима породичног насиља, примена тог протокола треба да допринесе стандардизацији поступања у случајевима насиља над женама, као и специјализацији одређеног броја полицијских службеника који ће се ангажовати у овим случајевима.¹⁷

3.3. Акциони планови у области превенције насиља на спортским приредбама

Влада Републике Србије је донела *Националну стратегију за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама* за период од 2013. до 2018. године, којом су утврђени основни принципи и политика безбедности у области борбе против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.¹⁸ Према овој стратегији, ефикасно смањење насиља и недоличног понашања на спортским приредбама захтева снажну дугорочну превентивну основу, која се између осталог може постићи кроз промоцију одговарајућих превентивних политика и кодекса понашања.

Једна од стратешких области у овом документу јесте превенција насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, која треба да се остварује кроз успостављање и развијање превентивних програма који утичу на смањење социјалних узрока насиља на спортским приредбама и кроз институционализован рад са младима превасходно у основним и средњим школама.

Ове чињенице узете су у обзир од стране Полицијске управе у Новом Саду и Смедереву приликом припреме и реализовања превентивних акционих планова.

1) Полицијска управа у Новом Саду реализовала је акциони план под називом *Само је фер-плеј наш дванаести играч*, уз коришћење

¹⁶ <http://www.mup.gov.rs>, 15. 7. 2014.

¹⁷ МУП, Кабинет министра, Београд 2013.

¹⁸ http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678, 20. 7. 2014.

слогана *Да станемо на лопту – окренимо се спорту*, а са циљем успостављања партнерског односа са навијачким групама ФК „Војводина“, подизања свести и информисаности навијачких група о штетности хулиганизма.

Током реализовања акционог плана, припремљен је одговарајући промотивно-едукативни материјал који је подељен гледаоцима приликом куповине карата од стране навијача (гледалаца), одржане су едукативне трибине под називом *Хулиганизам, медији, спорт*, као и предавања у једној основној и једној средњој школи у Новом Саду на тему штетности насиља и хулиганизма и о понашању које је пожељно испољавати приликом одржавања спортских манифестација.

У реализовању овог акционог плана, истакнута је усмереност ка спречавању насиља, односно отклањање узрока и појава које доводе до његовог настанка и развоја. Препознат је прворазредан значај едукације, која је резултат анализе услова настанка и развоја насиља на спортским стадионима и проактивног деловања, развојем одговарајуће безбедносне културе грађана и младих како да препознају и подрже праве вредности спорта.

2) Полицијска управа у Смедереву је у оквиру акционог плана *Буди навијач, а не хулиган* у сарадњи са градском управом, омладинским организацијама, здравственим установама и представницима школа и медија спровела обуку више од 1.000 средњошколаца о проблемима хулиганизма и промовисању здравих стилова живота.

Поред тога, организоване су креативне радионице за ученике посвећене сузбијању хулиганизма, успостављању квалитетније комуникације полиције са грађанима, развијању поверења, изграђивању осећања заједништва у локалној заједници и показивању бриге полиције и заједнице за сигурност грађана.

3.4. Акциони планови у области поштовања и остваривања људских права

Захтев за поштовање људских права достигао је у друштву у којем живимо универзалну прихваћеност, а степен и начин њихове заштите представљају кључни критеријум на основу којег се мери ниво демократичности друштва.¹⁹ Нормативни оквир и национални стан-

19 Д. Симовић, Р. Зекавица, *Полиција и људска права*, Београд, 2012, стр. 221.

дарди за полицијско деловање у Републици Србији су уподобљени са међународним стандардима, а показатељи који се односе на праксу и рад полиције пружају потврде да је полиција Србије усвојила основне стандарде поступања по питању људских права. Усвајање и примена међународних и националних стандарда за полицијско поступање у погледу поштовања људских права није једнократан и орочен процес. Неопходно је за усвојене стандарде континуирано одржавати висок ниво примене, а за стандарде чије је усвајање у току, имплементацију сврстати у кључне приоритете.

Потребу остваривања људских права, посебно рањивих друштвених група, као приоритет истакле су поједине полицијске управе приликом сачињавања и реализације акционих планова.

1) *Полицијска управа за Град Београд* реализовала је акциони план под називом *Ја сам Ром и ја постојим*, са циљем унапређења сарадње са ромском заједницом, побољшања комуникације и подизања свести Рома о значају поседовања личних докумената за остваривање њихових људских и мањинских права.

Приликом припреме плана, узета је обзир *Стратегија за унапређење положаја Рома у Републици Србији*²⁰ која као један од циљева има смањење разлике између ромске популације и осталог становништва. Такође, узет је у обзир извештај Заштитника грађана²¹ у којем се наводи да у Србији живи непознат број људи без правног идентитета, односно особе које не располажу личним документима, због чега су за правни систем *невидљиви* и не остварују своја грађанска и друга права, а углавном се ради о лицима која припадају ромској заједници.

Општи циљ плана био је подизање свести припадника ромске популације у нехигијенским ромским насељима на територији градских општина Палилула и Чукарица о значају поседовања личних докумената. Као очекивани резултати предвиђени су: информисаност припадника ромске популације о значају поседовања личних докумената, партнерство и активно учешће Рома у акцијама дистрибуирања едукативног материјала и повезивање припадника ромске популације са локалном заједницом и полицијом.

²⁰ <http://www.srbija.gov.rs> (17. 7. 2014)

²¹ <http://www.ombudsman.rs/attachments/Izvestaj%20o%20polozaju%20Pravno%20Nevidljivih%20Lica%20u%20RS.pdf>, 21. 7. 2014.

У оквиру реализације акционог плана, израђен је двојезични информатор (на српском и ромском језику) о значају поседовања личних документа, одржане су едукативне трибине и вршен је обилазак ромских насеља током којих је дељен информатор становницима ромских насеља. Планиране активности су реализоване у сарадњи са Центром за социјални рад, Градским општинама Чукарица и Палилула, невладиним организацијама и медијима.

Циљеви плана су амбициозно постављени, а за постизање мерљивих резултата у решавању овог проблема који је препознат од стране домаћих институција и међународних организација, неопходна су дубинска истраживања о узроцима проблема и обиму. Такође, пожељно је сагледати у којој мери су активности овог плана допринеле повећању свести правно невидљивих лица о потреби поседовања личних документа и у којој мери су се сами ангажовали у решавању проблема.

2) Полицијска управа у Сремској Митровици реализовала је акциони план под називом *Сигурна веза – разумемо се и без гласа*, ради унапређења комуникације са глувим и наглувим особама.

У припреми акционог плана узета је у обзир чињеница да на подручју Сремског управног округа и Полицијске управе у Сремској Митровици живи око 1.100 лица оштећеног слуха, односно *глувих и наглувих особа*, од чега у граду Сремска Митровица има око 500 лица. Без обзира што није било регистрованих појава и догађаја који су захтевали интервентно деловање полицијских службеника на заштити личне и имовинске сигурности лица са овом врстом инвалидитета, број регистрованих глувих и наглувих особа указивао је да постоји могућност да наведена популација због специфичности комуникације није пријављивала евентуалне догађаје током којих им је била угрожена безбедност.

Током реализације акционог плана реализовани су семинари за полицијске службенике који раде у службама сталног дежурства током којих су се они упознали са основним елементима знаковног језика особа оштећеног слуха; обезбеђен је мобилни телефон за дежурну службу полицијске управе преко којег се глувонеме особе могу обратити за помоћ током 24 часа, оснажене су особе оштећеног слуха да пријаве све врсте угрожавања личне и имовинске сигурности и затраже заштиту полиције и подигнут на већи ниво степен поверења између наведених особа и полиције.

У спровођењу активности остварена је сарадња са Сремским управним округом, органима управе Града Сремска Митровица, Међуопштинском организацијом глувих и наглувих особа, Удружењем глувих и наглувих Општине Рума и локалним медијима.

3) Полицијска управа у Шапцу спровела је акциони план под називом *Права и обавезе – познавање предуслов за поштовање* са циљем развоја комуникације полиције са *тражиоцима азила* и грађанима, као и повећања разумевања између локалног становништва са тражиоцима азила, разним аспектима различитости, законским обавезама и правима у овој области.

У припреми плана узете су у обзир чињенице да се након отварања смештаја за тражиоце азила у Бањи Ковиљачи код Лознице, укупни безбедносни амбијент на подручју овог насеља усложнио. Тражиоци азила су људи различитих раса, нација, вера, полова, старости, политичких убеђења и склоности. Смештајни капацитет Центра за азил је ограничен (84 особе), због је чега већина тражилаца азила смештај нашла у приватним домаћинствима.²² Локално становништво није довољно информисано о својим обавезама приликом пријема и смештаја азиланата у својим домаћинствима, а поред тога, стање безбедности на подручју месне заједнице Бања Ковиљача се знатно погоршало што је изазвало незадовољство грађана који су тим поводом организовали протестна окупљања и покренули петицију за решавање питања азиланата.

Током реализације акционог плана извршена је едукација полицијских службеника о поступању приликом обраћања тражиоца азила и обавезама лица која пружају смештај у циљу поштовања различитости. Поред тога, посредством трибина и локалних медија, организовано је информисање грађана Бање Ковиљаче о законским условима под којима могу пружити услуге смештаја тражиоцима азила, као и информисање имиграната о њиховим правима и обавезама приликом тражења азила. Израђени су и дистрибуирани грађанима и тражиоцима азила информативни флајери и постери о правима и обавезама у овој области на седам различитих језика којима говоре тражиоци азила.

²² <http://www.mup.gov.rs>, 15. 7. 2014.

Закључак

Представљене акционе планове углавном карактерише проактивни приступ у решавању безбедносне проблематике, који одликује активни однос полиције и локалних институција према најприсутнијим безбедносним ризицима и претњама. У питању су безбедносни изазови који угрожавају најрањивије групе становништва, децу, ученике, мањинске и маргинализоване заједнице.

Акционим планови полиције промовишу *принцип превентивног деловања* полиције у заједници, а њиховом реализацијом највише пажње је поклоњено потенцијално најрањивијим групама становништва, деци и омладини, кроз едукацију о штетностима разних девијантних понашања, информисањем о појавним облицима и последицама насиља у породици, насиља у школама и давањем упутстава о понашању у ризичним или небезбедним ситуацијама.

Носиоци израде и реализације акционих планова из полицијских управа били су у прилици да размењују искуства, кроз окупљање и дискусију на два округла стола 2012. и 2013. године. При том су идентификовани *проблеми* у спровођењу планова који се огледају у следећем: неразумевање и недоследност код партнера у пројекту, незаинтересованост циљних група, тешкоће са усклађивањем рокова, системска нерешеност одређених области и одсуство вредновања превентивног рада.

Анализа акционих планова и начина на који су спроведени указује да су обуке које су организоване за полицијске службенике у овој области допринеле усвајању оквира методологије акционог планирања (усклађеност са ширим стратешким опредељењима, анализа проблема, дефинисање циљева, осмишљене креативне поруке, присутан мониторинг).

Приказани *акциони планови* су првенци у већини полицијских управа у смислу усмерености на проблеме, начина конципирања активности и ангажовања партнера за заједничко деловање. Планови су углавном били усмерени на подизање нивоа свести одабраних циљних група о штетности појединих појава, о начинима (само)заштите, развоју безбедносне културе и подстицања на друштвену одговорност. Међутим, овако амбициозно постављене циљеве није могуће достићи једнократним акцијама, већ упорним и континуираним превентивним деловањем уз ширење партнерске мреже и одговорности свих актера на локалу. Због тога је изостало приказивање ефеката акционих планова, јер за то нема емпиријских показатеља.

Иако нема недвосмислених доказа о достизању примарних циљева, реализовани акциони планови су постигли секундарни циљ који се огледа у повећању видљивости тежње и посвећености полиције да превенцијом допринесе решавању појединих безбедносних проблема у локалним заједницама. У прилог томе говори обим популације, односно циљних група директно обухваћених активностима, а посебно бројност медијских извештаја и репортажа о акционим плановима, пре свега у локалним медијама. Ради представљања планова на националном нивоу, снимљен је петнаестоминутни филм о најважнијим активностима, који је приказан на Сајму безбедности 2013. у Београду и који је касније постављен на интернет портал Министарства унутрашњих послова.²³

Литература

1. Декларација о полицији, Рез. бр. 690 Парламентарне скупштине Већа Европе 1979.
2. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 101/05, 63/09 – Одлука УС и 92/11.
3. Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 09/03.
4. МУП РС, Дирекција полиције, Извештај МУП УП о реализованој обуци, Интерно, Београд 2012.
5. Мултисекторска сарадња – институционални одговор на насиље над женама, Програм УН за развој, Београд, 2013.
6. Никач, Ж.; *Полиција у заједници*, КПА, Београд, 2014.
7. *Родна равноправност и родно засновано насиље*, КПА, Београд, 2012.
8. Симовић Д., Зекавица Р.; *Полиција и људска права*, КПА, Београд, 2012.
9. Стратегија полиције у заједници, *Службени гласник РС*, бр. 43/13.
10. http://www.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/index.html, 15. 7. 2014.
11. http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678, 15. 7. 2014.
12. <http://www.ombudsman.rs/attachments/Izvestaj%20o%20polozaju%20Pravno%20Nevidljivih%20Lica%20u%20RS.pdf>, 21. 7. 2014.
13. http://www.youtube.com/watch?v=WnrRl3m_j-A&list=UUT3PvQ98S7yEEhFko77HEKg, 15. 7. 2014.

²³ http://www.youtube.com/watch?v=WnrRl3m_j-A&list=UUT3PvQ98S7yEEhFko77HEKg (15. 7. 2014)

ACTION PLANNING POLICE IN THE PREVENTION OF VIOLENCE

Golub Gacevic

Ministry of the Interior of the Republic of Serbia

Zeljko Nikac, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The paper considers the question of the role and tasks of the MOI RS (police) as a function of prevention of violence and in this regard the planning of police activity. Special attention is about developing action plans, implementation and critical analysis of proposals for improving the activity of the police. The first section briefly points out the concept of Community policing as a framework of police work and the current strategy of community policing, values and goals. Next follows a presentation on the process of action planing and its elements. The central part of the work, the third, includes examples of action planning in the areas of prevention in the police departments in the Republic of Serbia in 2012 and 2013 in the area of prevention. This section lists the action plans in the field of violence prevention in schools, preventing the use of drugs and alcohol, then plans prevention domestic violence and violence at sporting events. Finally he addressed an important issue action plans in the field of exercise and human rights. In conclusion considerations pointed to the good initial results and the need to continue the process of planning, training of staff and citizens, and the wider social response to the current security challenges.

Keywords: *police, community safety, prevention, action plan and planning.*

СТРАТЕШКИ И ПРАВНИ ОКВИР ЗА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Др Данијела Спасић¹

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: Насиље у породици је најзаступљенији облик насиља над женама и његове последице се одражавају на многе сегменте живота жртава насиља – становање, здравље, образовање и слободу да живе своје животе без страха и на начин на који то желе (преорука Парламентарне скупштине Савета Европе 1582 из 2002. године). Оно може означавати и разне контролне обрасце понашања који нису очигледно насилни. Насиље у породици је јавни, а не приватни проблем. Та распрострањена појава је заједничка свим европским земљама (Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе 1582 из 2002. године). Држава има обавезу да заштити жртве насиља у породици. У супротном се насиље прећутно одобрава. Анализа правног и стратешког оквира заштите од насиља у породици у Републици Србији треба да покаже у којој мери је усклађено стање *de jure* и стање *de facto*.

Кључне речи: *насиље у породици, стратегије, правни оквир, заштита.*

¹ danijela.spasic@kpa.edu.rs

Увод: Насиље у породици као облик родно заснованог насиља

Породично насиље је облик *родно заснованог насиља* и представља глобални феномен, који најчешће погађа жене широм планете, у свим државама и културама, без обзира на друштвено уређење, религију, вредности и ставове. *Родно засновано насиље* или насиље засновано на полу је облик дискриминације који озбиљно спречава жене да уживају у правима и слободама на основи равноправности са мушкарцима. Родно засновано насиље је усмерено према жени зато што је жена или зато што диспропорционално погађа жене. Укључује дела којима се наноси физичка, психичка или сексуална штета или патња, претње оваквим делима, принуде и друга ограничења слободе.² Родно засновано насиље има вишеструке и далекосежне последице по саме жртве и друштво у целини. Сматра се да су његови корени дубоко utkани у патријархалној традицији и да се променом штетних родних стереотипа и укидањем родне дискриминације (дискриминације по основу пола) може утицати на смањење, односно укидање родно заснованог насиља као екстремног облика дискриминације.

Родно засновано насиље представља различите облике злоупотреба учињене против жена засноване на родној неједнакости и потчињеном положају жена у друштву у односу на мушкарце. То је уједно сваки акт који има за резултат, или ће веома вероватно довести до физичке, сексуалне или психолошке повреде или патње жена, укључујући претњу таквим актима, принуду или самовољно лишавање слободе, без обзира да ли се дешава у јавном или приватном животу.³

У најширем смислу, родно засновано насиље подразумева насиље које се дешава у породици, насиље унутар заједнице, као и насиље учињено или одобравано од стране државе.⁴ Предмет разматрања у овом раду биће насиље у породици.

2 УН Комитет за укидање дискриминације жена, Општа препорука, бр. 19.

3 Dž. Seftau (ur.), *Za bezbednost kod kuće: Suzbijanje nasilja nad ženama u regionu OEBS*, Kompilacija dobrih praksi, 2009.

4 *Prevention of Domestic Violence and Trafficking in Human Beings*, Training Manual, Winrock International, Kyiv, Ukraine, 2001. доступно на: http://www.winrock.org/GENERAL/Publications/Dos_manual.pdf.

1. Међународни правни оквир заштите од насиља у породици

Распрострањеност и фреквентност породичног насиља у свету и у европским земљама, условиле су доношење бројних међународних докумената на нивоу Уједињених нација, Европске уније, Савета Европе (декларације, конвенције, препоруке, саветодавна мишљења, закључци CEDAW комитета⁵, али и процене Комитета министара Савета Европе, као надзорног органа Савета који својим препорукама даје смернице за заштиту жена од насиља у породици. Основу легислативног оквира на међународном нивоу (Уједињених нација и Савета Европе) чине следећа документа:

Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) (UN. Doc. A/34/180)⁶ и Опциони протокол уз Конвенцију,⁷ захтевају, између осталог, и предузимање свих неопходних мера ради елиминисања дискриминације према женама и сузбијања насиља у породици, укључујући усвајање специфичне легислативе о насиљу у породици, кривичне санкције за учиниоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере. Према Конвенцији, насиље у породици је постало синоним за насиље над женама као резултат неравнотеже моћи између жена и мушкараца. Насиље засновано на полној различитости представља кршење специфичних одредаба Конвенције, без обзира на то да ли те одредбе изричито спомињу насиље.⁸

5 Надзорни механизам CEDAW (Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, усвојене 1979) је *Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена*. Државе, потписнице CEDAW, дужне су да шаљу периодичне извештаје Комитету, заједно са извештајима OECD (организацијама цивилног друштва), који се анализирају и представљају основу за процену степена (не)поштовања одредби CEDAW, преузетих њеном ратификацијом.

6 Усвојена од стране Генералне скупштине Уједињених нација резолуцијом 34/180 од 18. децембра 1979. Ступила на снагу 3. септембра 1981. у складу са чланом 27 (1). До 1. марта 1988. године инструменте о ратификацији или приступању депоновало је 94 држава. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11 /1981.

7 Усвојен од стране Генералне скупштине резолуцијом 54/4 од 6. октобра 1999. и спреман за потписивање, ратификацију и примену од 10. децембра 1999. Ступио на снагу: 22. децембра 1999. у складу са чланом 16. Преузето са http://www.un.org.yu/pdf_int_konv/int_hr_conv/CEDAW-OptionalProtocol-Serbian.pdf, 20. 8. 2014.

8 Ова дефиниција се користи и у Детаљној студији генералног секретара УН о свим облицима насиља над женама из 2006. године. UN Secretary-General's In-depth Study on All Forms of Violence against Women (2006), <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/419/74/PDF/N0641974>, приступљено 20. 8. 2014.

Општа препорука бр. 12 (усвојена 1989. године на Осмом заседању Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена) и *Општа препорука бр. 19* Комитета (UN Doc. A/47/38), усвојена 1992. године, наглашавају да насиље над женама представља облик дискриминације у смислу члана 1 CEDAW конвенције и треба га сматрати озбиљним кршењем женских људских права. С обзиром на то да чланови 2, 5, 12, и 16 CEDAW конвенције захтевају од држава чланица да делују у циљу заштите жена од било које врсте насиља унутар породице, на радном месту или у било којој другој области друштвеног живота, а узевши у обзир Резолуцију 1988/27 Економско-социјалног савета, Комитет је препоручио државама чланицама да у своје периодичне извештаје Комитету укључе и информације о: 1) законима на снази који штите жене од испољавања било које врсте насиља у свакодневном животу (укључујући сексуално насиље, злостављање у породици, сексуално узнемиравање на радном месту, итд.); 2) осталим мерама предузетим против ове врсте насиља; 3) постојању служби помоћи женама жртвама насиља или злостављања.

Декларација УН против насиља над женама (A/Res/48/104) 1993⁹:

– дефинише кључне облике насиља над женама прецизирајући да такво насиље може бити физичке, сексуалне или психичке природе и да се може испољавати: 1) у породици, што обухвата премлаћивање, сексуално злостављање женске деце, силовање у браку, генитално сакаћење жена и насиље које врше друге особе изузев супружника; 2) у широј заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање и сексуално узнемиравање на радном месту и 3) насиље које врши или подстиче држава где год да се оно одвија;

– конкретизује акције које би држава требало да предузме ради елиминисања насиља у породици: одговарајуће кривично законодавство, развијање националних планова акције, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обуку и родну сензибилизацију јавних службеника, те обезбеђивање ресурса из владиног буџета ради борбе против насиља у породици.¹⁰

⁹ *Declaration on the Elimination of Violence against Women, A/RES/48/104, 85th plenary meeting/20 December 1993*, доступно на: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, приступљено 20. 8. 2014.

¹⁰ *Declaration on the Elimination of Violence against Women, A/RES/48/104, 85th plenary meeting/20 December 1993*, доступно на: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, приступљено 20. 12. 2011.

*Бечка декларација и Акциони програм (1993)*¹¹ – скреће пажњу на значај женских права и права девојака (девојчица) истичући да су људска права жена и девојчица неotuђиви, интегрални и недељив део универзалних људских права; залажући се за пуно и равноправно учешће жена у свим сферама политичког, грађанског, економског, социјалног и културног живота, на националном, регионалном и међународном нивоу, као и за искорењивање свих облика дискриминације на основу пола, као приоритетне циљеве међународне заједнице. Родно засновано насиље и сви облици сексуалног узнемиравања и експлоатације, укључујући и оне који произилазе из културних предрасуда и међународне трговине, неспојиви су са достојанством и вредношћу људске личности, и морају се елиминисати.

*Конвенција УН о правима детета (1989)*¹² истиче да су државе обавезне да предузимају све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља.

*Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом (2006)*¹³ у члану 6 истиче да државе потписнице признају да су жене и девојчице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и да су у том смислу дужне да предузимају мере ради осигуравања пуног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода жена и девојчица са инвалидитетом.

11 Vienna Declaration and Programme of Action, *Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993*. Преузето са: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>, 20. 8. 2014.

12 Усвојена је 20. новембра 1989. године резолуцијом 44/25 Генералне скупштине УН. Република Србија је по основу сукцесије од 2001. године чланица Конвенције о правима детета (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 4/96 и 2/97) и оба њена протокола – Факултативни протокол о продаји деце децјој проституцији и децјој порнографији уз Конвенцију о правима детета и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета у јулу 2002. године (*Службени лист СРЈ*, бр. 7/2002).

13 Генерална скупштина Уједињених нација је усвојила Конвенцију о правима особа са инвалидитетом 13. децембра 2006. године. Конвенција је отворена за потписивање и ратификацију од 30. марта 2007. године а ступила је на снагу 3. маја 2008. године, након што је остварен довољан број ратификација. До сада је Конвенцију потписало 145 а ратификовало 87 држава чланица Уједињених нација. Република Србија је потписала Конвенцију о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол 17. децембра 2007. године а ратификовала 31. јула 2009. године (*Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 42/2009. од 2. 6. 2009. године).

*Пекиншка декларација и Платформа за акцију A/CONF.177/20, шар. I (1995)*¹⁴ – у области насиља у породици као приоритетно питање препоручено је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз формирање одговарајућих механизма како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом (т. 124–126). Овим документом насиље у породици је дефинисано као „било који чин родно базираног насиља које резултира, или би могло резултирати у физичкој, сексуалној или психолошкој штети и патњи жена, укључујући претње таквим чином, принудом или самовољним лишавањем слободе, у јавном и приватном животу“.

*Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45 – „Елиминација насиља над женама“ (E/CN.4/2003/L.11/Add.4)*¹⁵ – владе имају „афирмативну обавезу да унапређују и штите људска права жена и девојчица и морају са дужном прилежношћу спречавати, истраживати и кажњавати све акте насиља над женама и девојчицама“.

Миленијумски циљеви развоја УН,¹⁶ усвојени на Миленијумском самиту УН (2000). Посебно значајни циљеви: број 3 (Промовисање једнакости полова) и број 5 (Побољшање здравља мајки).

*Резолуција 1325 Савета безбедности УН „Жене, мир, безбедност“ (2000)*¹⁷ у оквиру које се као посебна област издваја едукација жена у сектору безбедности о родно заснованом насиљу.¹⁸

*Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи*¹⁹, у којој министри земаља потписница позивајући се на Завршну свечану декларацију прве министарске конфе-

14 Преузето из: Пекиншка декларација и Платформа за акцију, стр. 1–7 и 69–81 Четврта свјетска конференција о женама, 15. септембар 1995, ОЕБС – Одјел за администрацију, Сарајево 1999. <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, приступљено 20. 8. 2014.

15 59. састанак, 23. април 2003. године. Преузето са: <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, приступљено 20. 8. 2014.

16 <http://www.un.org/millenniumgoals/>, приступљено 20. 8. 2014.

17 <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>, приступљено 20. 8. 2014.

18 *Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији 2010–2015*. Влада Републике Србије усвојила је децембра месеца 2010. године, *Службени гласник РС*, бр. 102/10.

19 Усвојена од стране министара држава учесница 3. Европске министарске конференције о једнакости између мушкараца и жена (Рим, 21–22. октобар 1993). Видети у: З. Мршевић, *Женска права у међународном праву*, Југословенски комитет правника за људска права, Београд, 1988, стр. 124–129. Преузето са: <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, приступљено 20. 8. 2014.

ренције о физичком и психичком насиљу над женама (Брисел, март 1991); Резолуцију Европског парламента о насиљу над женама (1986) и Савета Европске заједнице о заштити достојанства жена и мушкараца на раду (1990); Резолуцију и Правилник о поступању Одбора Европске заједнице за заштиту достојанства жена и мушкараца на раду (1991); као и Препоруке Савета Европе о насиљу у породици (1985. и 1990), осуђују насиље према женама, које представља кршење људских права и основних слобода; доносе одлуку о борби против насиља над женама, без обзира да ли се оно јавља у породици, на радном месту или у друштву и да ли је извршено или толерисано од стране службених лица или није, путем хитне примене усаглашеног Плана акције, користећи политичка, судска, административна, образовна, културна и друга средства.

Препорука бр. Р (90)2 Парламентарне скупштине Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици.

Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи – препоручује стварање европског програма за борбу против насиља у породици.²⁰

Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе – подстиче државе чланице „да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама“.²¹ У Препоруци се наводе статистички подаци који показују да се за жене између 16 и 44 године старости насиље у породици сматра главним узроком смрти и инвалидитета, више него рак, саобраћајне несреће, па чак и рат. Стога, насиље у породици треба третирати као политички и јавни проблем и као кршење људских права (члан 2).

Препорука 2002(5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља – дефинише насиље у породици као „насиље које се догађа у породици или домаћинству, укључујући, између осталог,

²⁰ Скупштинска расправа, 3. априла 2000. године (9. заседање) (видети Док. 8667, извештај Комитета за једнаке услове жена и мушкараца, извештач: гђа Вермот-Манголд). Текст усвојен од стране Скупштине 3. априла 2000. године. Преузето са <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, приступљено 20. 8. 2014.

²¹ Скупштинска расправа од 27. септембра 2002. године (32. заседање) (видети Дос. 9525, извештај Комитета за једнаке услове жена и мушкараца, извештач: гђица Келтошова; и Дос. 9563, мишљење Комитета за социјалне, здравствене и породичне послове, извештач: г. Хенкок). Текст усвојен од стране Скупштине 27. септембра 2002. године (32. заседање).

физичку и психичку агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталних или повремених партнера и ванбрачних супружника, кривична дела учињена у име части, обрезивање гениталија и полних органа и друге традиционалне праксе штетне за жене, као што су принудне удаје“ (члан 1а). Према овој Препоруци, „земље чланице (Савета Европе, прим. аут.) треба да уведу, развију и/или побољшају националну политику против насиља која се темељи на:

- 1) максималној сигурности и заштити жртава;
- 2) оснаживању жена жртава кроз оптималну подршку и помоћ структура којим се избегава секундарна виктимизација;
- 3) прилагођавању казненог и грађанског права укључујући судску процедуру;
- 4) подизању јавне свести, едукацији деце и младих особа;
- 5) осигуравању посебног тренинга за професионалце/ке који се суочавају са проблемом насиља над женама;
- 6) превенцији у свим релевантним подручјима.“²²

*Препорука 1681 (2004)*²³ Парламентарне скупштине Савета Европе „Кампања за борбу против насиља над женама у Европи“ – „Акутна природа овог проблема мора приморати државе чланице Савета Европе да посматрају насиље у породици као национални политички приоритет и да се баве њиме у ширем политичком оквиру, уз учешће владе, парламента и цивилног друштва. Државе чланице имају обавезу пред међународним правом да делују са дужном прилежношћу ради предузимања ефективних корака за окончање насиља над женама, укључујући насиље у породици, и заштиту жртава. Ако не желе да се сматрају одговорним, државе морају предузимати ефикасне мере спречавања и кажњавања таквих радњи од стране приватних лица и да штите жртве“ (члан 2).

*Препорука CM/Rec(2007)17*²⁴ о стандардима и механизмима родне равноправности.

²² Извод из *Препоруке Савета Европе Rec (2002)5 Комитета министара* државама чланицама о заштити жена од насиља.

²³ Скупштинска расправа, 8. октобра 2004. године (32. заседање) (видети Dok. 10273, извештај Комитета за једнаке услове жена и мушкараца, извештач: г. Брангер). Текст усвојен од стране Скупштине 8. октобра 2004. године (32. заседање).

²⁴ Препоруку је усвојио Комитет министара 21. новембра 2007. на 1011. састанку заменика министара, видети на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM>, приступљено 20. 8. 2014.

*Препорука CM/Rec(2010)10*²⁵ о улози жена и мушкараца у превенцији и разрешењу сукоба и изградњи мира.

*Препорука 1905 (2010)*²⁶ Савета Европе о неопходности заштите деце као сведока породичног насиља, која је усвојена у марту 2010. године и која се наслања на *Резолуцију 1714 (2010)* Парламентарне скупштине Савета Европе о деци – сведоцима насиља у породици.

Ратификацијом међународних докумената и чланством у организацијама (УН, Савет Европе), Србија се обавезала да у своје национално законодавство имплементира одредбе поменутих докумената, односно да свој легислативни оквир у области заштите од насиља у породици синхронизује са међународним и обезбеди директну примену одредаба ратификованих докумената.

2. Национално законодавство и стратешка документа у области заштите од насиља у породици

У националном законодавству Србије на снази су одредбе појединих закона којима се предвиђа деловање државних органа у области заштите од насиља у породици.

Највиши државни акт, *Устав Републике Србије*, прописује да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (члан 15), забрањује непосредну и посредну дискриминацију по било ком основу, а нарочито на основу пола (члан 21, став 3), гарантује право на једнаку законску заштиту (члан 21, став 2), правну помоћ (члан 67), право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (члан 35), правну заштиту људских и мањинских права зајемчених Уставом, укључујући и обраћање међународним институцијама ради заштите слобода и права зајемчених Уставом (члан 22), гарантује неповредивост физичког и психичког интегритета (члан 25, став 1), забрањује ропство и положај сличан ропству, као и сваки облик трговине љу-

²⁵ Препоруку је усвојио Комитет министара 30. јуна 2010. на 1089. састанку заменика министара, видети на: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1645023&Site=CM>, приступљено 20. 8. 2014.

²⁶ Текст усвојен од стране Сталног комитета Парламентарне Скупштине Савета Европе, 12. марта 2010. (видети Дос 12111, Извештај Одбора за социјална, здравствена и породична питања, известилац гђа Олсон и Дос 12155, мишљење Одбора за једнаке могућности за жене и мушкарце, известилац г. Рупрехт).

дима (члан 26, ст. 1 и 2), јемчи заштиту деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64, став 3), јемчи посебну заштиту породице, мајки, самохраних родитеља и деце (члан 66), налаже обезбеђивање равноправности и заступљености полова у Народној скупштини, у складу са законом (члан 100, став 2) итд. Посебно је важно да се истакне да Устав Републике Србије у члану 18, став 3, прописује да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.

У Србији је област заштите од насиља у породици уређена и појединим одредбама следећих правних аката:

– Кривични законик (*Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09 и 111/09);

– Законик о кривичном поступку (*Службени лист СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Службени гласник РС*, бр. 58/04, 85/05 – др. закон, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09 – др. закон, 72/09 и 76/10);

– Породични закон (*Службени гласник РС*, бр. 18/05);

– Закон о јавном реду и миру (*Службени гласник РС*, бр. 51/92, 53/93 – др. закон, 67/93 – др. закон, 48/94 – др. закон, 85/05 – др. закон и 101/05 – др. закон);

– Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (*Службени гласник РС*, бр. 85/05);

– Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 85/05);

– Закон о извршењу кривичних санкција (*Службени гласник РС*, бр. 85/05 и 72/09);

– Закон о полицији (*Службени гласник РС*, бр. 101/05 и 63/09 – УС);

– Закон о оружју и муницији (*Службени гласник РС*, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/03, 85/05 – др. закон и 101/2005 – др. закон);

– Закон о социјалној заштити (*Службени гласник РС*, бр. 36/91, 79/91 – др. закон, 33/93 – др. закон, 53/93 – др. закон, 67/93, 67/93 – др. закон, 46/94, 48/94 – др. закон, 52/96, 29/01, 84/04, 101/05 – др. Закон, 115/05 и *Службени гласник РС*, бр. 24/2011);

– Закон о заштити података о личности (*Службени гласник РС*, бр. 97/08 и 104/09 – др. закон).²⁷

У децембру 2009. године донет је *Закон о равноправности полова*.²⁸ Овим законом наглашено је да су сви дужни да поштују равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом Републике Србије и законима. Области у којима Закон интервенише јесу области запошљавања и здравствене заштите, породичних односа, образовања културе и спорта, политичког, јавног живота и судске заштите. Законом се дефинише појам дискриминације, као и њене подврсте, непосредна и посредна дискриминација. Дискриминацијом се не сматрају посебне мере и програми намењени жртвама насиља у породици којима се обезбеђује социјална, правна и друга помоћ и накнада, у циљу заштите од насиља у породици и отклањања и ублажавања последица насиља, као и збрињавању жртва насиља, у циљу спречавања насиља и остваривања њиховог права на живот без насиља (сигурне куће и др.). Закон дефинише *пол* као термин који се односи на биолошке карактеристике лица, а за *род* наводи да означава друштвено успостављене улоге, положаје и статусе жена и мушкараца у јавном и приватном животу, а из којих услед друштвених, културних и историјских разлика проистиче дискриминација заснована на биолошкој припадности одређеном полу. Закон дефинише такође и појмове једнаких могућности, насиље засновано на полу, узнемиравање, сексуално узнемиравање и уцењивање.²⁹

*Закон о забрани дискриминације*³⁰ усвојила је Народна скупштина Републике Србије 26. марта 2009. године. Законом се уређује општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, као и поступци заштите од дискриминације. Законом се такође успоставља независни државни орган, Повереник за заштиту равноправности, који, између осталог, има овлашћења да прима и разматра притужбе због повреда одредаба закона и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима.

Према решењу овог закона дискриминација постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања

27 <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalna%20strategija%20%20nasilje%20nad%20zenama.pdf>

28 *Службени гласник РС*, бр. 104/09.

29 Видети на: http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/oblasti-rada/rodna-ravnopravnost, приступљено 20. 8. 2014.

30 *Службени гласник РС*, бр. 22/09.

једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота. Истовремено, забрањено је ускраћивање права или јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола. Забрањени су и физичко и друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова (члан 20).³¹

Стратешки оквир деловања државних органа и институција Републике Србије на плану спречавања и сузбијања насиља у породици постављен је усвајањем *Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности*.

Национална стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, усвојена 13. фебруара 2009. године,³² представљала је прекретницу утврђивања политике родне равноправности на националном нивоу и важан Владин документ на основу којег ће се развијати даље активности у правцу побољшања родне равноправности. Тим системским документом се утврђује целовита и усклађена политика државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања принципа родне равноправности у све области деловања институција система, као један од елемената модернизације и демократизације друштва, у циљу бржег, равномернијег и ефикаснијег друштвеног развоја. Стратегијом су обухваћене области које се тичу учешћа жена у креирању политика и у доношењу одлука у области економије, образовања, здравља, насиља над женама, као и питања средстава јавног информисања и јавног мњења, пошто је кроз широку и демократску дискусију процењено да су ове области кључне за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности.

Овај документ је је као пету стратешку област деловања утврдио *Превенцију и сузбијање насиља над женама и унапређење заштите жртава*. Предвиђено је да се превенција и сузбијање насиља над же-

31 Д. Симовић, З. Вукашиновић Радојичић, Нормативни оквир равноправности полова и сузбијања родно заснованог насиља, у: Горан М. (ур.) *Родна равноправност и родно засновано насиље*, стр. 65, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.

32 *Службени гласник РС*, бр. 15/09.

нама и унапређење заштите остварује кроз: унапређивање нормативног оквира заштите од насиља над женама; јачање капацитета система заштите жена од насиља; спровођење истраживања и унапређење документације и статистике; подизање нивоа свести о насиљу над женама као друштвеном проблему и сузбијање негативног медијског приказивања жена.³³

Две године касније, априла 2011. године, Влада Републике Србије донела је *Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*.³⁴ У процесу израде овог документа, поред Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, коришћени су и други стратешки документи:

– *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља*³⁵ и *Акциони план (2010–2012) за спровођење ове стратегије*;³⁶

– *Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008. до 2012. године*;

– *Стратегија јавног здравља Републике Србије*;³⁷

– *Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији*;³⁸

– *Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*;³⁹

– *Стратегија развоја социјалне заштите*;⁴⁰

– *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији*;⁴¹

– *Стратегија развоја званичне статистике у Републици Србији*;⁴²

– *Национална стратегија за младе*.⁴³

Упоредо са активностима на изради *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, одвијале су се и активности радне групе формиране

33 Д. Симовић, З. Вукашиновић Радојичић, *op. cit.*, стр. 82.

34 *Службени гласник РС*, бр. 27/2011.

35 *Службени гласник РС*, бр. 122/08.

36 *Службени гласник РС*, бр. 15/10.

37 *Службени гласник РС*, бр. 22/09.

38 *Службени гласник РС*, бр. 104/06.

39 *Службени гласник РС*, бр. 27/09.

40 *Службени гласник РС*, бр. 108/05.

41 *Службени гласник РС*, бр. 1/07.

42 *Службени гласник РС*, бр. 111/06.

43 *Службени гласник РС*, бр. 55/08.

у оквиру Парламентарне скупштине Савета Европе са циљем израде *Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици* (САНВИО). То је условило да се многа решења (дефиниције кључних појмова као што су *родно засновано насиље, насиље у породици*⁴⁴ и др.), прихваћена у оквиру ове радне групе, инкорпорирају у текст *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* и пре званичног усвајања САНВИО од стране Комитета министара (маја месеца 2011).

Стратешке области и стратешки циљеви *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* развијају се у четири балансиране области.

1) *Превенција* (општи циљ: успостављање система примарне, секундарне и терцијарне превенције). У оквиру превенције неопходно је предузимати активности које се односе како на стварање друштва које јавно осуђује насиље као злочин, тако и на промовисање ненасилног понашања, родне равноправности и борбе против дискриминације. Такође, превенција може бити делотворна једино ако се

44 У домаћем законодавству, на пример, према *Породичном закону*, насиље у породици представља понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице (члан 197, став 1), док *Кривични законик* одређује да кривично дело насиља у породици врши свако ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. Према *Стратегији за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини* за период од 2008. до 2012. године, насиље у породици укључује различите облике и манифестације: *Физичко насиље* подразумева: гурање, одгуривање, повлачење за косу, ударање, ударање ногама, угризе, давлeње, убоде, физичко мучење, непружање неопходне неге и помоћи женама са инвалидитетом, премлаћивање и убиство, али не искључује и друге манифестације. *Сексуално насиље* представља сваку сексуалну активност без пристанка, што укључује: сексуално задиркивање, непожељне коментаре, нежељене сексуалне предлоге, присилу на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилан сексуални однос, силовање и инцест. *Психичко (ментално, емотивно) насиље* подразумева: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовке, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде (са употребом или без употребе оруђа и оружја којима се могу изазвати телесне повреде), застрашивање, изолацију, презир, малтретирање, окривљавање, манипулације децом, вербалне нападе, али не искључује и друге манифестације. *Економско насиље* представља: неједнаку доступност заједничким средствима, ускраћивање, односно контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво, присиљавање на одрицање власништва или тражење власништва од којег се жртва насиља одрекла, односно намеравала да се одрекне, продају ствари без сагласности власника/це – продају под принудом, али не искључује и друге манифестације.

остварује унапређивањем институционалних одговора непосредно по учињеном насиљу са акцентом на потребе лица над којим је насиље учињено, као и спречавањем понављања насиља;

2) *Нормативни оквир* (општи циљ: унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља).

3) *Мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби* (општи циљ: унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета органа и служби). У оквиру ове области неопходно је успостављање механизма координације заштите жртава насиља који ће бити укључен у координационе механизме организације цивилног друштва. Такође, потребно је размотрити и предложити увођење јединственог софтверског система за евиденцију случајева насиља над женама с циљем обезбеђивања података о томе, као и увести програме обуке о насиљу над женама у породици и у партнерским односима у планове и програме обука стручног усавршавања за директне пружаоце услуга жртвама насиља.

4) *Систем мера заштите и подршке жртвама* (општи циљ: унапређивање система мера заштите и подршке жртвама насиља). Овај циљ је неопходно остваривати унапређивањем мера заштите жртава породичног насиља, као и унапређивањем мера подршке женама жртвама породичног насиља.⁴⁵

Приликом израде самог текста Стратегије од посебне важности било је да се уоче и наведу специфичне и посебно угрожене групе из којих потиче велики број жртава, или чији су припадници/це посебно погођени последицама насиља. У том смислу, Стратегија посебну пажњу посвећује групама жена које су изложене (или које то могу бити) вишеструкој дискриминацији, као и рањивим групама жена у које спадају: жене са инвалидитетом, Ромкиње, мајке деце са инвалидитетом, сметњама у развоју или са хроничним болестима, жене са села, старије жене, избегле и интерно расељене жене и др.

Стратегијом је предвиђено и усвајање општег протокола о сарадњи и координацији институција на плану спречавања и сузбијања насиља у породици, али и посебних протокола о поступању професионалаца у појединим државним институцијама (министарствима: унутрашњих послова, здравља, просвете, рада и социјалне политике).

45 Д. Симовић, З. Вукашиновић Радојичић, *Ibid.*, стр. 84.

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (САНВИО)⁴⁶ представља први регионални међународноправни инструмент на нивоу Европе за борбу против насиља над женама и породичног насиља. Активности на њеној изради и поступак њеног усвајања показују да су европске земље усагласиле ставове о овом проблему као негативној друштвеној појави. Оне више не посматрају насиље у породици као изолован, појединачни и приватни породични проблем, због чега је у већини европских земаља насиље у породици правно сврстано у категорију кривичних дела.

Полазећи од Препоруке Савета Европе бр. 5 (2002) о заштити жена од насиља, Савет Европе по први пут утврђује Конвенцију са правно обавезујућим стандардима спречавања насиља над женама и насиља у породици, са принципима заштите жртава и кажњавања извршилаца.⁴⁷ Њен примарни циљ представља успостављање нулте толеранције у Европи према насиљу над женама и насиљу у породици.

Конвенција је, као регионални инструмент, отворена за ратификацију и приступање државама чланицама Савета Европе, али такође и државама које нису његове чланице, као и Савету Европе и Европској унији, као целини. Савет Европе окупља 47 држава чланица и око 800 милиона грађана. За ступање на снагу Конвенције потребно је да десет држава положи ратификационе инструменте о прихватању Конвенције, од којих најмање осам од десет иницијалних држава морају бити чланице Савета Европе. Конвенција ступа на снагу првог дана у месецу после истека периода од три месеца након полагања ратификационих инструмената од стране десет држава потписница којим се ратификује, прихвата или одобрава Конвенција. У складу са овим условима, Конвенција је ступила на снагу 1. августа 2014. године и постала обавезујући међународни акт за све државе потписнице.

Овај документ је Србија потписала 4. априла 2012. године у складу са својом Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности из 2009. године и Националном стратегијом за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима од 2011. године. Скупштина Републике Србије усвојила је 31. октобра 2013. године *Закон о потврђивању*

46 Усвојена од стране Савета Европе, 11. маја 2011. године у Истанбулу.

47 Г. Гасми, *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Коментар*, Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2012.

Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Тиме је постала шеста земља, чланица Савета Европе, која је потврдила овај регионални међународни споразум, као и трећа земља у региону, поред Црне Горе и Албаније.

Конвенцијом су дефинисани кључни појмови из области заштите од насиља над женама и насиља у породици. Према члану 3 (д) Конвенције, „родно засновано насиље над женама“ *означава насиље, које је усмерено против жене зато што је жена, односно оно, које несразмерно погађа жене.*⁴⁸ Родно засновано насиље обухвата, али није ограничено само на:

– насиље у породици или домаћинству, укључујући, између осталог, физичку и менталну агресију, емоционално и психолошко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталног или повременог партнера и невенчаног супружника, злочин учињен у име части, генитално сакаћење и друге традиционалне обреде који женама наносе штету, као што су присилни бракови;

– насиље до којег долази у широј заједници, укључујући силовање, сексуално злостављање/искоришћавање, сексуално узнемиравање и застрашивање на радном месту, у институцијама и сл., трговину женама у сврху сексуалног и економског искоришћавања и сексуалног туризма;

– насиље које учини или толерише држава или њени службеници;

– кршење људских права жена у време оружаног сукоба, нарочито отмице, насилно пресељење, системска силовања, сексуално ропство, присилне трудноће и трговина људима у сврху сексуалног и економског искоришћавања.

Према члану 3 (тачка б) Конвенције (2011)⁴⁹, „насиље у породици“ означава *свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.*

Према истом члану (тачка а) ове конвенције, „насиље над женама“ означава *кршење људских права и облик дискриминације над женама*

⁴⁸ Dž. Seftau, (ur.). *Ibid.*

⁴⁹ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/violence/CAHVIO_2009_32_prov_en%20_2.pdf

и представља сва дела родно заснованог насиља која доводе до или могу да доведу до: физичке, сексуалне, психичке, односно, финансијске повреде или патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавности било у приватном животу.

На плану спречавања и борбе против насиља над женама и насиља у породици Конвенција прописује обавезу држава потписница да у своја домаћа законодавства унесу прописе о кривичном гоњењу одређених кривичних дела, као што су: генитално сакаћење жена и девојчица, принудни брак, узнемиравање личности, принудни абортус и принудна стерилизација. Далекосежна решења Конвенције предвиђају примену концепта „три П“,⁵⁰ обухватајући: превенцију насиља, заштиту жртава насиља и гоњење учинилица, али и подразумевајући интегрисани родни приступ земаља потписница у свим сферама јавне политике на овом пољу.⁵¹

Конвенција захтева од земаља потписница координисани приступ у решавању проблема насиља над женама и насиља у породици, уз учешће свих надлежних државних органа и невладиног сектора, те да су они, у том смислу, обавезни да израде протоколе о сарадњи на националном нивоу. Конвенција установљава посебни надзорни механизам за праћење њене примене у форми независног експертског тела.⁵² Један од значајних циљева представља унапређење међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици, која обухвата не само правну сарадњу у кривичним и грађанским правним стварима, него и размену информација ради спречавања кривичних дела предвиђених Конвенцијом и обезбеђивања заштите жена и других жртава насиља у породици.

У сагласности са одредбама САНВИО, месец дана пре њеног потписивања, Влада Републике Србије је, 1. априла 2011. године, усвојила *Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, а 24. новембра исте године и *Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнер-*

50 „P – prevention; P – protection; P – punishment.“

51 Д. Спасић, *Породично насиље у Србији – историјско-културолошка димензија, Безбедност*, 2/12, стр. 218.

52 Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO). GREVIO чини најмање 10 а највише 15 чланова, водећи рачуна о родној и географској равнотежи, као и мултидисциплинарној стручности.

ским односима, чиме је озваничен координисани и целовити одговор релевантних друштвених институција на проблем породичног и партнерског насиља над женама.

Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, усвојен је са циљем да у случајевима насиља над женама пружи смернице министарствима унутрашњих послова, правде, рада и социјалне политике и здравља како и на који начин ће реаговати у случајевима породичног насиља, али и да их обавезе да у року од 12 месеци напишу своје посебне протоколе за поступање. Овај документ представља реализацију првог корака у спровођењу треће стратешке области *Унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета институција Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*. Сврха општег протокола је да на целовит начин осигура да свака установа може да поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама делотворно и целовито, како би се дугорочно заштитила жртва насиља у породици и обезбедили услови за изрицање одговарајуће санкције насилнику. На основу опште, надлежна министарства су донела и своје посебне протоколе:

Посебни протокол Министарства рада, запошљавања и социјалне политике Владе Републике Србије о поступању центара за социјални рад – органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима. Општи циљ посебног протокола Министарства рада, запошљавања и социјалне политике јесте да се структурирају поступци који се реализују у центру за социјални рад – органу старатељства у остваривању послова јавних овлашћења и обезбеди да се насиље одмах заустави, спречи понављање насиља, осигура безбедност лица које трпи насиље, задовољавање основних егзистенцијалних услова лицу које трпи насиље, оснаживање и оспособљавање жртве насиља да уз подршку или без подршке преузме одговорност за квалитет и организацију сопственог живота без насиља, као и да се обезбеди целовита координаторска улога ове установе у реаговању на појаву насиља у породици и партнерским односима.

Посебни протокол Министарства унутрашњих послова Владе Републике Србије о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима. Доношење овог протокола је од великог значаја за Министарство унутрашњих послова, јер је уз поштовање принципа да је безбедност, односно си-

гурност жртве приоритет, нормативно уређена процедура поступања полицијских службеника у случајевима породичног насиља. Циљеви протокола су стандардизација поступања полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, као и специјализација одређених полицијских службеника који ће се ангажовати приликом поступања полиције у овим случајевима.

Посебни протокол Министарства здравља Владе Републике Србије о поступању у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима. У јуну 2010. године усвојен је „Посебни протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу“. Посебни протокол је инструмент за препознавање, евидентирање и документовање родно заснованог насиља, са циљем да се здравствени радници/е укључе и реагују на плану откривања, сузбијања и превенције ове нежељене друштвене појаве. Здравствене последице насиља угрожавају физички, ментални и социјални статус жене. Разумевањем и прихватањем своје улоге, здравствени радници/е, доприносе решавању проблема насиља над женама.

Приказ поступања образовно-васпитних установа у случајевима насиља над девојчицама и породичног насиља. У ситуацијама насиља над децом образовно-васпитни систем једнако поступа и према девојчицама и према дечацима, уважавајући, сходно околностима, родне специфичности. Специфично, ситуације насиља на које се ова информација односи укључују вршњачко насиље над девојчицама, посебно сексуално и родно засновано насиље, које укључује и насиље у партнерским односима вршњака, затим насиље запослених и других одраслих над девојчицама, односно насиље које проживљавају деса као сведоци насиља у породици.

Закључна разматрања

Извршена анализа правних докумената на нивоу националног законодавства Републике Србије и стратешких докумената из области заштите од насиља у породици и у партнерским односима, показује да је у Србији формиран стабилан законодавно-правни и стратешки оквир целовитог и координисаног одговора на овај друштвени проблем.

Међутим, стање *de facto* указује на непостојање синхронизованог деловања државних институција и друштвеног система у складу са дефинисаним правним оквиром. Истраживања организација цивил-

ног друштва, научне и стручне јавности указују на велики број проблема у практичном спровођењу усвојених процедура. Анализе су показале да је, између осталог, нужно извршити усклађивање судске праксе и процедура, али и усаглашавање ставова судова према дефинисању казнене политике у случајевима насиља у породици. Поред тога, уочен је и проблем недостатка координације. И поред усвојених протокола (општег и посебних) не постоји међусобна усклађеност активности институција које се баве заштитом од насиља у породици, као што су полиција, центри за социјални рад, здравствене установе и установе образовања, осим на локалном нивоу у појединим општинама. Најнижи степен координације постоји управо између полиције и центара за социјални рад.

Моделу социјалне заштите жртава од насиља у породици недостају у бројним локалним срединама и стратегије интервенције у локалној заједници, засноване на координацији и сарадњи са другим актерима, и тзв. протоколи о сарадњи. Према препорукама међународних институција, потребно је интензивирати активности на истраживању и праћењу породичног насиља у Србији. Прикупљање података још увек се врши парцијално и спорадично, без јасне стратегије и систематског и јединственог приступа, док праћење од стране државе не постоји. Уз то, истраживања насиља у породици која врше невладине организације не стимулишу се и не финансирају из државног буџета. Сигурне куће, склоништа за жртве и рад женских група углавном се помажу страним донацијама и новцем међународних агенција, а то свакако није сигуран и поуздан начин изградње кохерентних и синхронизованих друштвених модела заштите жртава у Србији.

Литература

1. Гасми, Г.; *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Коментар*, Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља, Управа за родну равноправност, Министарство рада и социјалне политике, Београд, 2012.
2. Мршевић, З.; *Женска права у међународном праву*, Југословенски комитет правника за људска права, Београд, 1998.
3. Seftau, Dž. (ur.); *Za bezbednost kod kuće: Suzbijanje nasilja nad ženama u regionu OEBS*, Kompilacija dobrih praksi, Beograd, 2009.

4. Симовић, Д.; Вукашиновић Радојичић, З.; Нормативни оквир равноправности полова и сузбијања родно заснованог насиља, у: Милошевић, Г. (ур.); *Родна равноправност и родно засновано насиље*, стр. 33–84, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.
5. Спасић, Д.; Породично насиље у Србији – историјско-културолошка димензија, *Безбедност*, 2/12, стр. 205–219, Београд, 2012.

STRATEGIC AND LEGAL FRAMEWORK FOR PROTECTION AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

Danijela Spasic, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: Domestic violence is the most common form of violence against women and its consequences are reflected in many aspects of life are victims of violence – housing, health, education and the freedom to live their lives without fear and the way you want it (recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1582 2002. years). It can also mean a variety of control patterns of behavior that are not obviously violent. Domestic violence is a public, not a private problem. This widespread phenomenon is common to all European countries (Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in 1582 from 2002). The state has an obligation to protect victims of domestic violence. Otherwise the violence tacitly approved. Analysis of the legal and policy framework for protection against domestic violence in Serbia needs to demonstrate the extent to which harmonized state *de jure* and *de facto* state.

Keywords: *domestic violence, strategies, legal framework, protection.*

НЕКА ОБЕЛЕЖЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА И ЊЕГОВЕ КОНТРОЛЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Проф. др Биљана Симеуновић Патић
Проф. др Стево Јаћимовски

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: Рад садржи дескриптивну статистичку анализу различитих облика насилничког криминалитета и виктимизације у Републици Србији у периоду 2006–2012. године, уз приказ и анализу основних обележја актуелне казнене реакције у овој области. Премда се оцењује да димензије евидентираних кривичних дела са елементима насиља нису алармантне и не показују упадљив негативан тренд, даље унапређење контроле насилничког криминалитета сматра се нужним, како би се његове стопе редуковале и минимизовао ризик од неповољног развоја у будућности. Оцењујући да је нормативни оквир реаговања на насилнички криминалитет знатно унапређен током последњих година, а нашавши да учешће малолетних лица, укључујући и оне млађе од 14 година у структури пријављених за кривична дела са елементима насиља није занемарљиво, аутори заговарају интензивније усмеравање пажње академске и стручне јавности, као и креатора политика у овој области на прилично запостављен, премда изузетно значајан сегмент друштвене реакције – развој и унапређење примарно, секундарно и терцијарно превентивних програма, уз неопходно јачање стручних капацитета и мултисекторске сарадње неопходних за њихову имплементацију, праћење и евалуацију.

Кључне речи: *насилнички криминалитет, контрола криминалитета, казнена реакција, Србија.*

Уводне напомене

Предмет овог рада јесте приказ и анализа појавних обележја насилничког криминалитета и казнене реакције у Републици Србији, на основу статистичких података Министарства унутрашњих послова, Републичког јавног тужилаштва, Републичког завода за статистику и Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде. Посматран је период од 1. јануара 2006. до 31. децембра 2012. године.

У овом раду појам насилничког криминалитета је схваћен у ширем смислу и предмет анализе ће, поред кривичних дела која подразумевају умишљајни напад на живот и телесни интегритет другог или претњу таквим нападом, бити различита кривична дела чије је битно обележје примена силе или претње, односно принуда, као и кривична дела чија је радња злостављање.

Примарни извор података за дескриптивну анализу евидентираних насилничког криминалитета јесу евиденције Управе за аналитику Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Из овог извора прикупљени су подаци о обиму, територијалној дистрибуцији, месецу извршења, као и полној и старосној структури пријављених лица и оштећених за следећа кривична дела обухваћена оквиром посматрања: убиство (члан 113 КЗ¹), тешко убиство (члан 114 КЗ), убиство детета при порођају (члан 116 КЗ), навођење на самоубиство и помагања у самоубиству (члан 119 КЗ), тешка телесна повреда (члан 121 КЗ), лака телесна повреда (члан 122 КЗ), учествовање у тучи (члан 123 КЗ), угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи (члан 124 КЗ), противправно лишење слободе (члан 132 КЗ), отмица (члан 134 КЗ), принуда (члан 135 КЗ), изнуђивање исказа (члан 136 КЗ), злостављање и мучење (члан 137 КЗ), угрожавање сигурности (члан 138 КЗ), спречавање јавног скупа (члан 151 КЗ), силовање (члан 178 КЗ), недозвољене полне радње (члан 182 КЗ), запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193 КЗ), насиље у породици (члан 194 КЗ), разбојничка крађа (члан 205 КЗ), разбојништво (члан 206 КЗ), изну-

¹ *Кривични законик, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013. и 108/2014.*

да (члан 214 КЗ), уцена (члан 215 КЗ), отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства (члан 293 КЗ), тероризам (члан 312 КЗ), изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317 КЗ), спречавање службеног лица у вршењу службене радње (члан 322 КЗ), напад на службено лице у вршењу службене делатности (члан 323 КЗ), учествовање у групи која спречи службено лице у вршењу службене радње (члан 324 КЗ), побуна лица лишених слободе (члан 338 КЗ), насилничко понашање (члан 344 КЗ), насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (члан 344а), трговина људима (члан 388 КЗ) и међународни тероризам (члан 391 КЗ). Премда наведена кривична дела не представљају исцрпни регистар кривичних дела са елементима насиља,² пошло се од претпоставке да је учињен избор у погледу ширине оквира предмета анализе у посматраном просторно-временском оквиру оптималан и да неће угрозити циљеве и задатке овог рада, односно реалну слику о евидентираном насилничком криминалитету и виктимизацији. Ради целовитијег увида у обележја хомицидне виктимизације у Србији исти обим података прикупљен је и за евидентирана кривична дела нехатног лишења живота (члан 118 КЗ). С циљем потпунијег увида у структуру кривичних дела са елементима насиља схваћеног у ширем смислу прикупљени су и подаци у вези са евидентираним кривичним делима убијања и злостављања животиња из члана 269 КЗ, сходно полазној претпоставци да учесталост овог дела није занемарљива.

Као допунски извор података о евидентираном криминалитету коришћени су и публиковани извештаји Министарства унутрашњих послова.

Извор података у вези са праксом јавних тужилаштава и судова у области сузбијања насилничког криминалитета били су публиковани извештаји Републичког јавног тужилаштва и билтени Републичког завода за статистику. Примарни извор података у вези са извршењем кривичних санкција били су публиковани извештаји Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, а коришћени допунски извори биће назначени на одговарајућем месту.

² Листа кривичних дела која су овом приликом увршћена у оквир предмета анализе не обухватају сва кривична дела са елементима насиља из Кривичног законика и посебних закона. Тако, на темељу претпоставке да су кривична дела из чл. 159, 165, 166, 292, 308, 309, 310, 311, 403, 404, 406 Кривичног законика, као и још неколико кривичних дела из главе 34 КЗ-а, ако се уопште појављују у посматраном временском и просторном оквиру, заступљена у ефемерним фреквенцијама, она овом приликом нису обухваћена оквиром анализе.

1. Појавна обележја евидентираних насилничког криминалитета

1.1. Заступљеност и структура кривичних дела са елементима насиља

У периоду од почетка 2006. до краја 2012. године у Србији је евидентирано 718.453 кривичних дела (СД = 3341,92). Годишње је у просеку евидентирано 102.636, што представља стопу од 1.441 на 100.000, односно једно кривично дело на 70 становника.

Табела 1. Структура евидентираних кривичних дела у Србији према подручним полицијским управама (2006–2012)

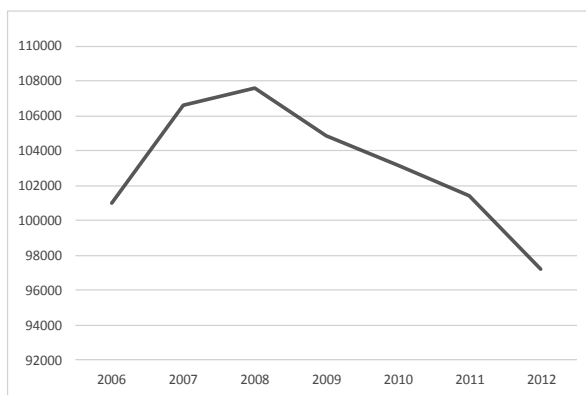
Полицијска управа / подручје	Укупно евидентираних кривичних дела	Просечно евидентирано годишње	Структура (%)
ПУ за Град Београд	242.239	34.605,57	33,7%
ПУ у Бору	11.211	1.601,57	1,6%
ПУ у Чачку	13.131	1.875,86	1,8%
ПУ у Јагодини	15.560	2.222,86	2,2%
ПУ у Кикинди	15.453	2.207,57	2,2%
ПУ у Крагујевцу	18.650	2.664,29	2,6%
ПУ у Краљеву	13.532	1.933,14	1,9%
ПУ у Крушевцу	12.891	1.841,57	1,8%
ПУ у Лесковцу	14.470	2.067,14	2%
ПУ у Нишу	34.042	4.863,14	4,7%
ПУ у Новом Пазару	11.744	1.677,71	1,6%
ПУ у Новом Саду	82.374	11.767,71	11,5%
ПУ у Панчеву	24.853	3.550,43	3,5%
ПУ у Пироту	6.924	989,14	1%
ПУ у Пожаревцу	12.990	1.855,71	1,8%
ПУ у Пријепљу	3.490	498,57	0,5%
ПУ у Прокупљу	7.303	1.043,29	1%
ПУ у Шапцу	18.005	2.572,14	2,5%
ПУ у Смедереву	17.418	2.488,29	2,4%
ПУ у Сремској Митровици	26.338	3.762,57	3,7%
ПУ у Сомбору	15.561	2.223	2,2%
ПУ у Суботици	23.950	3.421,43	3,3%
ПУ у Ужицу	13.046	1.863,71	1,8%
ПУ у Ваљево	13.053	1.864,71	1,8%
ПУ у Врању	14.902	2.128,86	2,1%
ПУ у Зајечару	11.223	1.603,29	1,6%
ПУ у Зрењанину	23.432	3.347,43	3,3%
АП КиМ	668	95,43	0,1
Свега	718.453	102.636	100

Највећи број кривичних дела (33,7%) евидентиран је на територији коју покрива надлежност Полицијске управе за Град Београд. На овом подручју је у посматраном временском оквиру годишње у просеку евидентирано 34.605 кривичних дела, односно једно на 47 становника. Поред Београда, изнадпросечне стопе криминалитета карактеришу и друге веће градове, у првом реду Нови Сад и Ниш. Структура кривичних дела према подручним полицијским управама приказана је табелом 1.

Број евидентираних кривичних дела у посматраном оквиру кретао се између 97.219 у 2012. и 107.619 у 2008. години. Након 2008. године број евидентираних кривичних дела на подручју Републике Србије је у благом опадању до 2012. године (табела 2; графикон 1), али је у 2013. години дошло је до осетнијег пораста евидентираног криминалитета – у тој години је, наиме, евидентирано 113.205 кривичних дела, што представља пораст од 17% у односу на 2012. годину.³

Табела 2. Кретање евидентираних кривичних дела у Србији у периоду 2006–2012. године

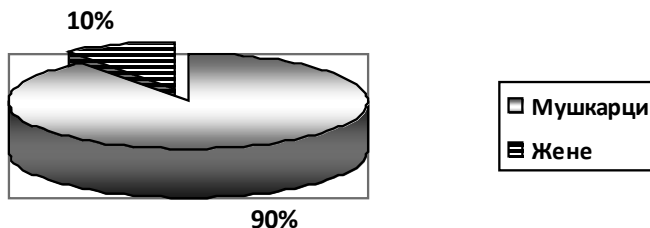
Година	Број евидентираних кривичних дела
2006.	100.967
2007.	106.634
2008.	107.619
2009.	104.887
2010.	103.210
2011.	101.387
2012.	97.219

Графикон 1. Кретање броја евидентираних кривичних дела у Србији (2006–2012)

³ МУП РС: Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Београд, октобар 2014, стр. 100.

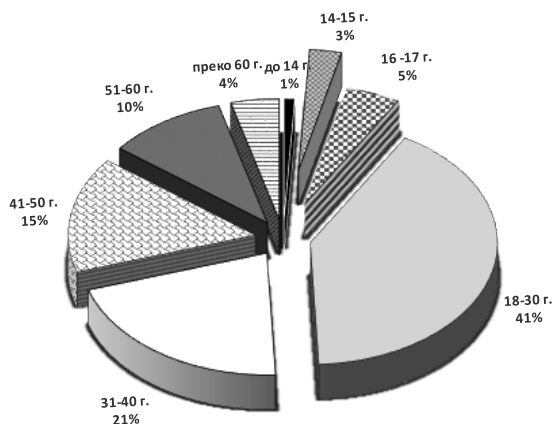
На основу извештаја Министарства унутрашњих послова Републике Србије,⁴ генерална ефикасност у расветљавању кривичних дела са непознатим учиниоцима је последњих година у благом опадању – она је у 2011, 2012. и 2013. године износила 57%, 56,3% и 49,7% респективно. Када је реч о деликтима насиља, висок проценат расветљавања током последњих година остварен је код крвних деликата, посебно у случају убиства, тешког убиства и покушаја обичног или тешког убиства (у просеку преко 80%), док се у области имовинског криминалитета висок проценат расветљавања остварује код изнуде са непознатим учиниоцем (око 90%). Процент расветљавања кривичних дела разбојничке крађе са непознатим учиниоцима кретао се око 50%, док је у случају разбојништава он износио нешто преко 40%.

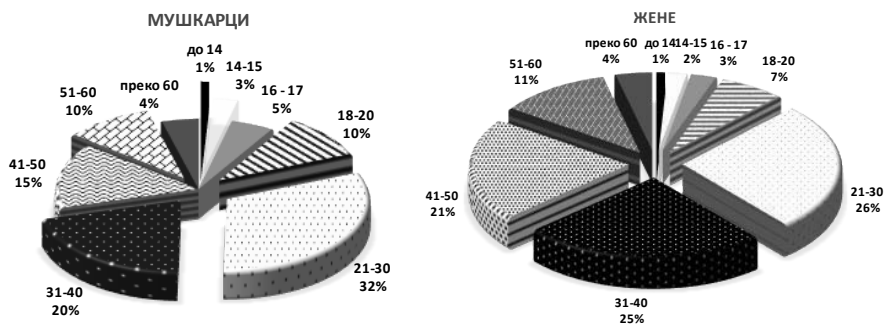
Графикон 2. *Полна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за дела евидентирана у периоду 2006–2012. године*

За кривична дела евидентирана у посматраном просторно-временском оквиру поднете су кривичне пријаве против 382.255 лица, од тога 36.812 (9,6%) против особа женског пола (графикон 2). Правилност да вероватноћа вршења кривичних дела опада с годинама почев од четврте деценије живота, потврђена је и овом приликом. У старосној структури лица против којих је поднета кривична пријава доминирају особе старе од 18 до 30 година, док близу три четвртине (71%) пријављених лица није старије од 40 година (графикон 3). Међу особама против којих су поднете кривичне пријаве било је 32.278 млађих од 18 година: удео малолетника у маси пријављених лица износио је 8,4%.

⁴ МУП РС: *Најзначајнији резултати МУП-а Републике Србије у 2012. години*. Доступно на веб-страни Министарства унутрашњих послова Републике Србије: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/izvestaji.h; МУП РС: *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије*. Београд, октобар 2014, стр. 100.

Графикон 3. Старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за дела евидентирана у периоду 2006–2012. године

Графикон 4 (а, б). Старосна структура лица женског и мушког пола против којих су поднете кривичне пријаве за посматрана дела са елементима насиља (2006–2012)

У периоду 2006–2012. године у Србији је евидентирано укупно 109.920 посматраних кривичних дела са елементима насиља (табела 3), што у просеку чини 15.702 годишње, односно стопу од 218 на 100.000 становника или једно евидентирано кривично дело са елементима насиља на 458 становника. Учешће посматраних насилних делата у маси евидентираног криминалитета износило је 15,3%.

Табела 3. Заступљеност посматраних кривичних дела са елементима насиља у Србији (2006–2012)

Кривично дело	Број	Структура (%)
Убиство	1.698	1,5
Тешко убиство	641	0,6
Убиство детета при порођају	31	0,03
Тешка телесна повреда	10.361	9,4
Лака телесна повреда	14.181	12,9
Учествовање у тучи	1.462	1,3
Угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи	1.065	0,9
Противправно лишење слободе	632	0,6
Отмица	115	0,1
Принуда	633	0,6
Злостављање и мучење	341	0,3
Угрожавање сигурности	6.620	6
Силовање	958	0,9
Недозвољене полне радње	950	0,9
Запуштање и злостављање малолетног лица	534	0,5
Насиље у породици	21.995	20
Разбојничка крађа	1.091	1
Разбојништво	26.089	23,7
Изнуда	2.178	1,9
Уцена	129	0,1
Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости	354	0,3
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	1.640	1,5
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	3.281	2,9
Насилничко понашање	10.775	9,8
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу*	1.127	1
Трговина људима	378	0,3
Убијање и злостављање животиња	591	0,5
Остало ¹⁷⁸	90	0,08
Свега	109.920	100

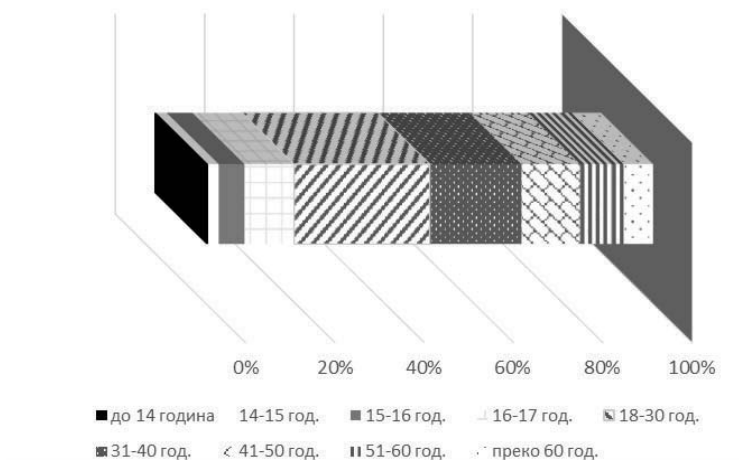
*Добијени подаци МУП-а у вези са овим кривичним делом односе се на период 2009–2012. године.

5 Обухвата кривична дела: тероризам (28), учествовање у групи која спречи службено лице у вршењу службене радње (24), навођење на самоубиство и помагање у самоубиству (5), отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства (2), побуна лица лишених слободе (1), изнуђивање исказа (1) и међународни тероризам (1).

Најзаступљенија у структури деликата насиља била су кривична дела разбојништва и насиља у породици – заједно, ова дела партиципирају са 44% у маси посматраног криминалитета насиља евидентираног у посматраном просторно-временском оквиру. Следе кривична дела лаке телесне повреде (12,9%), насилничког понашања (9,8%) и тешке телесне повреде (9,4%), док је заступљеност осталих кривичних дела знатно нижа (табела 3).

1.2. Старосна и полна структура пријављених лица и оштећених

Пријављени за посматране деликте са елементима насиља заступљени су у маси лица (познатих учинилаца) против којих је у датом просторно-временском оквиру поднета кривична пријава са 28,3%. У њиховој структури доминирају особе старе од 18 до 30 година, док учешће старијих од 30 година линеарно опада. Примера ради, у 2012. години је старосна категорија од 18–30 година партиципирала са 41,4%, док је свега 29,4% пријављених лица за кривична дела са елементима насиља имало више од 40 година. Лица млађа од 18 година била су заступљена са 8,4%, а међу њима су двотрећински доминирали старији малолетници (графикон 5).

Графикон 5. Старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за посматрана дела са елементима насиља у 2012. години

Највеће учешће у броју пријављених лица малолетници су остварили код кривичних дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (33,7%) и разбојништва (20,7%). Нешто ниже је било учешће малолетника у структури лица против којих је поднета кривична пријава за силовање (16,4%), насилничко понашање (15,3%), злостављање и мучење (15,2%), разбојничку крађу (12,7%), изнуду (12,9%), тешку телесну повреду (10,7%) и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (10,3%), док је њихова партиципација у структури пријављених за остале деликте са елементима насиља била углавном знатно нижа од њиховог просечног учешћа у маси лица против којих је поднета кривична пријава у 2012. години, а које је износило 7,8%.

Универзална је правилност да деликте насиља значајно чешће врше мушкарци. Поред тога што мушкарци у посматраном оквиру доминирају у структури пријављених лица за деликте насиља, учешће пријављених за неки од посматраних деликата насиља у маси лица против којих су поднете кривичне пријаве двоструко је веће у мушком него у женском подузорку (29,6% наспрам 15,6%). Ипак, како међу мушкарцима тако и међу женама пријављеним за неки од посматраних деликата насиља (102.343 лица мушког и 5.729 лица женског пола) преовлађивали су они пријављени за лаку или тешку телесну повреду (26% и 29% респективно) и насиље у породици (20% и 22% респективно). Међу мушкарцима пријављеним за неки од посматраних деликата насиља по учесталости следе они против којих је поднета кривична пријава за насилничко понашање (16%) и разбојништво (11,2%), а међу пријављеним женама оне против којих је поднета кривична пријава за угрожавање сигурности (9,4%), разбојништво (7,7%), насилничко понашање (6,1%) и запуштање и злостављање малолетног лица (6,1%). У структури пријављених лица за поједине деликте насиља жене су заступљеније од мушкараца само у случају кривичног дела запуштања и злостављања малолетног лица, изузимајући кривично дело убиства детета при порођају (табела 4).

Табела 4. *Полна структура пријављених лица за кривична дела са елементима насиља у Србији (2006–2012)*

Кривично дело	Број пријављених лица	Жене	
		N	%
Убиство	1.715	113	6,5
Тешко убиство	833	50	6
Убиство детета при порођају	31	31	100
Навођење на самоубиство и помагање у самоубиству	6	1	16,7
Тешка телесна повреда	11.730	339	2,9
Лака телесна повреда	15.128	1.320	8,7
Учествовање у тучи	4.166	61	1,5
Угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи	1.142	71	6,2
Противправно лишење слободе	956	45	4,7
Отмица	320	21	6,5
Принуда	846	25	2,9
Изнуђивање исказа	2	/	0
Злостављање и мучење	468	51	10,9
Угрожавање сигурности	6.205	539	8,7
Силовање	994	5	0,5
Недозвољене полне радње	867	4	0,5
Запуштање и злостављање малолетног лица	563	350	62,2
Насиље у породици	20.732	1.263	6,1
Разбојничка крађа	997	68	6,8
Разбојништво	11.432	445	3,9
Изнуда	2.657	108	4,1
Уцена	142	30	21,1
Отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства / тероризам / међународни тероризам	11	1	9
Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости	476	6	1,3
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	1.908	91	4,8
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	3.953	161	4,1
Учествовање у групи која спречи службено лице у вршењу службене радње	100	7	7
Побуна лица лишених слободе	11	/	0
Насилничко понашање	16.369	354	2,2
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу	2.265	13	0,6
Трговина људима	551	136	24,7
Убијање и злостављање животиња	495	20	4
Свега	108.072	5.729	5,3

Очекиван је налаз да је партиципација жена у структури жртава деликата насиља значајно виша у односу на њихово учешће у броју пријављених лица, као и да жене апсолутно доминирају као жртве појединих кривичних дела насиља. Нешто чешће него мушкарци жене су виктимизоване разбојништвом, а знатно чешће кривичним делима трговина људима, насиље у породици, недозвољене полне радње и силовање. Свака четврта жртва принуде и отмице и свака трећа жртва убиства, тешког убиства и угрожавања сигурности је женског пола. Мушкарци су вишеструко заступљенији међу жртвама телесних повреда, принуде, отмице, убиства и тешког убиства и знатно чешће него жене појављују се као жртве кривичног дела злостављања и мучења. Приближно једнак ризик виктимизације погађа лица женског и мушког пола у случају разбојничке крађе и запуштања и злостављања малолетног лица (табела 5).

Табела 5. *Полна структура оштећених лица за нека кривична дела са елементима насиља евидентирана у Србији у периоду 2006–2012. године*

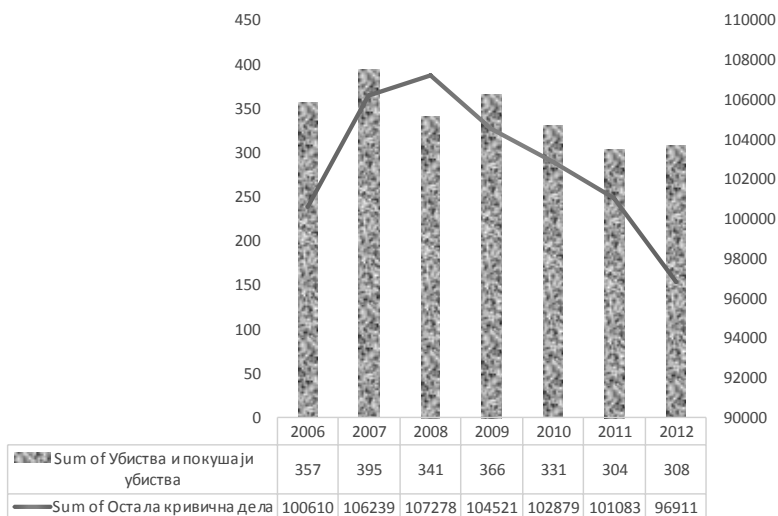
Кривично дело	Пол жртве	
	Мушки (%)	Женски (%)
Тешка телесна повреда	89,5	10,5
Лака телесна повреда	87	13
Принуда	75,9	24,1
Отмица	74,6	25,4
Убиство из чл 113 КЗ	72,7	27,3
Злостављање и мучење	65,7	34,3
Тешко убиство	64,2	35,8
Угрожавање сигурности	58,4	41,6
Убиство детета при порођају	55,2	44,8
Разбојничка крађа	50,7	49,3
Запуштање и злостављање малолетног лица	50,2	49,8
Разбојништво	45,7	54,3
Трговина људима	23,7	76,3
Насиље у породици	21	79
Недозвољене полне радње	7,9	92,1
Силовање	5,2	94,8

1.3. Убиства и телесне повреде

У посматраном оквиру, збирно учешће кривичних дела убиства, тешког убиства и убиства детета при порођају у структури евидентираног криминалитета износило је 0,33%. Од почетка 2006. до краја 2012. године у Србији је извршено 501 убиство и 1.197 покушаја убиства из члана 113 КЗ, 397 тешких убиства, 252 покушаја тешког убиства и 31 убиство детета при порођају. У наведеном периоду евидентирано је 24 нехатна лишења живота.

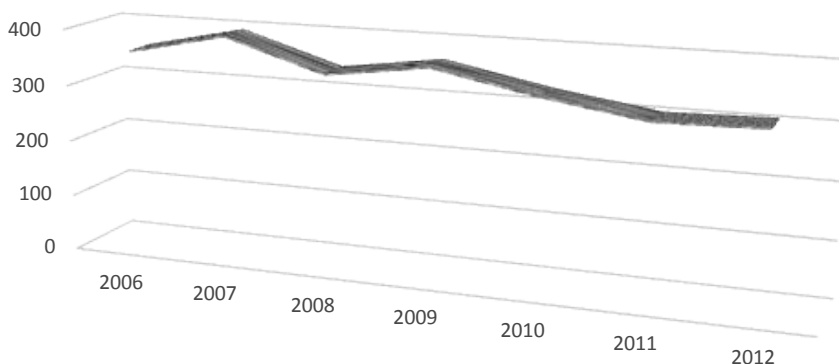
Табела 6. Кретање убиства и покушаја убиства из чл. 113, 114 и 116 КЗ и учешће у структури евидентираних кривичних дела у Србији (2006–2012)

Година	Број	Учешће у структури евидентираног криминалитета (%)
2006.	356	0,35
2007.	386	0,37
2008.	336	0,32
2009.	362	0,35
2010.	328	0,32
2011.	303	0,3
2012.	307	0,3
Свега	2.378	0,33

Графикон 6. Кретање броја убиства и покушаја убиства из чл. 113, 114 и 116 КЗ у Србији у периоду 2006–2012. године

Према саопштењу МУП-а РС из 2014. године,⁶ у 2013. години је дошло до повећања броја убиства и тешких убиства у односу на претходни трогодишњи период,⁷ мада је њихово учешће у структури евидентираног криминалитета (0,3%) остало непромењено у односу на 2011. и 2012. годину (табела 6).

Графикон 7. *Кретање убиства (обухваћена су кривична дела убиство, тешко убиство и убиство детета при порођају) и осталих кривичних дела у Србији (2006–2012)*

Стопа (довршених) убиства⁸ у Србији је 2012. године износила 1,4.⁹ Имајући у виду да је просечна стопа убиства на светском нивоу у 2012. години износила 6,2, а да се просечна европска стопа кретала око 3, може се констатовати да Србија спада међу земље са релативно ниском стопом убиства. На подручју Града Београда стопа убиства је 2012. године износила 1,5, док је на подручјима на којима се простире надлежност подручних полицијских управа Нови Сад, Ниш и Крагујевац она износила 3,2, 3 и 2,2 респективно.

Највише, тј. четвртина свих убиства, тешких убиства и покушаја убиства из чл. 113 и 114 КЗ извршена је на подручју које покрива надлежност ПУ за Град Београд. Релативно висока стопа покушаја убиства или тешког убиства карактерисала је територију на којој се

6 МУП РС: *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије*, наведено дело, стр. 100.

7 У 2013. години извршено је укупно 350 ових кривичних дела и то: 75 убиства, 178 покушаја убиства, 55 тешких убиства и 42 покушаја тешког убиства

8 Укључујући кривична дела из чл. 113, 114 и 116 КЗ.

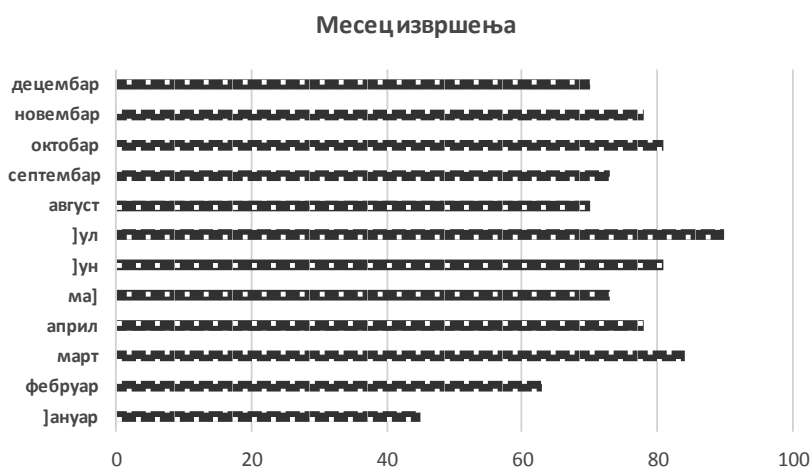
9 На 100.000 становника.

простире надлежност ПУ у Новом Пазару. Најмање убистава и покушаја убистава извршено је на територији из надлежности подручних полицијских управа у Пироту, Пријепољу и Ужицу (табела 7).

Табела 7. Територијална дистрибуција и структура тзв. обичних и тешких убистава према подручним полицијским управама (2006–2012)

Полицијска управа / подручје	Убиство (из чл. 113 КЗ) N (% у колони)	Покушај убистава N (% у колони)	Тешко убиство N (% у колони)	Покушај тешког убистава N (% у колони)
ПУ за Град Београд	125 (25,4)	358 (30,1)	86 (22,2)	58 (25)
ПУ у Бору	21 (4,3)	7 (0,6)	6 (1,6)	4 (1,7)
ПУ у Чачку	8 (1,6)	25 (2,1)	8 (2,1)	5 (2,2)
ПУ у Јагодини	10 (2)	46 (3,9)	16 (4,1)	4 (1,7)
ПУ у Кикинди	8 (1,6)	11 (0,9)	11 (2,8)	1 (0,4)
ПУ у Крагујевцу	13 (2,6)	51 (4,3)	13 (3,4)	4 (1,7)
ПУ у Краљеву	4 (0,8)	21 (1,8)	9 (2,3)	7 (3)
ПУ у Крушевцу	14 (2,8)	25 (2,1)	12 (3,1)	3 (1,3)
ПУ у Лесковцу	16 (3,3)	23 (1,9)	12 (3,1)	2 (0,9)
ПУ у Нишу	25 (5,1)	63 (5,3)	17 (4,4)	9 (3,9)
ПУ у Новом Пазару	11 (2,2)	131 (11)	19 (4,9)	61 (26,3)
ПУ у Новом Саду	32 (6,5)	109 (9,2)	50 (12,9)	31 (13,4)
ПУ у Панчеву	30 (6,1)	26 (2,2)	10 (2,6)	4 (1,7)
ПУ у Пироту	4 (0,8)	4 (0,3)	2 (0,5)	1 (0,4)
ПУ у Пожаревцу	26 (5,3)	27 (2,3)	6 (1,6)	2 (0,9)
ПУ у Пријепољу	4 (0,8)	5 (0,4)	1 (0,3)	0 (0)
ПУ у Прокупљу	11 (2,2)	13 (1,1)	2 (0,5)	0 (0)
ПУ у Шапцу	17 (3,5)	32 (2,7)	8 (2,1)	5 (2,2)
ПУ у Смедереву	11 (2,2)	15 (1,3)	8 (2,1)	1 (0,4)
ПУ у Сремској Митровици	22 (4,5)	51 (4,3)	19 (4,9)	4 (1,7)
ПУ у Сомбору	10 (2)	37 (3,1)	16 (4,1)	0 (0)
ПУ у Суботици	11 (2,2)	26 (2,2)	13 (3,4)	8 (3,4)
ПУ у Ужицу	3 (0,6)	9 (0,8)	4 (1)	3 (1,3)
ПУ у Ваљеву	10 (2)	18 (1,5)	9 (2,3)	3 (1,3)
ПУ у Врању	20 (4,1)	21 (1,8)	7 (1,8)	3 (1,3)
ПУ у Зајечару	10 (2)	9 (0,8)	7 (1,8)	1 (0,4)
ПУ у Зрењанину	11 (2,2)	24 (2)	8 (2,1)	6 (2,6)
АП КиМ	5 (1)	4 (0,3)	8 (2,1)	2 (0,9)
Свега	501 (100)	1.197 (100)	397 (100)	252 (100)

Однос броја довршених (тзв. обичних) убистава и покушаја убистава у посматраном периоду био је 1 : 2,4, док се број тешких убистава према броју покушаја тешког убистава односио као 1,6 : 1. Највише убистава и тешких убистава извршено је у јулу и марту, а најмање у јануару (графикон 8).

Графикон 8. Месец извршења убистава и тешких убистава (укључени су и покушаји кривичног дела убиства или тешког убиства) (Србија, 2006–2012)

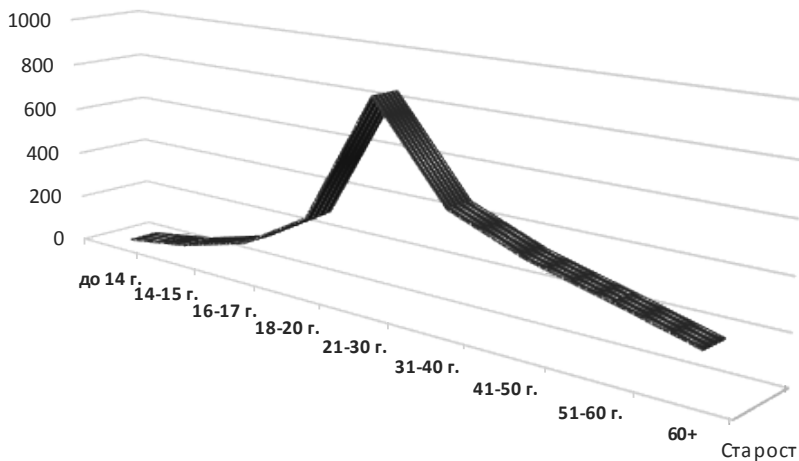
Однос бројева жена и мушкараца против којих је поднета кривична пријава за убиство или тешко убиство у посматраном периоду је износио 1 : 11,5. Стопа пријављених лица женског пола за довршено убиство или тешко убиство у Србији је 2012. године износила 0,27 на 100.000 жена, док је та стопа у мушкој популацији била многоструко већа: 2,9 на 100.000 мушких становника.

Конзистентан налаз у вези са животним добом за који се везује највећи ризик вршења убиства потврђен је као правилност и овом приликом: за више од половине кривичних дела убиства или тешког убиства пријаве су поднете против лица старих између 14 и 30 година (табела 8). На прагу треће деценије овај ризик нагло расте, да би већ после тридесете почео упадљиво да опада (графикон 9). Наведено, пак, вреди само за мушку популацију, чије учешће у структури лица пријављених због тзв. обичног убиства или тешког убиства премашује 93%.

Ризик за вршење убиства у женској популацији врхуни отприлике деценију касније: скоро половина жена пријављених због убиства или тешког убиства имају између 30 и 50 година. У шестој деценији овај ризик у женској популацији опада, премда не нагло: учешће старосне групе од 51–60 година у женском подзорку пријављених лица за убиство или тешко убиство слично је учешћу жена у трећој деценији живота (табела 8).

Табела 8. Старосна и полна структура лица против којих је поднета кривична пријава због убиства или тешког убиства (Србија, 2006–2012)

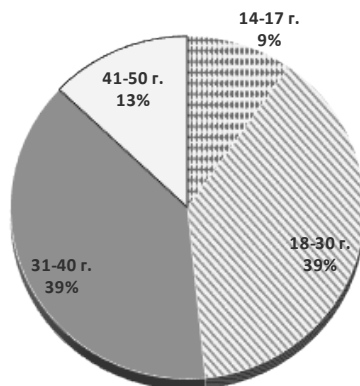
Старост	Убиство (из чл. 113 КЗ)		Покушај убиства		Тешко убиство		Покушај тешког убиства		Укупно % у коло- ни
	Муш- карци % у колони	Жене % у кол.	Мушкар- ци % у колони	Жене % у кол.	Муш- карци % у колони	Жене % у кол.	Мушкар- ци % у колони	Жене % у кол.	
до 14 г.	0	0	0,08	0	0,4	0	0,7	0	0,2
14–15 г.	1	2,3	2,3	1,4	1,4	7,3	1,4	0	1,8
16–17 г.	3,3	0	5,9	0	5,3	2,4	5,5	0	4,9
18–20 г.	9,5	0	12,7	5,6	13,4	4,9	13,1	0	11,7
21–30 г.	28,2	18,6	33,9	24	35,3	22	41,7	22,2	33,2
31–40 г.	18,1	30,2	16,9	18,3	19,2	31,7	17,6	33,3	18,2
41–50 г.	17,5	20,9	11,3	12,7	14	14,6	12	11,1	13,3
51–60 г.	13,7	16,3	9,5	29,6	6	14,6	5,9	22,2	10
60+ г.	9	11,6	7,1	8,4	4,9	2,4	2	11,1	6,5
Свега	100 (N=475)	100 (N=43)	100 (N=1.126)	100 (N=71)	100 (N=493)	100 (N=41)	100 (N=290)	100 (N=9)	100 (N=2.548)

Графикон 9. Старост лица против којих су поднете кривичне пријаве због убиства или тешког убиства (укључени су и покушаји тзв. обичног убиства и тешког убиства) – Србија, 2006–2012.

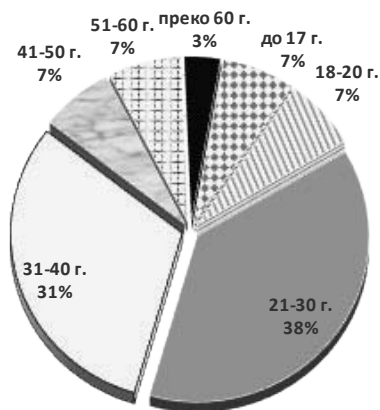
У структури жена против којих су поднете кривичне пријаве због убиства детета при порођају приближно једнако партиципирају жене у трећој и четвртој деценији живота, чинећи заједно близу 80% ове

категорије пријављених лица (графикон 10). Убиства детета при порођају су током посматраног периода евидентирана у свим подручним полицијским управама, премда са ниским апсолутним фреквенцијама које су се кретале у распону од 1 до 3.

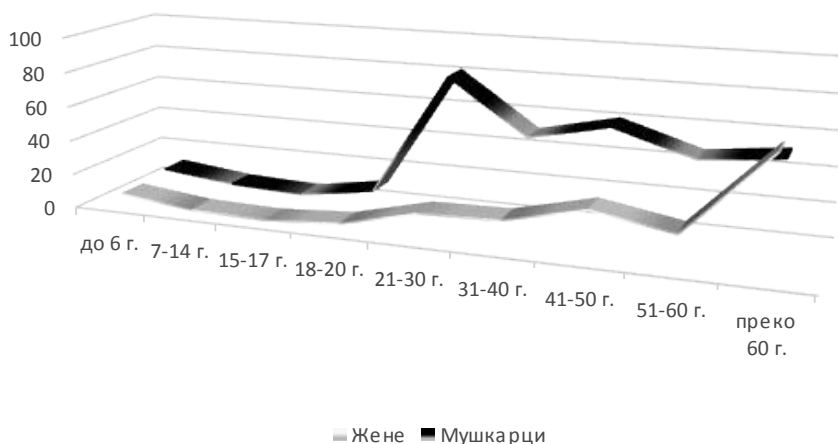
Графикон 10. Старосна структура пријављених за убиство детета при порођају (Србија, 2006–2012)

Међу лицима против којих је поднета кривична пријава због нехатног лишења живота доминирају лица у трећој и четвртој деценији живота, док су млађи и старији заступљени упадљиво мање и равномерно (графикон 11). У структури пријављених лица за ово кривично дело жене учествују са 10%.

Графикон 11. Старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за нехатно лишење живота (Србија, 2006–2012)

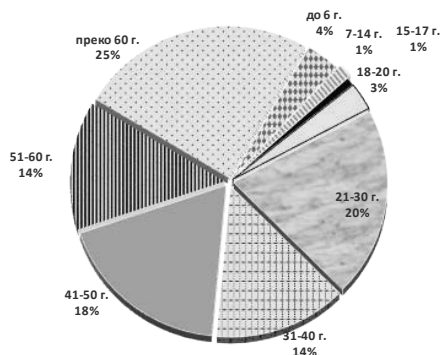
Вишеструко чешће него као пријављена лица, жене се у случајевима убиства појављују као жртве: 27,5% жртва убиства и 31,2% жртва тешког убиства у Србији у посматраном временском оквиру женског је пола. Ризик виктимизације убиством за жене благо расте од почетка треће деценије живота, а после незнатног пада у шестој деценији живота нагло расте после шездесете године. Ризик хомицидне виктимизације у мушкој популацији оштро расте на прагу треће деценије, да би у четвртој деценији живота опао у извесној мери, а потом остао релативно стабилан (графикон 12).

Графикон 12. *Старост жртава кривичних дела која су у кривичној пријави оквалификована као убиство или тешко убиство (укључени су и покушаји тзв. обичног убиства и тешког убиства) – Србија, 2006–2012.*

Старосна структура жртава убиства, посебно у мушком подузорку, слична је старосној структури лица против којих су поднете кривичне пријаве за ова дела, што представља још један од конзистентних налаза који упућују на значај животних стилова у генерисању ризика од хомицидне виктимизације.

Лица старија од 60 година повишено су изложена ризику виктимизације тешким убиством (графикон 13), при чему овај ризик више погађа жене (графикон 12).

Графикон 13. Старосна структура жртава кривичних дела која су у кривичној пријави оквалификована као тешко убиство (Србија, 2006–2012)

У старосној структури пријављених лица и оштећених код кривичних дела тешке и лаке телесне повреде преовлађују мушкарци у тридесетим годинама (табела 9). Жене против којих су поднете пријаве за ова дела најчешће су се налазиле у двадесетим, премда је знатно и учешће старијих од 60. Међу жртвама женског пола генерално преовлађују особе старије од 40 година, при чему је нарочито упадљив удео старијих од 60 (табеле 9 и 10). Док вероватноћа виктимизације телесном повредом у мушкој популацији линеарно опада након 30. године, овај ризик за жене је равномерније распоређен и са благом тенденцијом пораста, посебно од седме деценије живота.

Табела 9. Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичног дела тешке телесне повреде у Србији 2012. године

Старост	Пријављена лица				Оштећени			
	Мушкарци		Жене		Мушкарци		Жене	
	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	5	0,3	/	0	20	1,6	4	3,3
14–15 г.	44	2,9	1	2,7				
16–17 г.	111	7,5	1	2,7	105	8,6	3	2,5
18–20 г.	233	15,8	2	5,4	136	11,2	9	7,6
21–30 г.	550	37,4	11	29,7	387	31,9	22	18,6
31–40 г.	254	17,3	8	21,6	211	17,4	19	16,1
41–50 г.	145	9,8	5	13,5	144	11,8	12	10,1
51–60 г.	94	6,4	5	13,5	111	9,1	22	18,6
60+	34	2,3	4	10,8	97	8	27	22,9
Свега	1.470	100	37	100	1.211	100	118	100

Табела 10. *Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичног дела лаке телесне повреде у Србији 2012. године*

Старост	Пријављена лица				Оштећени			
	Мушкарци		Жене		Мушкарци		Жене	
	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	13	0,7	/	0	39	2,5	8	3,1
14–15 г.	45	2,7	6	3,7				
16–17 г.	101	6,2	6	3,7	115	7,3	20	7,8
18–20 г.	204	12,4	13	8,1	173	11	17	6,7
21–30 г.	452	27,5	29	18	447	28,7	41	16,1
31–40 г.	273	16,7	20	12,4	252	16,1	39	15,3
41–50 г.	180	10,9	29	18	207	13,3	52	20,4
51–60 г.	178	10,8	24	14,9	184	11,8	27	10,6
60+	193	11,8	34	21,1	142	9,1	50	19,6
Свега	1.639	100	161	100	1.559	100	254	100

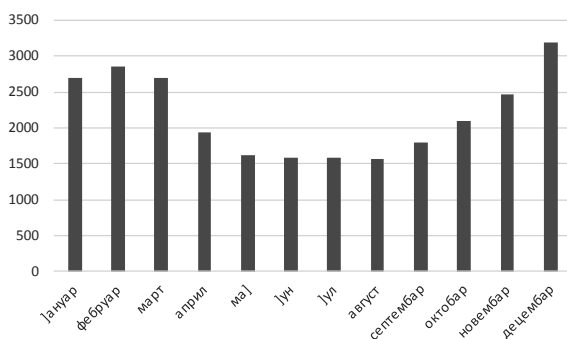
1.4. Имовинска кривична дела са елементима насиља

У периоду од 2006. до 2012. године у Србији је евидентирано 29.487 имовинских кривичних дела са елементима насиља, међу којима апсолутно доминира разбојништво (табела 11). Годишње је у просеку вршено 4.212 разбојништава, тј. 59 на 100.000 становника. Стопа разбојништава на територији на којој се простира надлежност ПУ за Град Београд, ПУ у Новом Саду, ПУ у Нишу и ПУ у Крагујевцу износила је 120,7; 196,9; 35 и 51,5 респективно.

Табела 11. *Структура евидентираних имовинских деликата са елементима насиља у у Србији (2006–2012)*

	N	Структура %
Разбојништво	26.089	88,5
Разбојничка крађа	1.091	3,7
Изнуда	2.178	7,3
Уцена	129	0,4
Свега	29.487	100

Разбојништва су знатно чешће вршена у зимским него у летњим месецима. Највише их је извршено у децембру, фебруару, јануару и марту, а најмање у августу, јуну и јулу (графикон 14).

Графикон 14. Евидентирана кривична дела разбојништва у Србији у периоду 2006–2012. године према месецу извршења

Судећи према добијеним налазима, жене се значајно ређе од мушкараца појављују као учиниоци разбојништва, док су, с друге стране, у већем ризику да постану жртве овог кривичног дела. Примера ради, у 2012. години, жене и мушкарци против којих су поднете кривичне пријаве за разбојништво заступљени су у размери 1 : 23, док је размера жена и мушкараца који се појављују као оштећени износила 1,14 : 1. У структури пријављених лица оба пола доминирају особе у трећој и четвртој деценији живота (табела 12). Међу мушкарцима, најугроженији ризиком виктимизације разбојништвом су они у трећој деценији живота, док је ризик за жене у трећој, четвртој и петој деценији живота равномеран. Сем у доба малолетства и млађег пунолетства, жене су током живота знатно изложеније ризику виктимизације разбојништвом (табела 12).

Табела 12. Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичних дела разбојништва евидентираних у Србији 2012. године

Старост	Пријављена лица				Оштећени			
	Мушкарци		Жене		Мушкарци		Жене	
	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	23	1,5	2	3,1	89	6,2	3	0,1
14–15 г.	75	5	1	1,5	143	10	6	0,3
16–17 г.	214	14,4	6	9,3				
18–20 г.	327	21,9	7	10,9	152	10,6	47	2,8
21–30 г.	555	37,3	28	43,7	345	24,1	348	21,4
31–40 г.	221	14,8	13	20,3	208	14,5	379	23,3
41–50 г.	56	3,7	5	7,8	217	15,2	381	23,4
51–60 г.	16	1	1	1,5	152	10,6	230	14,1
60+	/	0	1	1,5	122	8,5	229	14,1
Свега	1.487	100	64	100	1.428	100	1.623	100

1.5. Насиље у породици

Током периода који је посматран, уочљив је пораст броја евидентираних кривичних дела насиља у породици (табела 13), премда територијална дистрибуција поднетих кривичних пријава несигурно указује на могућност да је још увек присутна неједнака пракса у поступању полиције широм Србије у области сузбијања овог кривичног дела (табела 14).

Табела 13. *Кретање броја евидентираних кривичних дела насиља у породици у Србији у периоду 2006–2012.*

Година	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Број евидентираних кривичних дела	1.974	2.694	3.065	3.489	3.767	3.350	3.656

У структури лица против којих су у посматраном временском и просторном оквиру поднете кривичне пријаве за насиље у породици учешће мушкараца је вишеструко веће, док жене остварују значајно виши удео у структури оштећених. Примера ради, у 2012. години партиципација мушкараца у структури пријављених лица била је 13 пута већа, док су у структури жртава лица женског пола заступљена више него троструко чешће (табела 15).

Мушкарци у тридесетим и четрдесетим годинама живота најчешће се појављују као лица против којих су поднете кривичне пријаве за насиље у породици: више од 52% пријављених мушкараца старо је између 30 и 50 година. По природи ствари, ризику виктимизације су најизложеније жене исте доби.

Занимљив је налаз да након педесете године живота ризик виктимизације за жене опада, док за мушкарце расте. Но, ризику виктимизације су у свакој животној доби (са изузетком узраста до 14. година, када је ризик виктимизације девојчица и дечака приближно једнак) знатно изложеније жене, а највећа разлика у погледу погођености полова овим ризиком постоји у четвртој и петој деценији живота (табела 15). На пример, према подацима о евидентираним кривичним делима у 2012. години, жене из старосних група од 31–40 и 41–50 година биле су 7 пута заступљеније од мушкараца исте доби у структури жртава, док је број жена жртава старих од 51–60 и оних старијих од 60 година премашивао број виктимизованих мушкараца исте доби 2,4 и 1,8 пута, респективно.

Табела 14. *Евидентирана кривична дела насиља у породици према подручним полицијским управама (2006–2012)*

Дело евидентирано на подручју:	Насиље у породици	
	Н	Структура (%)
ПУ за Град Београд	4.727	21,6
ПУ у Бору	953	4,3
ПУ у Чачку	426	1,9
ПУ у Јагодини	422	1,9
ПУ у Кикинди	431	1,9
ПУ у Крагујевцу	1.065	4,8
ПУ у Краљеву	537	2,4
ПУ у Крушевцу	530	2,4
ПУ у Лесковцу	974	4,4
ПУ у Нишу	1.246	5,6
ПУ у Новом Пазару	454	2
ПУ у Новом Саду	1.555	7
ПУ у Панчеву	1.246	5,6
ПУ у Пироту	440	2
ПУ у Пожаревцу	451	2
ПУ у Пријеполу	198	0,9
ПУ у Прокупљу	402	1,8
ПУ у Шапцу	437	1,9
ПУ у Смедереву	920	4,1
ПУ у Сремској Митровици	756	3,4
ПУ у Сомбору	526	2,3
ПУ у Суботици	576	2,6
ПУ у Ужицу	529	2,4
ПУ у Ваљеву	633	2,8
ПУ у Врању	539	2,4
ПУ у Зајечару	226	1
ПУ у Зрењанину	793	3,6
АП КиМ	3	0,01
Свега	21.995	100

Табела 15. *Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичног дела насиља у породици (Србија, 2012)*

Старост	Пријављена лица				Оштећени			
	Мушкарци		Жене		Мушкарци		Жене	
	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	3	0,09	1	0,4	99	11,4	101	3,4
14–15 г.	20	0,6	2	0,8	39	4,5	80	2,6
16–17 г.	32	0,9	6	2,6				
18–20 г.	77	2,4	13	5,6	30	3,4	95	3,2
21–30 г.	498	15,5	37	16,1	102	11,7	497	16,7
31–40 г.	944	29,4	75	32,6	96	11	711	23,9
41–50 г.	738	23	44	19,1	80	9,2	579	19,5
51–60 г.	578	18	29	12,6	191	22	472	15,9
60+	316	9,8	23	10	229	26,4	433	14,5
Свега	3.206	100	230	100	866	100	2.968	100

1.6. Силовање

Подаци о евидентираним кривичним делима силовања упућују на могућу значајну дискрепанцу између евидентираног и стварно заступљеног сексуалног криминалитета. Нема сумње да је просек од 100 евидентираних довршених кривичних дела силовања и 36 покушаја силовања годишње у посматраном просторно-временском оквиру (табела 16) у знатном раскораку са оним што би, на темељу разумног очекивања, показале виктимолошке студије и друга истраживања тамне бројке.

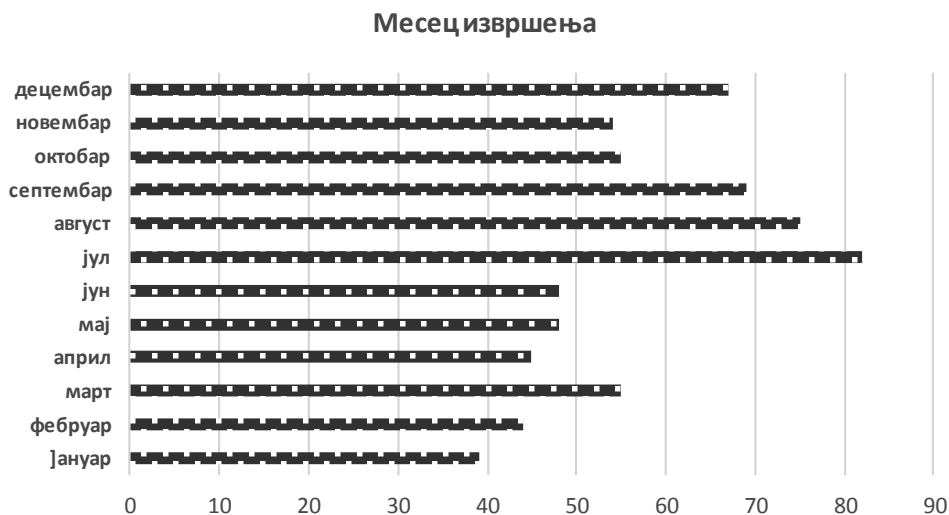
Посебно је индикативно то што у неким годинама у појединим подручним полицијским управама није евидентиран ниједан случај силовања. Премда се о размерама тамне бројке и њеним чиниоцима на основу података прикупљених овом приликом не може ништа поуздано рећи, нема сумње да проблем постоји и да је потребно да буде истражен. С тим у вези треба приметити да територијална дистрибуција евидентираних кривичних дела силовања (табела 16) благо упућује на неке специфичне факторе који генеришу тамну бројку овог облика криминалитета. Индикативно је то што број евидентираних кривичних дела изгледа да није одређен превасходно величином подручја и бројем становника на територији на којој се простире надлежност појединих подручних полицијских управа, већ и неким другим факторима.

Табела 16. *Евидентирана кривична дела силовања према подручним полицијским управама (2006–2012)*

Полицијска управа / подручје	Силовање		Покушај силовања	
	N	Структура (%)	N	Структура (%)
ПУ за Град Београд	140	19,9	38	14,9
ПУ у Бору	25	3,5	7	2,7
ПУ у Чачку	9	1,3	6	2,3
ПУ у Јагодини	12	1,7	8	3,1
ПУ у Кикинди	15	2,1	6	2,3
ПУ у Крагујевцу	24	3,4	10	3,9
ПУ у Краљеву	7	0,9	7	2,7
ПУ у Крушевцу	16	2,2	13	5
ПУ у Лесковцу	21	2,9	9	3,5
ПУ у Нишу	19	2,7	5	1,9
ПУ у Новом Пазару	29	4,1	5	1,9
ПУ у Новом Саду	69	9,8	22	8,6
ПУ у Панчеву	43	6,1	18	7
ПУ у Пироту	5	0,7	5	1,9
ПУ у Пожаревцу	18	2,5	10	3,9
ПУ у Пријеполу	4	5,6	1	0,3
ПУ у Прокупљу	10	1,4	6	2,3
ПУ у Шапцу	45	6,4	11	4,3
ПУ у Смедереву	17	2,4	8	3,1
ПУ у Сремској Митровици	42	5,9	10	3,9
ПУ у Сомбору	13	1,8	7	2,7
ПУ у Суботици	30	4,2	8	3,1
ПУ у Ужицу	12	1,7	4	1,5
ПУ у Ваљеву	27	3,8	9	3,5
ПУ у Врању	34	4,8	11	4,3
ПУ у Зајечару	9	1,3	5	1,9
ПУ у Зрењанину	6	0,8	4	1,5
АП КиМ	2	0,2	/	0
Свега	703	100	255	100

У посматраном временском и просторном оквиру, број евидентираних довршених кривичних дела силовања је био 2,7 пута већи од броја покушаја овог кривичног дела.

За разлику од кривичних дела разбојништва, највећи број силовања евидентираних у посматраном просторно-временском оквиру догодио се током летњих месеци, тј. у јулу, августу и септембру, док их је најмање евидентирано током јануара (графикон 15).

Графикон 15. *Евидентирана кривична дела силовања према месецу извршења (Србија, 2006–2012)*

Лица женског пола се у структури пријављених лица појављују ефемерно, са апсолутном фреквенцијом од пет. У структури лица против којих је поднета кривична пријава за силовање доминирају мушкарци стари од 21–30 и од 31–40 година, који укупно партиципирају са 57% (табела 17).

Око 40% жртава силовања која су евидентирана у посматраном просторном и временском оквиру било је малолетно. Генерално најугроженија старосна категорија биле су девојчице од 15–17 година, а затим девојке од 18–30 година. Као жртве силовања појављују се неспоредично и деца узраста испод 14, па и она млађа од 6 година. Примера ради, у 2012. години 45% жртава било је млађе од 18 година, при чему је трећина овог броја била млађа од 14 година (табела 17). Ризик виктимизације жена генерално опада с годинама. У 2012. години, на пример, свега 11% жртава било је старије од 50 година.

Табела 17. Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичног дела силовања (Србија, 2012)

Старост	Пријављена лица*		Оштећени			
			Мушкарци		Жене	
	N	% у колони	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	1	1	1	50	14	17
14–15 г.	5	5,4				
16–17 г.	11	12,1	/	0	23	28
18–20 г.	7	7,6	/	0	4	4,8
21–30 г.	29	31,8	/	0	15	18,2
31–40 г.	23	25,2	/	0	10	12,1
41–50 г.	10	10,9	1	50	7	8,5
51–60 г.	4	4,3	/	0	4	4,8
60+	1	1	/	0	5	6
Свега	91	100	2	100	82	100

*У 2012. години сва лица против којих је поднета кривична пријава била су мушког пола.

Премда су током посматраног периода евидентирани случајеви у којима се као жртве појављују лица мушког пола, њихова апсолутна заступљеност је била ниска и кретала се од два до осам годишње. У највећем броју случајева радило се о сексуалној виктимизацији деце, премда су се спорадично као жртве појављивали и одрасли мушкарци (у трећој и четвртој деценији живота, или старији).

Од значаја је поменути да је број евидентираних кривичних дела силовања у посматраном седмогодишњем периоду био пет пута већи од броја евидентираних обљуба над немоћним лицем (139). Као и код кривичног дела силовања, у старосној структури жртава обљубе над немоћним лицем удео лица млађих од 18 година износи око 40%.

1.7. Трговина људима

Мушкарци чине три четвртине лица против којих су поднете кривичне пријаве за трговину људима, док у структури оштећених лица мушког пола учествују са 23,4%. У старосној структури пријављених лица готово једнако учествују мушкарци у трећој, четвртој и петој деценији живота, остварујући збирно учешће од преко 80% у старосној структури мушког подузорка. Жене у трећој и четвртој деценији нај-

заступљеније су у структури пријављених лица женског пола, у којој партиципирају са близу 63% (табела 18). Типична особа пријављена за трговину људима је мушкарац стар између 20 и 50 година – две трећине свих пријављених лица спада у ову категорију. Спорадично се међу пријављеним лицима појављују особе оба пола млађе од 18 и старије од 60 година.

Табела 18. *Полна и старосна структура пријављених лица и оштећених код кривичног дела трговине људима (Србија, 2006–2012)*

Старост	Пријављена лица		Оштећени			
			Мушкарци		Жене	
	Мушкарци N (% у колони)	Жене N (% у колони)	N	% у колони	N	% у колони
до 14 г.	1 (0,2)	/ (0)	36	42,3	73	26,2
14–15 г.	3 (0,6)	4 (2,9)				
16–17 г.	4 (0,8)	3 (2,1)	12	14,1	65	23,3
18–20 г.	21 (5)	8 (5,8)	5	5,8	43	15,4
21–30 г.	117 (28,1)	45 (32,8)	18	21,1	74	26,6
31–40 г.	118 (28,4)	41 (29,9)	2	2,3	15	5,4
41–50 г.	103 (24,8)	20 (14,6)	8	9,4	8	2,8
51–60 г.	42 (10,1)	12 (8,7)	3	3,5	/	0
60+	6 (1,4)	3 (2,1)	1	1,1	/	0
Свега	415 (100)	137 (100)	85	100	278	100

Малолетна лица преовлађују у структури жртава, са заступљеношћу од 51,2%. Лица млађа од 14 година учествују са 30% у броју виктимизованих, при чему су девојчице двоструко изложеније ризику виктимизације. Девојчице узраста од 14 до 18 година пет пута су рањивије у односу на дечаке истог узраста, док су девојке старе од 18 до 20 година и од 21 до 30 година осам и пет пута изложеније ризику виктимизације у односу на своје вршњаке мушког пола. Са старошћу ризик виктимизације за жене опада, да би се у петој деценији живота изједначио са ризиком виктимизације који погађа мушкараце. Занимљиво је да су у посматраном просторно-временском оквиру све жртве трговине људима старије од 50 година биле мушког пола, премда је реч о незнатним апсолутним фреквенцијама.

1.8. Насилничко понашање

У претходним одељцима је речено да је насилничко понашање једно од најзаступљенијих евидентираних кривичних дела са елементи-

ма насиља. Више од половине лица против којих су поднете кривичне пријаве за ово дело јесу младићи стари од 18 до 30 година, док је трећа деценија живота код оба пола период најфреквентнијег вршења насилничког понашања. Но, слично као и код других посматраних делата насиља, ризик вршења насилничког понашања са старашћу опада нешто поступније код жена него у мушкој популацији (табела 19).

Табела 19. Старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за насилничко понашање (Србија, 2006–2012)

Старост	Мушкарци		Жене	
	N	%	N	%
до 14 г.	78	0,4	11	3,1
14–15 г.	663	4,1	49	13,8
16–17 г.	1.576	9,8	55	15,5
18–20 г.	2.993	18,7	26	7,3
21–30 г.	6.467	40,3	70	19,7
31–40 г.	2.489	15,5	63	17,7
41–50 г.	1.077	6,7	39	11
51–60 г.	544	3,4	29	8,1
60+	128	0,8	12	3,4
Свега	16.015	100	354	100

У структури пријављених за насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу лица женског пола учествују ефемерно, са апсолутном фреквенцијом од 13 током периода од 2009–2012. године. Међу пријављеним мушкарцима доминира старосна група од 21–30 година (табела 20). Две трећине лица против којих су поднете кривичне пријаве за насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу старо је од 18 до 30 година, док у четвртој деценији живота, судећи према подацима о криминалитету евидентираном од стране МУП-а, ризик вршења овог дела нагло опада.

Табела 20. Старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (Србија, 2009–2012)

Старост	Мушкарци		Жене	
	N	%	N	%
до 14 г.	1	0,04	/	0
14–15 г.	68	3	1	7,7
16–17 г.	208	9,2	1	7,7
18–20 г.	430	19,1	2	15,4
21–30 г.	1.001	44,4	3	23
31–40 г.	318	14,1	2	15,4
41–50 г.	152	6,7	2	15,4
51–60 г.	65	2,9	2	15,4
60+	9	0,4	/	0
Свега	2.252	100	13	100

1.9. Спречавање службеног лица у вршењу службене радње и напад на службено лице у вршењу службене делатности

У погледу дистрибуције ризика за вршење кривичних дела спречавања службеног лица у вршењу службене радње и напада на службено лице у вршењу службене делатности с обзиром на пол и старост, вреди исто што је речено и за насилничко понашање. Наиме, међу особама против којих су поднете кривичне пријаве за ова два кривична дела против службених лица доминирају мушкарци у трећој деценији живота, док је учешће жена, као и лица млађих од 18 и старијих од 50 година ефемерно (табела 21).

Ризик вршења кривичних дела спречавања службеног лица у вршењу службене радње или напада на службено лице у вршењу службене делатности у мушкој популацији опада почев од четврте деценије живота. С друге стране, овај ризик у женској популацији не смањује се до шесте деценије живота, при чему треба имати у виду лимитираност закључивања будући да је реч о веома ниским апсолутним

фреквенцијама у којима се жене појављују као лица против којих су поднете кривичне пријаве за наведена кривична дела.

Табела 21. *Полна и старосна структура лица против којих су поднете кривичне пријаве за спречавање службеног лица у вршењу службене радње или напад на службено лице у вршењу службене делатности (Србија, 2012)*

Старост	Пријављена лица за спречавање службеног лица у вршењу службене радње				Пријављена лица за напад на службено лице у вршењу службене делатности				Свега
	Мушкарци		Жене		Мушкарци		Жене		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
до 14 г.	/	0	/	0	/	0	/	0	0 (0)
14–15 г.	1	0,4	/	0	4	0,7	/	0	5 (0,6)
16–17 г.	6	2,7	/	0	27	4,9	/	0	33 (4,1)
18–20 г.	14	6,3	1	14,2	65	12	3	13,6	83 (10,5)
21–30 г.	76	34,4	1	14,2	215	39,7	4	18,2	296 (37,3)
31–40 г.	58	26,2	2	28,4	100	18,4	4	18,2	164 (20,7)
41–50 г.	25	11,3	2	28,4	78	14,3	7	31,8	112 (14,1)
51–60 г.	24	10,8	/	0	33	6	3	13,6	60 (7,5)
60+	17	7,6	1	14,2	20	3,7	1	4,5	39 (4,9)
Свега	221	100	7	100	542	100	22	100	792 (100)

2. Нека обележја казнене реакције на насилнички криминалитет

2.1. Јавнотужилачка и судска пракса

Према подацима Републичког јавног тужилаштва,¹⁰ током 2012. године је основним и вишим јавним тужилаштвима у Србији, Тужилаштву за организовани криминал и Тужилаштву за ратне злочине поднете су кривичне пријаве против 110.557 познатих учинилаца, међу којима је било 102.862 (93%) пунолетна и 7.695 (7%) малолетних лица. У току ове године тужилаштвима је поднето и 49.673 кривичних пријава против непознатих учинилаца, што чини 31% укупног броја лица обухваћених кривичним пријавама.

Узевши у обзир како кривичне пријаве примљене током посматране године тако и нерешене пријаве из претходног периода и пријаве про-

¹⁰ Извор: Републичко јавно тужилаштво: *Рад јавних тужилаштава на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2012. години*. Београд, мај 2013.

тив непознатих учинилаца, тужилаштва на територији Србије су у 2012. години имала у раду 226.695 кривичних пријава. Одбачајем је решено 27.034, а у раду је остало 149.988 пријава против познатих учинилаца. Од тог броја, током посматране године оптужено је 54.492 лица (36,3%).

Табела 22. *Заступљеност лица пријављених за поједина кривична дела насиља у маси познатих учинилаца против којих су поднете кривичне пријаве тужилаштвима у Србији 2012. године*

Кривично дело	Пријављена лица	
	N	Удео у структури лица пријављених 2012. (%)
Убиство из чл 113 КЗ	268	0,2
Тешко убиство	123	0,1
Кривична дела против живота и тела (укупно)	5.584	5
Отмица	57	0,05
Измуђивање исказа	14	0,01
Противправно лишење слободе	190	0,1
Принуда	166	0,1
Злостављање и мучење	287	0,2
Убијање и злостављање животиња	89	0,08
Разбојничка крађа / Разбојништво	1.610	1,4
Трговина људима	71	0,06
Насиље у породици	5.540	5
Недозвољене полне радње	200	0,2
Силовање	157	0,1
Кривична дела против полне слободе (укупно)	537	0,5
Насилничко понашање	2.584	2,3
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу	502	0,4
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	293	0,2
Ратни злочин против цивилног становништва	63	0,05
Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости	81	0,07
Тероризам	31	0,02
Удруживање ради противуставне делатности	3	/
Злостављање потчињеног и млађег	4	/
Свега пријављених лица	110.557	100

Извор: Републичко јавно тужилаштво, 2013.

Лица против којих су поднете кривичне пријаве због кривичних дела са елементима насиља збирно учествују у маси лица пријављених у 2012. са 16%. У структури пријављених познатих учинилаца за деликте насиља преовлађују лица против којих су поднете кривичне пријаве због насиља у породици (табела 22).

Током 2012. године, основна и виша јавна тужилаштва у Србији су применила начело опортунитета кривичног гоњења у односу на 12.428 лица. Овај институт је најчешће примењиван према лицима пријављеним за кривична дела угрожавања јавног саобраћаја и крађа, али је примењен и према једном броју лица пријављених за кривична дела са елементима насиља и то: према 381 лицу пријављеном за насиље у породици; према 286 лица пријављених за лаку телесну повреду; према 171 лицу пријављеном за кривично дело ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира (из члана 23. Закона о јавном реду и миру) и према 108 лица против којих је поднета кривична пријава због тешке телесне повреде.

Табела 23. Кривичне пријаве у раду, одбачаји пријава и оптужења (Србија, 2012)

Кривично дело	Кривичне пријаве		Исходи у 2012. години	
	Поднето у 2012. N	Укупно у раду 2012. године N	Пријаве решене одбачајем према N (лица)	Оптужена лица N
Убиство из чл 113 КЗ	268	280	28	200
Тешко убиство	123	132	13	106
Кривична дела против живота и тела (укупно)	5.584	10.110	1.041	3.574
Разбојничка крађа / Разбојништво	1.610	1.817	73	1.144
Трговина људима	71	81	5	56
Насиље у породици	5.540	8.625	1.680	2.765
Силовање	157	161	33	70
Изаз. националне, расне и верске мржње и нетрпељив.	81	94	26	35 ³
Тероризам	31	31	31	/

Извор: Републичко јавно тужилаштво, 2013.

Током 2012. године, због кривичног дела убиства из члана 113 КЗ је пријављено 268, а оптужено 237 лица, док је због тешког убиства пријављено 123, а оптужено 106 лица (табела 23). Како се наводи у Из-

вештају републичког јавног тужилаштва из 2013. године, при извршењу кривичних дела против живота и тела коришћени су ватрено оружје, нож, секира, друга оруђа и разна приручна средства, али је у последње време опажен пораст употребе експлозива и експлозивних направа.¹¹

Када је у питању кривично дело силовања, јавна тужилаштва су у посматраној години примила пријаве против 157, а поступала по кривичним пријавама против укупно 161 лица. Према 33 (21%) лица пријаве су одбачене, а током године је оптужено 70 лица.

Због кривична дела разбојништва и разбојничке крађе током 2012. пријављено је 1.610 особа, а јавна тужилаштва су поступала по пријавама против 1.817 лица. Одбачене су пријаве према 73 (4%), а оптужено је 1.144 лица. До краја године остало је нерешених истрага према 1.143 лица.

Исте године је пријављено 5.540 лица због кривичног дела насиља у породици, а јавна тужилаштва су поступала по кривичним пријавама против укупно 8.625 лица. Према 19,5% пријављених кривичне пријаве су одбачене, а оптужено је 2.765 лица. Према 209 лица обустављен је кривични поступак након оптужења, док су према 30 лица изречене мере безбедности којима је окончан поступак.

Према оптуженима за кривична дела против живота и тела, током 2012. године је донето 3.300 првостепених пресуда, међу којима преовлађују осуђујуће пресуде, донете према 2.598 (78,7%) лица.¹² Удео осуђујућих у структури пресуда донетих у поступцима вођеним због кривичних дела убиства, тешког убиства, разбојништва и разбојничке крађе је знатно виши и премашује 90% (табела 24).

Према 699 (27%) лица која су проглашена кривим за кривична дела против живота и тела изречена је казна затвора, док је новчана казна, рад у јавном интересу, судска опомена и условна осуда изречене према 192 (7,3%), 42 (1,6%), 33 (1,2%) и 1.626 (62,6%) осуђених, респективно. Шест (0,2%) лица која су проглашена кривим ослобођена су од казне. Мере безбедности су изречене према 27 лица.

Због кривичног дела убиства из члана 113 КЗ казна затвора је изречена према 147 лица, а условна осуда и судска опомена у три и два

¹¹ Републичко јавно тужилаштво: *Рад јавних тужилаштва на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2012. години*, наведено дело.

¹² Пресуде којима се оптужба одбија донете су према 494 лица (14,9%), док је 208 (6,3%) оптужених за кривично дело против живота и тела ослобођено од оптужбе.

случаја респективно. Мера безбедности изречена је према седам лица због убиства и пет лица због тешког убиства.

Табела 24. Структура пресуда за поједина кривична дела које су донете од стране судова у Србији 2012. године

Кривично дело	Осуђујућа пресуда N (%)	Ослобађајућа пресуда N (%)	Пресуда којом се оптужба одбија N (%)	Свега
Убиство из чл 113 КЗ	152 (92,7)	11 (6,7)	1 (0,6)	164 (100)
Тешко убиство	116 (91,3)	11 (8,7)	/	127 (100)
Разбојничка крађа / Разбојништво	906 (90,5)	54 (5,4)	10 (0,9)	1.001 (100)
Насиље у породици	1.979 (79)	148 (5,8)	175 (7)	2.511 (100)
Силовање	85 (83,3)	10 (9,8)	1 (0,9)	102 (100)

Извор: Републичко јавно тужилаштво, 2013.

Због кривичног дела силовања казне затвора изречене су према 79, а условна осуда према два лица, док су четири лица ослобођена од казне. Изречене су три мере безбедности и то обавезно лечење алкохоличара и наркомана.

У структури изречених кривичних санкција за кривична дела разбојништва и разбојничке крађе доминира казна затвора која је изречена према 796 (87,8%) лица. Новчане казне, условне осуде, рад у јавном интересу и судске опомене изречене су према 13 (1,4%), 85 (9,4%), четири и пет лица респективно, а три лица су ослобођена од казне.¹³ Мере безбедности изречене су у 22 случаја.

Условна осуда доминира у структури изречених кривичних санкција лицима која су проглашена кривим за насиље у породици и у посматраној години је изречена према њих 1.379 (69,6%). Затвор, судска опомена, новчана казна и рад у јавном интересу изречени су према 509 (25,7%), 13 (0,6%), 66 (3,3%) и девет лица респективно, док су три лица ослобођена од казне.¹⁴ Мере безбедности којима је окончан кривични поступак изречене су према 30 лица.

У структури малолетних лица пријављених због кривичног дела током 2012. године било је 1.244 (16%) млађих од 14 година, односно лица према којима се не може иницирати нити водити кривич-

¹³ Према 11 лица изречена је новчана казна као споредна.

¹⁴ Према 18 лица изречена је новчана казна као споредна.

ни поступак. У укупном броју пријављених малолетних лица (7695) апсолутно доминирају пријављени за кривично дело тешка крађа, што важи за читаво подручје Србије. Кривична дела са елементима насиља заступљена су са релативно ниским фреквенцијама,¹⁵ премда Републичко јавно тужилаштво указује на тренд пораста броја пријављених малолетника за поједина кривична дела попут разбојништва, разбојничке крађе и изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. За ово последње је у 2012. години пријављено 28 малолетника,¹⁶ док их је у претходној години било пријављено само троје. С друге стране, број пријављених малолетника за убиство, тешко убиство и кривично дело насилничко понашање на спортској приредби мањи је у односу на претходне године. Тако је, рецимо, у 2012. години за кривично дело насилничко понашање на спортској приредби пријављено 30 малолетника, док је тај број у 2011. години износио 87.¹⁷

Број одбачених пријава према малолетним лицима у посматраној години је износио 2.159 (28%). Јавни тужиоци изrekli су 121 васпитни налог. Током посматране године малолетнички затвор је изречен према 12 малолетника, заводске мере према 225, док су ванзаводске мере изречене према 3.019 малолетника.

Републичко јавно тужилаштво указује на неравномерну регионалну дистрибуцију насилничког криминалитета малолетника. Тако је од 16 пријављених малолетних лица за кривично дело убиство њих 12 са територије Апелационог јавног тужилаштва Крагујевац, док на територији Апелационог јавног тужилаштва Ниш није пријављено ниједно лице. На подручју овог тужилаштва пријављено је и најмање малолетних лица за разбојништво и разбојничку крађу – 36 од укупно 526, као и тешку телесну повреду – 19 од укупно 197. Занимљив је и податак да је на подручју Апелационог јавног тужилаштва Крагујевац пријављено 16 од укупно 29 малолетних лица према којима је поднета кривична пријава због кривичног дела недозвољене производње, др-

¹⁵ У 2012. години је, рецимо, за убиства и тешка убиства пријављено укупно 16 малолетних лица, за тешку телесну повреду 197, за разбојничку крађу или разбојништво 526, насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу 30 и за изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости 28.

¹⁶ Од 28 пријављених малолетних лица њих 20 је пријављено на подручју Апелационог јавног тужилаштва Нови Сад.

¹⁷ Кривичне пријаве према малолетницима за ово дело биле су равномерно распоређене по апелационим подручјима, са изузетком Ниша где је био пријављен само један малолетник.

жања, ношења и промета оружја. С друге стране, када је реч о кривичном делу насилничког понашања на спортској приредби, у Београду је пријављено 20 од укупно 30 пријављених малолетних лица у 2012. години.

Према подацима Републичког завода за статистику¹⁸ који се разликују од претходно приказаних података Републичког јавног тужилаштва,¹⁹ у 2012. години је пријављено 92.879 пунолетних лица због кривичног дела, при чему се у 31.003 (33,4%) случаја радило о непознатим учиниоцима. Број непознатих у структури пријављених пунолетних лица у периоду 2006–2012. године варирао је између 31,6 и 39,5% (табела 25).

Табела 25. Непознати учиниоци у структури пријављених пунолетних лица у Србији у периоду 2006–2012. године

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
	N	N	N	N	N	N	N
	%	%	%	%	%	%	%
Познати учиниоци	63.970 60,5	61.992 62,8	67.407 66,2	64.656 64,6	50.870 68,4	59.674 67,6	61.876 66,6
Непознати учиниоци	41.731 39,5	36.710 37,2	34.316 33,8	35.370 39,4	23.409 31,6	28.533 32,4	31.003 33,4
Свега	105.701	98.702	101.723	100.026	74.279	88.207	92.879

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Током посматраног периода број одбачаја пријава показује тренд пораста, док постотак кривичних пријава против познатих лица које исходе подношењем оптужног акта опада (табела 26), што генерално указује на благо опадање ефикасности формалне контроле у области насилничког криминалитета.

¹⁸ Извор података о пријављеним и оптуженим лицима, као и структури изречених кривичних санкција биле су публикације: Републички завод за статистику: *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012 – Пријаве, оптужења и осуде*. Билтен 576, Београд, 2013. и Републички завод за статистику: *Малолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2012 – Пријаве, оптужења и осуде*. Билтен 577, Београд, 2013. Доступно на: <http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=146>

¹⁹ Према природи ствари, подаци Републичког завода за статистику као секундарни, мање су тачни у погледу апсолутних показатеља, али се могу сматрати задовољавајуће поузданим за сагледавање структура и динамике појава које су предмет анализе у овом раду.

Табела 26. Врста одлуке према пријављеним познатим пунолетним лицима (Србија, 2006–2012)

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
	N	N	N	N	N	N	N
Познати учиниоци	63.970	61.992	67.407	64.656	50.870	59.674	61.876
Одбачена пријава	15.357	14.488	15.750	15.779	15.082	18.339	20.536
Прекинута истрага	280	248	413	357	45	80	45
Обустављена истрага	2.540	2.998	2.683	2.166	755	1.531	1.357
Поднет оптужни акт	45.793 71,5%	44.258 71,3%	48.561 72%	46.354 71,6%	34.988 68,7	39.724 66,5%	39.938 64,5%

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

У приказима и анализама у наставку нарочита пажња биће поклоњена одабраним кривичним делима са елементима насиља која обухватају: убиство (члан 113 КЗ), тешко убиство (члан 114 КЗ), убиство на мах (члан 115 КЗ), убиство детета при порођају (члан 116 КЗ), тешку телесну повреду (члан 121 КЗ), лаку телесну повреду (члан 122 КЗ), отмицу (члан 134 КЗ), силовање (члан 178 КЗ), насиље у породици (члан 194 КЗ), разбојничку крађу (члан 205 КЗ), разбојништво (члан 206 КЗ), спречавање службеног лица у вршењу службене радње (члан 322 КЗ), напад на службено лице у вршењу службене делатности (члан 323 КЗ), насилничко понашање (члан 344 КЗ) и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (члан 344а КЗ). Избор је извршен с жељом да се прикази и анализе поједноставе, при чему се водило рачуна да одабрана кривична дела буду репрезентативна за насилнички криминалитет. За временску јединицу посматрања одабрана је 2012. година.

У 2012. години, непознати учиниоци су остварили најмањи удео у структури пријављених лица за кривична дела трговина људима, отмица, спречавање службеног лица у вршењу службене радње, напад на службено лице у вршењу службене делатности убиство и тешко убиство, док су највише партиципирали у структури пријављених за разбојништво 73,5% (табела 27). Са уделом непознатих учинилаца од 73,5%, кривично дело разбојништва упадљиво одскаче постотком не-

расветљености од других посматраних кривичних дела са елементима насиља, као и од нерасветљеног криминалитета уопште.²⁰

Табела 27. Учесће жена и непознатих учинилаца у структури пријављених пунолетних лица (Србија, 2012)

Кривично дело	Пријављена лица N	Жене N (% у броју познатих учинилаца)	Непознати учиниоци N (% у категорији)
Убиство	181	11 (6,9)	23 (12,7)
Тешко убиство	111	9 (8,8)	9 (8,1)
Убиство на мах	2	1 (0)	1 (0)
Убиство детета при порођају	5	4 (100)	1 (20)
Тешка телесна повреда	1.201	33 (3,2)	172 (14,3)
Лака телесна повреда	1.802	142 (9)	241 (13,3)
Отмица	46	5 (11,1)	1 (2,1)
Силовање	121	1 (0,9)	19 (15,7)
Насиље у породици	3.624	314 (8,6)	7 (0)
Разбојничка крађа	134	9 (10,9)	52 (38,8)
Разбојништво	3.211	32 (3,7)	2361 (73,5)
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	162	17 (10,8)	5 (3)
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	344	10 (2,9)	4 (1,1)
Насилничко понашање	2.108	75 (4,1)	298 (14,1)
Насилничко понашање на спортској приредби...	257	1 (0)	25 (9,7)
Трговина људима	55	11 (20)	1 (0)

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

²⁰ Процент нерасветљених разбојништгава више је него двоструко већи од процента нерасветљеног криминалитета у 2012. години.

Учешће лица женског пола у структури пријављених највише је (изузимајући убиство детета при порођају) код кривичних дела трговине људима (20%) отмице (11%), разбојничке крађе (11%), спречавања службеног лица у вршењу службене радње (10,8%) и лаке телесне повреде (9%), а најниже је код силовања (0,9%), напада на службено лице у вршењу службене делатности (2,9%), тешке телесне повреде (3,2%) и разбојништва (3,7). У структури пунолетних лица пријављених за убиство и тешко убиство, жене партиципирају са 6,9% и 8,8% респективно (табела 28).

Табела 28. Пријављена пунолетна лица с обзиром на оптужење (Србија, 2012)

Кривично дело	Пријављена лица N	Поднет оптужни акт N (% у категорији)
Убиство	181	137 (75,7)
Тешко убиство	111	87 (78,3)
Убиство на мах	2	2 (100)
Убиство детета при порођају	5	2 (40)
Тешка телесна повреда	1.201	812 (67,6)
Лака телесна повреда	1.802	1.141 (63,3)
Отмица	46	40 (86,9)
Силовање	121	71 (58,6)
Насиље у породици	3.624	2.190 (60,4)
Разбојничка крађа	134	65 (48,5)
Разбојништво	3.211	774 (24,1)
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	162	110 (67,9)
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	344	308 (89,5)
Насилничко понашање	2.108	1.328 (62,9)
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу	257	196 (76,2)
Трговина људима	55	51 (92,7)

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

У посматраној години, највише оптужних актова у апсолутном смислу поднето је против лица којима је на терет стављено кривично дело насилничко понашање (1328) и тешка телесна повреда (812), док су најизвесније подношени против лица пријављених за кривич-

них дела убиства на мах (100%), трговине људима (92,7%), напада на службено лице у вршењу службене делатности (89,5%) и отмице (87%). Оптужни акт је поднет против приближно две трећине лица пријављених за тешку телесну повреду, лаку телесну повреду, спречавање службеног лица у вршењу службене радње, насилничко понашање или насиље у породици. Оптужено је приближно свако друго лице пријављено за разбојничку крађу или убиство детета при порођају и четвртина лица пријављених за разбојништво (табела 28).

Табела 29. Оптужена и лица проглашена кривим (Србија, 2012)

Кривично дело	Оптужена лица N	Жене N (%)	Свега проглашено кривим N (% у категорији)
Убиство	140	12 (8,5)	116 (82,8)
Тешко убиство	97	6 (6,1)	80 (82,4)
Убиство на мах	9	1 (11,1)	7 (77,7)
Убиство детета при порођају	3	3 (100)	3 (100)
Тешка телесна повреда	912	38 (4,1)	730 (80)
Лака телесна повреда	1.672	158 (9,4)	1.052 (62,9)
Отмица	34	1 (2,9)	27 (79,4)
Силовање	105	/ (0)	67 (63,8)
Насиље у породици	1.827	110 (6)	1.472 (80,5)
Разбојничка крађа	50	5 (10)	44 (88)
Разбојништво	762	42 (5,5)	691 (90,6)
Спречавање службеног лица у вршењу сл. радње	92	7 (7,6)	81 (88)
Напад на службено лице у вршењу сл. делатности	222	8 (3,6)	187 (84,2)
Насилничко понашање	992	25 (2,5)	680 (68,5)
Насилничко понашање на спортској приредби...	231	1 (0,4)	173 (74,8)
Трговина људима	36	6 (16,6)	34 (94,4)

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Највећи постотак оптужених лица која бивају проглашена кривим забележен је у случају оптужби за кривично дело убиство детета при порођају, трговина људима, разбојништво, разбојничка крађа, спречавање службеног лица у вршењу службене радње и напад на службено лице у вршењу службене делатности (табела 29). На основу приказаних података у претходним табелама могло би се закључити да је ефикасност гоњења била највиша у случају кривичних дела трговине људима и убиства детета при порођају, док је релативно висока била и

погледу кривичних дела спречавања службеног лица у вршењу службене радње, напада на службено лице у вршењу службене делатности, отмице, тешког убиства, убиства и тешке телесне повреде. Ефикасност гоњења која би се могла окарактерисати као слабија постојала је у вези са кривичним делима разбојништва, разбојничке крађе, насиља у породици, насилничког понашања, насилничког понашања на спортској приредби и силовања.

Табела 30. Осуђена лица (Србија, 2012)

Кривично дело	Осуђена лица N	Жене N	Покушај N	Изречена казна затвора N (% у категорији)
Убиство	116	10	56	115 99,1
Тешко убиство	80	2	21	80 100
Убиство на мах	7	1	4	6 85,7
Убиство детета при порођају	3	3	/	1 33,3
Тешка телесна повреда	730	26	15	236 32,3
Лака телесна повреда	1.052	98	/	156 14,8
Отмица	27	1	2	27 100
Силовање	67	/	17	64 95,5
Насиље у породици	1.472	76	2	436 29,6
Разбојничка крађа	44	4	61	38 86,3
Разбојништво	691	39	61	649 93,9
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	81	7	8	26 32
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	187	7	12	72 38,5
Насилничко понашање	680	14	13	204 30
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу	173	/	7	19 10,9
Трговина људима	34	5	/	34 100

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Поступак према лицима која су оптужена, а нису проглашена кривим, најчешће је окончаван обуставом поступка или доношењем пресуде којом се оптужба одбија, а нешто ређе доношењем ослобађајуће пресуде или изрицањем самосталних мера безбедности. У 2012. години, од оптужбе је ослобођено десет лица оптужених за убиство, десет лица оптужених за тешко убиство, 52 лица оптужена за тешку телесну повреду, 110 лица оптужених за лаку телесну повреду, три лица оптужена за отмицу, 26 лица оптужена за силовање, 70 лица оптужена за насиље у породици, 41 лице оптужено за разбојништво, 82 лица оптужена за насилничко понашање, 31 лице оптужено за насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу, два лица оптужена за спречавање службеног лица у вршењу службене радње, осам лица оптужена за напад на службено лице у вршењу службене делатности и два лица оптужена за трговину људима.

Удео казне затвора у структури изречених кривичних санкција најмањи је код осуда за кривична дела насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу и лака телесна повреда (табела 31).

Табела 31. Структура изречених кривичних санкција пунолетним лицима који су проглашени кривим (Србија, 2012)

Кривично дело	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	Судска опомена	Рад у јавном интересу	Васпитна мера	Ослобођени од казне
Убиство	115	/	/	/	/	/	1
Тешко убиство	80	/	/	/	/	/	/
Убиство на мах	6	/	1	/	/	/	/
Убиство детета при порођају	1	/	2	/	/	/	/
Тешка телесна повреда	236	9	475		5	3	2
Лака телесна повреда	156	213	634	15	26	5	3
Отмица	27	/	/	/	/	/	/
Силовање	64	/	1	/	/	2	/
Насиље у породици	436	33	970	9	15	6	3
Разбојничка крађа	38	/	6	/	/		/
Разбојништво	649	1	29		2	9	1

Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	26	2	52	/	1	/	/
Напад на службено лице у вршењу служб. делатности	72	3	110	/	1	1	/
Насилничко понашање	204	19	455	/	1	1	/
Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу	19	9	141	/	/	4	/
Трговина људима	34	/	/	/	/	/	/

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Условне осуде се релативно најчешће изричу осуђенима за насиље у породици, насилничко понашање, лаку телесну повреду и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу, док су рад у јавном интересу и судска опомена најчешће изрицане лицима која су проглашена кривим за лаку телесну повреду (табела 28). Удео условних осуда, судских опомена и казне рада у јавном интересу у структури изречених кривичних санкција за посматрана кривична дела са елементима насиља у 2012. години износио је 52,7%, 0,4% и 0,9% респективно, што није одступало од учешћа условне осуде, судске опомене и рада у јавном интересу у укупној структури изречених кривичних санкција 2012. године: 55%, 0,7% и 1,1% респективно.

Неким млађим пунолетним лицима изречене су васпитне мере и то: у три случаја учиниоцима тешке телесне повреде, у пет случајева учиниоцима лаке телесне повреде, у два случаја учиниоцима силовања, у шест случајева учиниоцима насиља у породици, у девет случајева учиниоцима разбојништва, у по једном случају учиниоцима напада на службено лице у вршењу службене делатности и насилничког понашања и у четири случаја лицима учиниоцима насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу.

Највећи број казни затвора за посматрана кривична дела (укључујући и покушаје) изречено је у следећем трајању: 1) за убиство из члана 113 КЗ између три и пет година; 2) за тешко убиство између 15 и 20 година; 3) за тешку телесну повреду између три и 12 месеци; 4) за лаку телесну повреду између три и шест месеци; 5) за отмицу између једне и две године; 6) за силовање између две и три године; 7) за насиље у породици између три и шест месеци; 8) за спречавање службеног лица у вршењу службене радње између два и три месеца; 9) за

напад на службено лице у вршењу службене делатности између шест и 12 месеци; 10) за насилничко понашање и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу између три и шест месеци; 11) за трговину људима између три и пет година, и за 12) разбојничку крађу и разбојништво између једне и две године (табела 32).

Табела 32. Структура изречених казни затвора (Србија, 2012)

Кривично дело	40 год.	30-40 год.	15-20 год.	10-15 год.	5-10 год.	3-5 год.	2-3 год.	1-2 год.	6-12 мес.	3-6 мес.	2-3 мес.	до 2 мес.
Убиство	/	/	1	15	22	44	22	10	1	/	/	/
Тешко убиство	2	10	23	19	17	4	3	2	/	/	/	/
Убиство на мах	/	/	/	/	/	2	1	/	1	1	1	/
Убиство детета при порођају	/	/	/	/	/	/	/	/	1	/	/	/
Тешка телесна повреда	/	/	/	/	6	4	10	28	75	75	35	3
Лака телесна повреда	/	/	/	/	/	/	3	6	15	58	49	25
Отмица	/	/	/	/	2	3	4	10	4	1	3	/
Силовање	/	/	/	/	11	16	22	6	2	2	/	/
Насиље у породици	/	/	/	/	/	3	15	31	116	166	79	26
Разбојничка крађа	/	/	/	/	/	2	3	17	11	5	/	/
Разбојништво	/	/	1	4	42	134	127	152	105	73	6	5
Спречавање сл. лица у вршењу служб. радње	/	/	/	/	/	/	/	2	5	6	12	1
Напад на служб. лице у вршењу сл. делатности	/	/	/	/	/	/	/	11	19	31	8	3
Насилничко понашање	/	/	/	/	1	5	/	17	58	88	24	11
Насилничко понашање на спортској приредби...	/	/	/	/	/	1	3	2	3	6	3	1
Трговина људима	/	/	/	1	9	11	8	1	3	1	/	/

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Обим података прикупљен овом приликом не пружа довољан основ за темељније разматрање карактера и тенденција судске казнене политике у овој области. Ако се ишта може закључити то је да је ублажавање казне прилично заступљено у пракси судова код изрицања

казни за посматрана кривичних дела,²¹ док су казне затвора изречене у оквирима посебног минимума и максимума, у случају већине посматраних кривичних дела, претежно ближе минимуму. О томе да се казнена политика у највећој мери ублажава прекомерном применом института ублажавања казне, те да се институт олакшавајуће околности у пракси често третира као институт „ублажавајуће“ околности већ је било доста речи у домаћем стручном дискурсу. Оно што би требало да је неспорно и важније од партикуларних и често субјективних оцена о томе да је казнена политика у области насилничког криминалитета „блажа“ или „строжа“ него што би по нечијем аршину требало да буде, јесте да законодавна и судска казнена политика, будући да имају исти циљ, буду усаглашене, како би се избегла лоша пракса да казнена политика судова делује као „коректив“ интенција и политике законодавца у овој области.

Међу жртвама кривичних дела учињених од стране пунолетних лица која су осуђена 2012. године доминирају особе мушког пола, са заступљеношћу од 82%. У старосној структури жртава преовлађују пунолетне особе (96%), док заступљеност малолетних лица испод 14 година и лица старих од 14 до 18 година износи 1,2% и 2,7% респективно.

Табела 33. Учешће лица женског пола у структури жртава посматраних кривична дела са елементима насиља за која су 2012. године донете осуђујуће пресуде*

Кривично дело	Лица женског пола (%)
Убиство	29,2
Тешко убиство	41,9
Убиство на мах	0
Убиство детета при порођају	100
Тешка телесна повреда	14,3
Лака телесна повреда	18,6
Силовање	90,7
Насиље у породици	74,9
Разбојничка крађа	37,2
Разбојништво	57,8
Трговина људима	50

*На основу података о оштећенима који су прикупљени од стране РЗС (N= 3572)

21 Илустрације ради, у структури казни затвора изречених за кривично дело убиство из чл. 113 КЗ (укључујући и покушаје чији је удео 48%) казне у трајању од 5–15 година учествују са 33% (табела 32).

Удео жена у структури жртава посматраних деликата насиља по правилу прелази њихову општу заступљеност у структури жртава од 18%. Знатно чешће од мушкараца жене су виктимизоване насиљем у породици, а нешто су изложеније ризику виктимизације разбојништвом. Ређе у односу на мушкарце жене су виктимизоване убиством, разбојничком крађом, а знатно ређе тешком и лаком телесном повредом (табела 33).

Са изузетком трговине људима, у старосној структури жртава посматраних кривичних дела са елементима насиља доминирају пунолетна лица. Деца (млађи од 14 година) највеће учешће остварују међу особама виктимизованим трговином људима (50%) и силовањем (13%), а најмање у структури жртава лаке и тешке телесне повреде и тешког убиства, уз напомену да се као жртве убиства на мах и разбојничке крађе практично не појављују. Лица стара између 14 и 18 година највеће учешће остварују међу жртвама трговине људима (33,3%) и силовања (18,5%), а најмање у структури жртава тешке телесне повреде, убиства и лаке телесне повреде (табела 34).

Табела 34. Старосна структура жртава посматраних кривична дела са елементима насиља за која су осуђујуће пресуде донете 2012. године*

Старост оштећених (жртава)			
Кривично дело	до 14 година N (% у категорији)	14–17 година N (% у категорији)	18 и више година N (% у категорији)
Убиство	2 (2,2)	2 (2,2)	85 (95,5)
Тешко убиство	1 (1,6)	7 (11,2)	54 (87)
Убиство на мах	/	/	5 (100)
Тешка телесна повреда	6 (1,1)	11 (2,1)	506 (96,7)
Лака телесна повреда	6 (0,7)	23 (2,7)	813 (96,5)
Силовање	7 (12,9)	10 (18,5)	37 (68,5)
Насиље у породици	70 (4,5)	83 (5,3)	1.391 (90,1)
Разбојничка крађа	/	2 (4,6)	41 (95,4)
Разбојништво	9 (2)	13 (2,9)	412 (95)
Трговина људима	3 (50)	2 (33,3)	1 (16,6)

*На основу података о оштећенима који су прикупљени од стране РЗС (N = 3572)

У периоду од 2006. до 2012. године број малолетника против којих су поднете кривичне пријаве у Србији показивао је одређене осцилације али без упадљиве тенденције раста или опадања: он је у просеку износио 3.720 годишње, а кретао се у распону од 3.041 у 2006, до 4.323 у 2011. години. Слично се може рећи и за број кривичних пријава према малолетницима које нису довеле до покретања поступка, број обустава припремних поступака и број поднетих предлога за изрицање кривичних санкција према малолетницима: након 2008. године нарочито, њихове осцилације су прилично мале (табела 35).

Табела 35. Малолетници према кривичној пријави и врсти одлуке (Србија, 2006–2012)

	2006. N	2007. N	2008. N	2009. N	2010. N	2011. N	2012. N
Пријављени малолетници	3.041	3.434	4.085	3.497	3.747	4.323	3.913
Поднет предлог за изрицање кривичних санкција	1.657	2.070	2.220	2.074	2.298	1.878	2.531
Поступак није покренут	881	991	1.359	1.080	1.096	1.084	1.084
Припремни поступак обустављен	503	373	506	343	353	361	298

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

У структури малолетника против којих су 2012. године поднете кривичне пријаве за посматрана кривична дела са елементима насиља преовлађују малолетници пријављени за насилничко понашање (37%), а њих следе малолетници пријављени за кривична дела лаке телесне повреде (22,6%), разбојништва (14,7%) и тешке телесне повреде (13,2%). Према малолетницима су веома ретко подношене кривичне пријаве за тешко убиство, убиство, трговину људима, разбојничку крађу, спречавање службеног лица у вршењу службене радње и отмицу: апсолутне фреквенције малолетника пријављених за ова дела кретале су се до пет. Девојчице се нису појавиле међу малолетницима пријављеним за убиство, силовање, разбојничку крађу, спречавање службеног лица у вршењу службене радње и насилничко понашање на спортској приредби. Као и дечаци, оне су најчешће пријављене за кривично дело насилничко понашање (24), док њихова апсолутна заступљеност у маси пријављених малолетника за остала посматрана кривична дела не прелази девет (табела 36).

Табела 36. *Полна структура пријављених малолетника за посматрана кривична дела са елементима насиља у Србији 2012. године*

Кривично дело	Пријављени малолетници N	Девојчице N (% у маси пријављених)
Убиство	4	/ (0)
Тешко убиство	2	1 (50)
Тешка телесна повреда	148	8 (5,4)
Лака телесна повреда	254	9 (3,5)
Отмица	6	1 (16,6)
Силовање	11	/ (0)
Насиље у породици	60	7 (11,6)
Разбојничка крађа	4	/ (0)
Разбојништво	165	5 (3)
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	5	/ (0)
Напад на службено лице у вршењу служб. делатности	12	1 (8,3)
Насилничко понашање	415	24 (5,7)
Насилничко понашање на спортској приредби...	37	/ (0)
Трговина људима	3	1 (33,3)

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

У старосној структури пријављених малолетних лица преовлађују старији малолетници (лица са навршених 16 и ненавршених 18 година) који учествују са близу 59%. Занимљиво је да млађи малолетници (лица са навршених 14 и ненавршених 16 година) преовлађују у структури пријављених за лаку телесну повреду (52%). У структури пријављених за убиство, тешко убиство и насилничко понашање млађи малолетници учествују једнако или приближно једнако као и старији, док је код осталих кривичних дела њихово учешће мање (табела 37). За кривична дела спречавање службеног лица у вршењу службене радње и напад на службено лице у вршењу службене делатности су, у посматраној години, пријављивани само старији малолетници.

Нешто изнад половине (54%) малолетника према којима су поднете кривичне пријаве живи у заједници са оба биолошка родитеља. Одређене разлике у том смислу опажају се с обзиром на групе кривичних дела за која су малолетници пријављени. Тако, док 88% малолетника пријављених за кривична дела против јавног реда и мира

живи са оба родитеља, тај удео код малолетника пријављених за дела против живота и тела, против полне слободе и против брака и породице износи 59%, 52% и 41% респективно.

Табела 37. *Узраст малолетника против којих су поднете кривичне пријаве за посматрана кривична дела са елементима насиља у Србији 2012. године*

Кривично дело	14 година	15 година	16 година	17 година	Свега
	N	N	N	N	N
Убиство	1	1	/	2	4
Тешко убиство	/	1	1	/	2
Тешка телесна повреда	20	23	48	57	148
Лака телесна повреда	74	59	58	63	254
Отмица	/	/	2	4	6
Силовање	4	1	4	2	11
Насиље у породици	8	16	19	17	60
Разбојничка крађа	2			2	4
Разбојништво	18	24	40	83	165
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње	/	/	4	1	5
Напад на службено лице у вршењу служб. делатности	/	/	7	5	12
Насилничко понашање	100	95	105	115	415
Насилничко понашање на спортској приредби...	6	8	16	7	37
Трговина људима	/	2	/	1	3

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Забрињавајући је, премда не неочекивани податак да релативно висок број пријављених малолетника није укључен у образовни процес. Примера ради, 9,5% пријављених за кривично дело против јавног реда и мира, 27,7% пријављених за кривична дела против полне слободе, 32,6% пријављених за кривична дела против брака и породице и чак 41,8% малолетника пријављених за кривично дело против живота и тела налазило се ван образовног процеса.²²

Према 66,6% малолетника пријављених за посматрана кривична дела поднет је предлог за изрицање кривичне санкције. Поступак није покренут у 27% случајева, најчешће из разлога нецелисходности, док

²² Проценти су израчунати за малолетнике за које податак о укључености у образовни процес постоји. За 53% малолетника пријављених за дело против живота и тела, 18% пријављених за дело против полне слободе, 32,8% пријављених за дело против брака и породице и 26% пријављених за дело против јавног реда и мира било је непознато да ли су укључени у образовни процес.

је припремни поступак обустављен у 9,3% случајева, из разлога нецелисходности или других разлога. Према 28 малолетника према којима није покренут припремни поступак примењени су васпитни налози. У случајевима када је дошло до примене васпитних налога радило се о кривичним пријавама којима су се малолетници теретили за кривична дела лака телесна повреда (16), насилничко понашање (11) тешка телесна повреда (7), насиље у породици (2), разбојништво (1) и насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (1).

Табела 38. Покретање и исход поступка према малолетницима за посматрана кривична дела са елементима насиља (Србија, 2012)

Кривично дело	Пријављени малолетници N	Поднет захтев за покретање припремног поступка N	Поступак није покренут/ одбачена пријава N	Поступак обустављен N	Поднет предлог за изрицање кривичне санкције N
Убиство	4	4	/	1	3
Тешко убиство	2	2	/	/	2
Тешка телесна повреда	148	118	30	10	108
Лака телесна повреда	254	132	122	12	120
Отмица	6	5			5
Силовање	11	7	4	1	6
Насиље у породици	60	41	19	6	35
Разбојничка крађа	4	2	2		2
Разбојништво	165	138	27	8	130
Спречавање служб. лица у вршењу службене радње	5	4	/	/	4
Напад на службено лице у вршењу служб. делатности	12	12	/	2	10
Насилничко понашање	415	320	95	26	294
Насилничко понаш. на спортској приредби...	37	34	3	4	30
Трговина људима	3	2	1	/	2

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Удео пријављених малолетника према којима је поднет предлог за изрицање кривичне санкције у укупном броју пријављених малолетника за одређено кривично дело био је највећи код тешког убиства, отмице, напада на службено лице у вршењу службене делатности, насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу и спречавања службеног лица у вршењу службене радње, крећући се изнад 80% (табела 38). Овај удео је био најмањи у случају кривичних дела насиља у породици (58,3%), силовања (54,5%) и разбојничке крађе (50%).

У посматраној години, казна малолетничког затвора је изречена два пута: по једном за кривично дело учествовање у тучи и разбојништво. У структури изречених васпитних мера преовлађују мере појачаног надзора (табела 39), са заступљеношћу од 56,7%, а међу њима доминира појачан надзор од стране органа старатељства. Мере упозорења и усмеравања – судски укор и посебне обавезе учествују у структури изречених санкција малолетницима за посматрана кривична дела са елементима насиља са 23,2% и 16,3% респективно, док су заводске мере (упућивање у васпитну установу и упућивање у васпитно-поправни дом) збирно заступљене са 3,7%. Ова структура не одступа од опште слике кривичних санкција изречених малолетницима у 2012. години, у којој су казна малолетничког затвора, судски укор, посебне обавезе, мере појачаног надзора и заводске мере заступљени са: 0,1%, 19,2%, 20,5%, 55,2% и 4% респективно.

Уопште узев, малолетници чешће делују у саучесништву – у 2012. години, само је нешто изнад трећине (36,7%) малолетника којима је изречена кривична санкција дело извршила самостално. Када је реч о деликтима са елементима насиља заступљеност саучесништва варира. Док кривична дела против полне слободе малолетници најчешће врше самостално (88,8%), заступљеност саучесништва код вршења кривичних дела против живота и тела, против јавног реда и мира и против имовине је већа и креће се 39,2%, 70% и 77% респективно. Када кривична дела не врше самостално, малолетници убедљиво најчешће то чине у саучесништву са другим малолетницима, а четири пута ређе у саучесништву са пунолетним лицима. Саучесништво са лицима која нису навршила 14 година изузетно су ретка: свега 2% малолетника којима је 2012. изречена кривична санкција дело је извршила у саучесништву са лицима млађим од 14 година, док их је 46% дело извршило у саучесништву искључиво са малолетницима.

Табела 39. Структура изречених васпитних мера према малолетницима за посматрана кривична дела са елементима насиља (Србија, 2012)

	Судски укор N (% у реду)	Посебне обавезе N (% у реду)	Мере појачаног надзора N (% у реду)	Заводске мере N (% у реду)
Старији малолетници				
Убиство	/	/	2 (66,6)	1 (33,3)
Тешка телесна повреда	11 (15,9)	18 (26)	40 (57,9)	/
Лака телесна повреда	16 (20,5)	18 (23)	43 (55,1)	1 (1,2)
Отмица	/	/	2 (100)	/
Силовање	/	/	2 (100)	/
Насиље у породици	1 (6,6)	1 (6,6)	9 (60)	4 (26,7)
Разбојништво	4 (3,8)	19 (18,4)	70 (68)	9 (8,7)
Спречавање службеног лица у вршењу службе- не радње	/	/	2 (100)	/
Напад на службено лице у вршењу службе- не делатности	/	1 (20)	4 (80)	/
Насилничко понашање	35 (24,8)	23 (16,3)	82 (58,1)	1 (0,7)
Насилничко понашање на спортској приред- би...	3 (75)	1 (25)	/	/
Млађи малолетници				
Убиство	/	/	2 (100)	/
Тешко убиство	/	/	/	1 (100)
Тешка телесна повреда	11 (36,6)	4 (13,3)	14 (46,7)	1 (3,3)
Лака телесна повреда	17 (34,7)	12 (24,5)	19 (38,8)	1 (2)
Силовање	/	/	3 (100)	/
Насиље у породици	/	4 (30,7)	7 (53,8)	2 (15,4)
Разбојништво	5 (10,8)	3 (6,5)	35 (76)	3 (6,5)
Напад на службено лице у вршењу службе- не делатности	1 (50)	/	1 (50)	/
Насилничко понашање	48 (41,3)	9 (7,7)	57 (49,1)	2 (1,7)
Насилничко понашање на спортској приред- би...	10 (83,3)	1 (8,3)	1 (8,3)	/

Извор: Републички завод за статистику, 2013.

Оштећени, односно жртве дела за која су малолетницима изречене кривичне санкције у посматраној години незнатно чешће су пунолет-

на лица (51,8%) него малолетна лица стара 14 и више година (43,2%), док су лица млађа од 14 година у структури жртава заступљена релативно ниско, са 4,9%.

2.2. Извршење кривичних санкција

Према подацима Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде Републике Србије²³, на дан 31.12.2013. године у установама за извршење санкција налазило се укупно 7.330 пунолетних осуђених лица, од тога 276 (3,7%) лица женског пола. Казна малолетничког затвора извршавана је према 24 малолетника, док су заводске васпитне мере примењиване према 215 лица.

У погледу пола, старости, школске спреме и поврата, типичан осуђеник у установама за извршење кривичних санкција у Србији је мушкарац у трећој или четвртој деценији живота са завршеном четворогодишњом средњом школом, чешће повратник него примарни преступник. У осуђеничкој популацији доминирају лица старија од 27 и млађа од 40 година: 48% осуђеника и 46% осуђеница припада овој старосној групи. Премда су у образовној структури осуђених мушкараца и жена заступљене све категорије – од неписмених до лица са докторатом, највећи број осуђеника (27%) оба пола има завршен четврти степен, тј. средњу школу у четворогодишњем трајању, а њих следе лица са завршеном средњом школом у трогодишњем трајању (24,4%) и лица са довршеном основном школом (22,3%).²⁴ У структури осуђених мушкараца повратници су били заступљени са 54%, док је удео повратница међу осуђеницама износио 32%.

Лица осуђена за деликте насиља учествују у мушкој осуђеничкој популацији у заводима за извршење кривичних санкција са преко 37%, док је њихово учешће у популацији осуђених жена незнатно ниже – 31% (табела 40).

У Одељењу за третман и алтернативне санкције Управе за извршење кривичних санкција током 2013. године је реализовано 725 казни затвора у просторијама у којима осуђени станује (са или без електронског надзора), 253 казне рада у јавном интересу и 14 услов-

²³ Извор података за овај део анализе: Министарство Правде, Управа за извршење кривичних санкција: *Годишњи извештај о раду Управе за извршење кривичних санкција за 2013. годину*. Министарство правде Републике Србије, мај 2014.

²⁴ Неписмених осуђеника у заводима за извршење кривичних санкција у посматраној години је било 166 (2,2%).

них осуда са заштитним надзором. Међу лицима према којима су извршене наведене санкције заступљена су и осуђени за поједине насилне деликте укључујући насиље у породици, тешку телесну повреду, разбојништво, насилничко понашање, учествовање у тучи и напад на службено лице у вршењу службене делатности (табела 41). Учешће осуђених за наведена кривична дела у структури лица према којима се 2013. године извршавала казна затвора у просторијама у којој осуђени станује и казна рада у јавном интересу кретало се око једне петине, док су у структури лица према којима је извршавана условна осуда са заштитним надзором они чинили више од половине. Све у свему, учешће осуђених за кривична дела са елементима насиља у структури лица према којима су до сада извршаване наведене алтернативне кривичне санкције прилично је мали, али је већ сада тренутак за размишљање о ванредно значајној, темељној евалуацији њихових учинака у спречавању поврата.

Табела 40. *Заступљеност насилних деликата за која су осуђена лица према којима се на дан 31. 12. 2013. извршавала казна затвора у заводима за извршење кривичних санкција*

Кривично дело за које је лице осуђено	Мушкарци	Жене
Убиства и покушаји убиства	696	52
Тешка телесна повреда	138	3
Угрожавање сигурности / Недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја	173	1
Разбојништво	1.047	19
Силовање	211	/
Недозвољене полне радње	27	/
Насиље у породици	202	7
Ратни злочини	39	1
Спречавање службеног лица у вршењу службене радње / Напад на службено лице у вршењу служб. делатности	45	2
Насилничко понашање	53	/
Насилничко понашање на спортској приредби...	16	/
Свега	2.647	275
Учешће у популацији осуђеника	37,5%	31%

Табела 41. Преглед појединих алтернативних санкција које су током 2013. године у Србији извршене према осуђенима за нека кривична дела са елементима насиља

Кривично дело за које је лице осуђено	Казна затвора извршена у просторијама у којој осуђени станује (са или без електронског надзора)	Рад у јавном интересу	Условна осуда са заштитним надзором
Насиље у породици / Недавање издржавања	24	13	5
Тешка телесна повреда	42	19	/
Насилничко понашање / Учествовање у тучи	17	16	2
Напад на службено лице у вршењу службене делатности	16	9	1
Разбојништво	47	/	/
Свега у 2013. години	725	253	14

Међу осуђеницима преовлађују лица осуђена на казне затвора у трајању од 1–3 године (35%), а следе их осуђени на казне затвора у трајању од 3–5 и од 5–10 година, који заједно чине 40% мушке осуђеничке популације. Осуђени на дуготрајне казне затвора (15 година и дуже) партиципирају међу осуђеницима са 5%. Према нешто мање од петине (18,5%) осуђеника извршавана је казна затвора до једне године. У популацији осуђеница такође преовлађују оне осуђене на казне затвора у трајању од 1–3 године (35%), али у готово једнаком обиму учествују и жене осуђене на дуже казне затвора (у трајању од 3–5 и од 5–10 година). Петина их је осуђена на кратку казне затвора до 1 године, док жене осуђене на дуготрајне казне затвора од 15 година или теже у женској осуђеничкој популацији партиципирају са 1,8%.

Крајем 2013. године казне малолетничког затвора извршаване су према 25 лица, а васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом према 215 лица. У структури лица која су током 2013. године примљена у Казнено-поправни завод за малолетнике у Ваљево или Васпитно-поправни дом у Крушевцу (110) доминирају она којима је изречена казна или васпитна мера због кривичних дела насиља, у првом реду због разбојништва (18), насилничког понашања (13), насиља у породици (8), убиства или тешког убиства (6) и тешке телесне повреде (6). Просечни боравак у Васпитно-поправном дому износи три године. Чак 65% штићеника Васпитно-поправног дома у Крушевцу је крајем 2013. године било ста-

рије од 18 година, док су старији малолетници учествовали у укупном броју штићеника са 20%. У структури лица према којима је крајем 2013. године извршавана казна малолетничког затвора преовлађивали су они осуђени на малолетнички затвор у трајању од 4–5 година (35,4%), а њих су следили они којима су изречене казне у трајању од 6–10 година (26%). Лица којима је изречена казна малолетничког затвора у трајању од десет година учествовала су у популацији осуђеника у Казнено-поправном заводу за малолетнике са 16%. У посматраној временској јединици, у КПЗ за малолетнике није било лица млађих од 18 година.

Током 2013. године у заводима за извршење кривичних санкција реализовани су образовни програми за одрасле осуђенике као и за малолетнике према којима је извршавана казна малолетничког затвора или васпитна мера упућивања у васпитно-поправни дом. У програмима су доминирали курсеви за пунолетне осуђенике и основношколско образовање за малолетнике, а образовним програмима је било обухваћено укупно 851 одрасли осуђеник и 220 малолетника.

У популацији осуђеника значајно су заступљена лица која пате од болести зависности, пре свега алкохолизма. У посматраној години алкохолизам је био присутан код 813 осуђеника, 39 осуђеница и три малолетника, док је код 2.761 осуђеника, 112 осуђеница и 13 малолетника утврђена зависност од дрога. Нарочито је забрињавајући податак да 1.503 лица зависних од дрога која су током 2013. године лишена слободе има искуство интравенозног коришћења дроге.

Најзад, у заводима за извршење кривичних санкција насиље између затвореника није ретка појава: према Извештају Управе за извршење кривичних санкција током 2013. године се догодило 473 сукоба између лица лишених слободе са 1.113 учесника, у оквиру којих је телесне повреде задобило 317 лица. Због напада на службено лице дисциплински је кажњено 24 лица лишених слободе, због напада на осуђена лица кажњено је 328 осуђеника и 54 осуђеница, а због насиља према другим лицима 499 осуђеника и четири осуђенице.

Последњих година систем извршења кривичних санкција у Србији доживљава трансформацију, пре свега у правцу унапређења извршења алтернативних кривичних санкција као предуслова за њихову ширу примену (развој повереничке службе и ширење мреже повереничких канцеларија), али и побољшања програма третмана и стручних капацитета запослених у систему извршења кривичних санкција. Оно што је нарочито значајно за област извршења кривичних санк-

ција према лицима санкционисаним за кривична дела са елементима насиља јесте постојање и доступност специјализованих ефективних ванзаводских и заводских третмана. Према ономе што се данас у свету зна у области психологије, терапијски метод избора у третману насилних преступника јесте когнитивно-бихевиорална терапија са различитим техникама за унапређење емпатије, вештина емоционалне контроле, процеса мишљења, решавања проблема и деконструкције антисоцијалних ставова. Ова терапија углавном подразумева једноставнију процедуру од традиционалне групне или терапије један на један, а особље службе третмана се релативно лако може обучити за њену примену.

Недавно је оцењено да су програми третмана у установама за извршење санкција у Србији неодговарајући и недовољни,²⁵ док се појединачни и групни третмански рад са осуђенима у великом броју завода није довољно ефикасан и систематичан.²⁶ Недостају и могућности за радно ангажовање осуђених, учешће у едукацијама и стручном оспособљавању, као и активности усмерених ка социјализацији.

Оно што представља напредак поред ревитализације стручног образовања и професионалног оспособљавања осуђених лица јесте то да је Управа за извршење кривичних санкција отпочела примену јединственог приступа третману осуђених лица заснованом на процени ризика,²⁷ индивидуалних потреба и капацитета за промену. Но, до сада је само мањи део службеника третмана обучен за примену когнитивно-бихевиоралне терапије у раду са осуђенима. Поред недовољно обученог особља, проблеми на које се указује укључују и недостатак специјализованих програма третмана, као и слабости у фази припреме за отпуст и стварању услова за постпенални прихват, као и у пружању социјалне подршке у оквиру постпеналног прихвата.²⁸

25 *Стратегија развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године*. Службени гласник РС, бр. 114/2013. Стратегију је донела Влада РС 23. 12. 2013. године (Одлука Владе 05 бр. 021-10982/13).

26 Заштитник грађана РС: *Редовни годишњи извештај заштитника грађана за 2013. годину*. Београд, 15. 3. 2014, стр. 100. Доступно на: www.ombudsman.rs/attachments/3286_Redovni%20godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202013.%20godinu.pdf, 10. 8. 2014.

27 Процена ризика у установама за извршење кривичних санкција врши се на основу упитника за осуђене према Правилнику о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица (*Службени гласник РС*, бр. 72/2010).

28 Према *Закону о извршењу ванзаводских санкција и мера* (*Службени гласник РС*, бр. 55/2014) послови извршења које обавља Повереничка служба укључују и саветовање и пружање подршке и помоћи лицу после извршене казне затвора да избегну поновно чињење кривичних дела (чл. 5, ст. 1, т. 6). Наиме, закон предвиђа

Стратегија развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији третман осуђеника третира као приоритетну развојну област. Примарни задаци укључују примену широког спектра програма третмана усмерених на очување менталног и физичког здравља, промену понашања, стручно оспособљавање, припрему за отпуст и реинтеграцију осуђених. Као приоритетне активности означени су доношење специјализованих програма за различите категорије осуђених лица,²⁹ као и континуирана обука и стручно усавршавање службеника третмана.

Акционим планом за спровођење Стратегије³⁰ предвиђено је више мера и активности с циљем унапређења третмана, а нарочита пажња је посвећена развоју програма за посебно осетљиве категорије лица (жене, малолетнике, инвалиде, ментално оболела лица и лица зависна од психоактивних супстанци).³¹ Ради побољшања третмана малолетника предвиђене су мере кадровског јачања и увођење специјализованих програма за учиниоце сексуалних деликата и особе зависне од психоактивних супстанци, као и програма припреме за отпуст.

Ради реализације циља који се односи на примену општих и специјализованих програма третмана и програма прихвата у друштвену заједницу предвиђене су мере: унапређивања јединствене стратегије и смерница у области третмана и припреме за отпуст; континуиране обуке службеника третмана; увођења специјализованих програма третмана за превенцију зависности од психоактивних супстанци, контролу беса, за учиниоце сексуалног и родно заснованог насиља, као и посебних специјализованих програма за осетљиве категорије осуђених лица – малолетнике, жене, осуђене на дуге

да ће Повереник, ако служба за третман процени да постоји потреба за пружањем помоћи осуђеном након извршене казне затвора, или осуђени сам затражи помоћ, најкасније у року од месец дана пре отпуста започети израду програма помоћи, у сарадњи са службом за третман и осуђеним (чл. 56).

29 Програме превенције зависности од психоактивних супстанци, за контролу беса, за учиниоце сексуалног и родно заснованог насиља, као и посебних специјализованих програма намењених осетљивим категоријама осуђених лица – малолетника, жена, лица са посебним потребама, старих лица, лица са тешким менталним поремећајима и др.

30 *Акциони план за спровођење стратегије развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године*, усвојен Закључком Владе Републике Србије (05 бр. 021-8527/2014) од 7. 8. 2014. Доступно на: www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678.

31 Предвиђа се мера развијања нових програма третмана, обуке, стручног усавршавања, као и помоћи окупационом терапијом за посебно осетљиве категорије лица – жене, малолетнике, инвалиде, ментално оболела лица, зависнике и др.

казне, особе са посебним потребама, стара лица и душевно оболеле особе. Активности у реализацији наведених мера обухватају израду новог Правилника о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених; организовање обуке службеника третмана, начелника служби и управнике установа за бољу примену инструмента за процену ризика, одређивање индивидуалних циљева и израду појединачних програма поступања; организовање обуке за примену психосоцијалног третмана за зависнике од дрога, психотерапијских третмана у раду са осуђеним лицима, обуке у вештинама ненасилне комуникације, решавања конфликта и др.

Остаје да се види на који начин и са колико пажње ће се одабрати/конципирати нови програми третмана за посебне категорије осуђеника, какви ће се специјализовани програми увести у вези са контролом беса и за учиниоце сексуалног и родно заснованог насиља, на који ће начин процена ризика осуђеног кореспондирати са врстом интервенција и интензитетом третмана и са коликом успешношћу ће се створити услови за реализацију постпеналног третмана лица након извршене казне затвора. Надајмо се да ће програми и интервенције који ће бити доступни осуђеницима уистину циљати на тзв. динамичке факторе ризика и стварне ресоцијализацијске потребе осуђених, те да ће особље бити довољно бројно и обучено за њихово спровођење, али и за мотивисање осуђених за активно укључивање у третман.

Разуме се да су сва питања која се тичу положаја малолетних учинилаца у оквиру кривичноправног система од изузетне важности. Потребно је, међутим, да пажња која се поклања питањима третмана малолетника, односно терцијарне превенције, буде далеко већа. Премда радује најаву да ће до краја 2014. године бити усвојена посебна стратегија за унапређење положаја и права малолетника у кривичноправном систему, треба рећи да би једнако значајно било спровођење обухватних истраживања којима би се идентификовали ризици, потребе и ране путање младих у делинквенцију, на основу којих би се у будућности конципирали ефективнији третмани, али и други адекватни одговори друштва и то како у оквиру кривичноправног система, тако и изван њега.

Завршна дискусија

Приказ и анализа основних појавних обележја насилничког криминалитета и виктимизације у Србији у овом раду примарно су у функцији дискусије о степену озбиљности проблема тешког насиља у нашем друштву у данашње време. Свесни тога да је оцена која би се у таквом разматрању могла дати несигурна будући да се не темељи на сазнању о свим димензијама као ни тамном пољу криминалитета, сматрамо ипак неспорним да се на основу статистичких података о евидентираном насилничком криминалитету може добити приближно реална слика о различитим појавним димензијама многих његових облика, довољно прецизна да послужи као полазиште у идентификовању кључних проблема и разматрање путева за унапређење друштвених одговора у овој области.

Премда стопе евидентираног насилничког криминалитета у Србији нису ниске, као и да постоји бојазан да је тамна бројка неких облика насиља (нарочито сексуалног и насиља у породици) и даље знатна, не би се могло оценити да је проблем насилничког криминалитета у Србији алармантан. Годишње се на нивоу земље евидентира у просеку 218 кривичних дела са елементима насиља на 100.000 становника, док учешће ових деликата у маси евидентираног криминалитета износи око 15%.

Просечан учинилац кривичног дела са елементима насиља је мушкарац у трећој деценији живота, а после 30. године ризик вршења деликата насиља линеарно опада. У структури пријављених лица за кривична дела са елементима насиља жене учествују са око 5%, а малолетници са приближно 8%.

Најзаступљенија у структури деликата насиља су кривична дела разбојништво и насиље у породици, чинећи заједно нешто испод половине криминалитета насиља. По учесталости следе кривична дела лака и тешка телесна повреда и насилничко понашање, док је заступљеност осталих кривичних дела ниска. Заступљеност малолетника у структури учинилаца највећа је у случају кривичних дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости и разбојништва.

Учешће жена у структури жртава деликата насиља значајно је виша у односу на њихово учешће у броју пријављених лица. Оне су нешто чешће него мушкарци виктимизоване разбојништвом, а знатно чешће кривичним делима трговина људима, насиље у породици, недозвоље-

не полне радње и силовање. Свака четврта жртва принуде и отмице и свака трећа жртва убиства, тешког убиства и угрожавања сигурности је женског пола. Мушкарци су вишеструко заступљенији у структури жртава телесних повреда, принуде, отмице, убиства и тешког убиства и знатно заступљенији међу жртвама злостављања и мучења.

Са просечном годишњом стопом убиства од 1,5, Србија се сврстава у ред земаља са релативно ниском хомицидном стопом. Међу лицима који су пријављени као учиниоци убиства или тешког убиства, мушкарци су једанаест пута бројнији. Врхунац ризика за вршење убиства за жене наступа у четвртој деценији, тј. деценију касније него у мушкој популацији, а са старошћу опада нешто поступније него код мушкараца. У случајевима убиства или тешког убиства, жене се вишеструко чешће појављују у улози жртве него пријављеног лица: близу трећине хомицидно виктимизованих женског су пола. Старосна структура жртава убиства у мушком подузорку скоро се поклапа са старосном структуром лица пријављених за ова дела – овај налаз је конзистентан и јасно упућује на чиниоце животног стила у генерисању ризика од хомицидне виктимизације. За вршење кривичних дела против живота и тела коришћени су ватрено оружје, нож, секира и друга оруђа, али све чешће експлозив и експлозивине направе. На овом месту је од значаја додати и то да је у периоду 2006–2012. године у Србији евидентирано 12.124 кривичних дела недозвољене производње, држања, ношења и промета оружја и експлозивних материја, или у просеку 1.732 годишње.

Стопе разбојништава највише су на територији на којој се простира надлежност ПУ у Новом Саду и ПУ за Град Београд. Ова дела се знатно чешће врше у зимским него у летњим месецима. Жене се значајно ређе од мушкараца појављују као учиниоци, али су у нешто већем ризику да постану жртве разбојништва. Овакви налази су очекивани с обзиром на преовлађујући контекст вршења разбојништва и имајући у виду да су на мети учинилаца најчешће радње, трафике, апотеке, кладионице и мењачнице, као и да су у финансијском, сектору трговине, односно у услужним делатностима жене нешто заступљеније у структури радне снаге (посебно жене у трећој, четвртој и петој деценији живота).

Мушкарци су вишеструко заступљенији међу пријављеним лицима за кривично дело насиље у породици, док су жене значајно заступљеније међу жртвама. Мушкарци у тридесетим и четрдесетим годинама

живота најчешће се појављују као лица против којих су поднете кривичне пријаве за насиље у породици, а будући да је најчешће реч о насиљу над партнерком, ризику виктимизације су најизложеније жене исте доби.

Подаци о евидентираним кривичним делима силовања несигурно упућују на високу тамну бројку сексуалног криминалитета, те постоји потреба за темељним истраживањем овог проблема. Највећи број силовања евидентиран је током летњих месеци. У структури пријављених лица доминирају мушкарци у трећој и четвртој деценији живота, док се лица женског пола појављују ефемерно. У посматраном оквиру, око 40% жртава силовања било је малолетно. Генерално наугроженија старосна категорија биле су девојчице од 15–17 година, а затим девојке од 18–30 година. Неспорадично, међутим, као жртве се појављују и деца оба пола узраста испод 14, па и она млађа од шест година.

Типичан учинилац кривичног дела трговине људима је мушкарац стар између 20 и 50 година, а типична жртва је малолетница. Три четвртине пријављених лица и четвртина жртава трговине људима мушког је пола. Малолетна лица преовлађују у структури жртава, при чему су млађи од 14 година заступљени са чак 30%, а девојчице више-струко изложеније ризику виктимизације.

Насилничко понашање једно је од најзаступљенијих евидентираних кривичних дела са елементима насиља, а трећа деценија живота је код оба пола период најфреквентнијег вршења овог дела. У структури пријављених за насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу лица женског пола учествују ефемерно, а међу пријављеним мушкарцима доминира старосна група од 21–30 година. Исто вреди и за полну и старосну структуру лица против којих су поднете кривичне пријаве због спречавања службеног лица у вршењу службене радње и напада на службено лице у вршењу службене делатности.

Јавна тужилаштва у Србији у одређеном обиму примењују начело опортунитета и према лицима против којих су поднете кривичне пријаве за поједине деликте насиља, укључујући нарочито насиље у породици, лаку и тешку телесну повреду и ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. Имајући у виду да примена начела опортунитета подразумева могућност одлагања кривичног гоњења за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, под условом да осумњичени прихвати једну или више обаве-

за предвиђених у члану 283 Законика о кривичном поступку³², међу којима нарочито треба истаћи „подвргавање психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања“ (члан 283, став 1, т. 6 ЗКП), овај институт би се могао показати изузетно значајним за превенцију појединих облика насиља и важним фактором ефикаснијег одговора на проблем насиља у породици. С тим у вези, пожељно би било да се пажљиво прати имплементација и евалуирају ефекти мера предвиђених у оквиру овог института. Од изузетног је значаја и наглашеност ресторативних циљева у оквиру обавеза предвиђених чланом 283 ЗКП, а тиме и заштите права жртава.

Генерално узев, лицима која су проглашена кривим за кривична дела против живота и тела најчешће (у две трећине случајева) изричу се условне осуде, док се казна затвора изриче отприлике сваком четвртом лицу из ове категорије.

По природи ствари, казна затвора апсолутно доминира као изречена лицима проглашеним кривим за убиство, тешко убиство, силовање и разбојништво, док условна осуда двотрећински преовлађује у структури изречених кривичних санкција лицима која су проглашена кривим за насиље у породици. Четвртина лица која су проглашена кривим за насиље у породици 2012. године осуђена је на казну затвора.

Годишње се више од 1.000 деце млађе од 14 година нађе међу лицима која су јавним тужилаштвима пријављена због кривичног дела. Премда су они у структури пријављених малолетних лица заступљени са петнаестак процената, извесно је да се у овој категорији налази доста деце која су у повишеном ризику од развијања перзистентног преступништва и којој је потребна помоћ у развоју, те они у том смислу заслужују нарочиту пажњу, пре свега установа социјалне заштите. Недостају подаци о ефектима интервенција и програма који се спроводе у овој области, но свакако треба нагласити и не губити из вида изузетан значај терцијарнопревентивних настојања према овој категорији деце.

Међу малолетницима пријављеним због кривичног дела преовлађују старији малолетници и они који живе у заједници са оба родитеља. Релативно висок број пријављених малолетника није укључен у образовни процес – тако, према подацима Републичког завода за

32 Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014.

статистику, више од 40% малолетника пријављених за кривично дело против живота и тела налази се изван образовног процеса.

Малолетни учиниоци кривичних дела, уопште узев, двоструко чешће делују у саучесништву него самостално. Када кривична дела не врше самостално, убедљиво најчешће то чине у саучесништву са другим малолетницима. Жртве дела за која се малолетницима изричу санкције скоро подједнако често су пунолетна и малолетна лица. Премда су кривична дела са елементима насиља заступљена са релативно ниским фреквенцијама у структури криминалитета малолетних лица, забрињавајући је тренд пораста броја пријављених за поједина кривична дела попут разбојништва, разбојничке крађе и изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости.

Јавни тужиоци су током 2012. године одбацили 28% пријава поднетих према малолетним лицима, а према мањем броју малолетника изrekli су васпитни налог. За васпитне налоге вреди исто што и за институт одлагања кривичног гоњења који се примењује према пунолетним лицима – док су ресторативни механизми садржани у појединим обавезама од значаја превасходно за жртве, за малолетнике су од нарочитог значаја обавезе у оквиру којих могу добити стручну помоћ у развоју или адекватну подршку у превазилажењу адолесцентске кризе. У сваком случају, евалуација примене васпитних налога, односно обавеза које они укључују указаће на смернице будућег развоја у овој области, а извесно је да ће даљег развоја морати да буде. Већ по правилу, малолетницима се казна малолетничког затвора изриче изузетно ретко, док су у структури васпитних мера ванзаводске мере 13 пута заступљеније од заводских. У структури изречених васпитних мера преовлађују мере појачаног надзора, а међу њима појачан надзор од стране органа старатељства.

Генерално узев, казнена политика у области реакције на криминалитет насиља не би се могла оценити благом. Посебно у светлу чињенице да је законодавна казнена политика у неким сегментима знатно пооштрена током последњих неколико година. С тим у вези, посебно су значајне измене и допуне Кривичног законика којима је уведена забрана ублажавања казне у случају специјалног поврата, као и за одређена кривична дела међу којима су силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, трговина људима и неки облици кривичних дела отмице и изнуде. Изменама и допунама Кривичног законика из 2012. године уведена је обавезна отежавајућа околност

за кривична дела учињена из мржње.³³ Од значаја је такође и Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима³⁴ из 2013. године којим је забрањена примена института ублажавања казне, условног отпуста и застарелости на учиниоце који су према малолетним лицима извршили таксативно наведена кривична дела против полне слободе³⁵ и који поврх тога прописује наступање одређених правних последица осуде, примену посебних мера према учиниоцу после издржане казне затвора³⁶ и вођење евиденција о лицима осуђеним за наведена кривичних дела. Премда се у академској јавности овом закону упућују одређене доктринарне критике, несумњиво је да је његовим доношењем значајно унапређена заштита малолетних лица од сексуалног насиља а предвиђене мере се, у светлу сазнања о факторима сексуалног преступништва, поврату сексуалних преступника и нарочито тежини и иреверзибилности последица овог насиља, сматрају нужним уколико се овој повишено рањивој категорији жртава уистину жели пружити оптимална кривичноправна заштита.

Нормативни и институционални оквир формалне реакције на насилнички криминалитет у Србији је знатно унапређен последњих година. Посебан напредак који је остварен у области заштите од насиља над женама и заштите деце од злостављања и занемаривања огледа се

33 Наиме, ако је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела (чл. 54а КЗ).

34 Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, бр. 32/13.

35 У питању су следећа кривична дела: силовање (чл. 178, ст. 3 и 4 КЗ); обљуба над немоћним лицем (чл. 179, ст. 2 и 3 КЗ); обљуба са дететом (чл. 180 КЗ); обљуба злоупотребом положаја (чл. 181 КЗ); недозвољене полне радње (чл. 182 КЗ); подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183 КЗ); посредовање у вршењу проституције (чл. 184, ст. 2 КЗ); приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185 КЗ); навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а КЗ) и искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б КЗ).

36 Реч је о следећим мерама: обавезно јављање надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција; забрана посеђивања места на којима се окупљају малолетна лица (вртићи, школе и сл); обавезно посеђивање професионалних саветовалишта и установа; обавезно обавештавање о промени пребивалишта, боравишта или радног места; обавезно обавештавање о путовању у иностранство. Мере се спроводе најдуже 20 година после извршене казне затвора, а после истека сваке четири године од почетка примене суд који је донео првостепену пресуду преиспитује потребу њиховог даљег спровођења.

поред осталог и у доношењу општих и посебних (секторских) протокола о поступању у ситуацијама насиља. Премда имплементација није без мана и изазова, сигурно је да ће ствари у погледу квалитета и ефеката мултисекторске сарадње у овој области временом ићи на боље. Значајан део пажње би сада требало преусмерити на оно кључно: на развијање и имплементацију ефективних превентивних програма, интервенција и третмана преступника, како у заводским, тако и ванзаводским условима. У заводима за извршење кривичних санкција налази се више хиљада лица осуђених за насилничка кривична дела – у мушкој осуђеничкој популацији они учествују са преко 37%, а у женској са 31%. Просечан осуђеник у домаћим заводима је мушкарац у трећој или четвртој деценији живота са завршеном четворогодишњом или трогодишњом средњом школом, чешће повратник него примарни преступник, осуђен на казну затвора у трајању од једне до пет година, мада није занемарљив ни број оних осуђених на дуге затворске казне. Имајући у виду да је до сада мало тога учињено у области унапређења третмана, у оба случаја ће развој и имплементација нових програма намењених посебним категоријама и поткатогијама насилних преступника представљати врхунски изазов и захтеваће упоран и мукотрпан рад не само на мотивисању преступника да се у програме активно укључе, већ и у достизању оптималне ефикасности третмана, односно задовољавајућег степена спречавања поврата.

* * *

Откривање кривичних дела насиља, откривање и гоњење учинилаца, казнена политика, извршење кривичних санкција и заштита жртава – свака од ових области данас је суочена са многим концептуалним и практичним изазовима, а идеал је да оне чине окоснице кохерентног система формалне друштвене реакције на насилнички и криминалитет уопште. Неуспех да се осигура задовољавајући степен безбедности и заштита грађана од криминалитета надахњује различите конструктивне, али и неконструктивне одговоре. Више или мање отворено, поклоници идеја ретрибутивизма и инструментализма и даље одмеравају снагу и утицај користећи се сваком пригодом да пребаце „лоптицу кривице“ за небезбедност грађана и патње жртава криминалитета.

Захтеви за поштравањем казнене реакције и оцене о „благој казненој политици која охрабрује учиниоце“ толико су анахрони да једва да заслужују коментар, сем када се чују у стручним и научним круговима, што није сасвим ретко. „Блага казнена политика“ која „охрабрује“ преступнике је фантазам о потенцијалном учиниоцу који би кажњавање морао видети као прилично извесно и притом имао јасну представу о томе које и какве би санкције могле бити изречене у случају и околностима кривичног дела чије вршење разматра и који, вагањем најтеже санкције која би му се могла изрећи у конкретном случају и добити од кривичног дела бира прилично извесну (али „благу“) санкцију и прилично неизвесну добит од кривичног дела. Одговори на криминалитет који се темеље на идеји да је потребно само погодити цену коју преступник неће хтети да плати данас су неприхватљиви не само зато што су се показали неефикасним, каткад нехуманим и опасним, већ првенствено зато што се темеље на митовима о узроцима криминалног понашања и човековој природи. Ако ишта може да „охрабри“ потенцијалне учиниоце то је селективност кривичноправне репресије и неадекватност неформалног друштвеног реаговања на антисоцијално понашање.

Данашња сазнања о узроцима криминалног понашања, премда не иду сасвим у прилог идеје о слободној вољи, свакако не релативизују значај кривичноправне реакције на криминалитет, чак ни оне која би се, хипотетички, примарно темељила на идејама ретрибутивизма.³⁷ Мало ко ће оспорити да учинилац кривичног дела, сем уколико не поступа под притиском делузија, халуцинација или паничног стања, има избор. Репертоар избора поступања је у многим случајевима скупчен, али алтернатива по правилу постоји. Избор да се изврши насиље је основ моралног прекора и легитимитета кажњавања учинилаца. Уопште узев, реаговање казном, ма каквом, на антисоцијално понашање и повреду права другог често се доживљава као морално обавезујуће, а ретрибутивистички импулс је интризичан и тешко да се може негирати или оспорити његова сврсисходност. За сада.

Премда знамо да кажњавање неће спречити многе злочине, поставља се питање шта би се десило са друштвом и човеком уколико бисмо га се, као неефикасног, одрекли? Ретрибутивисти постулирају

³⁷ Из перспективе чистог ретрибутивизма, учинилац кривичног дела треба да буде кажњен ради „задовољења правде“, зато што је казну „заслужио“, не у функцији неког другог циља.

кажњавање без циља изван саме ретрибуције, премда знају да задовољити правду заправо значи задовољити оне жељне правде. Оне који је очекују као „природан“ одговор чији изостанак може угрозити осећања сигурности, солидарности и правичности. Но, будући да је у блиској вези са снажним емоционалним доживљајима, ретрибутивистички импулс може да се отргне и преобрати у инструмент пуког емоционалног растерећења од страха, беса, емпатичке узнемирености, очаја и кривице, уместо да буде инструмент прекора и правде. Још горе, он може постати инструмент манипулације у рукама оних који су кадри да обичан свет, посебно у ситуацијама када је дубоко погођен услед неког стравичног злочина, убеде или подрже у контрадикторним уверењима која ће страх и бес нераскидиво везати: да су преступници истовремено и нешто мање од разумних људи који никада неће бити кадри за промену, и опако лукави типови који злоупотребљавају наивну благост честитих људи и млакост државе и нападају на добра и вредности грађана и друштва просто зато што их они сами не цене довољно, зато што на њима нису истакли довољно високе „одштетне износе“.

Казнена политика, као што је опште познато, није једини, вероватно ни кључни фактор контроле криминалитета. То нарочито важи за насилнички криминалитет. Све док се не буду јасно и системски поставили циљеви и задаци државних органа и других друштвених субјеката у одговору на *различите облике* криминалитета, све док у спречавању насиља кривичноправна реакција фактички не постане оно што и треба да буде – последње средство, све док превенција насиља не постане важан циљ неформалне реакције и све док се не имплементирају (утемељени на научном знању и доказима) ефикасни примарнопревентивни програми, програми ране интервенције и терцијарнопревентивни третмани, неће бити значајних позитивних промена у контроли насилничког криминалитета, па била кривичноправна реакција „блага“ или „оштра“. Селективност кривичноправне реакције је оно што може имати утицај на рационалне изборе криминалног понашања, па и многих облика насилничког криминалитета, те је то област о чијем унапређењу најпре и највише треба промишљати.

А када је о превенцији реч, ваља поћи од *фактора* насиља. Најпре од повишене агресивности, хостилности и слабих капацитета саморегулације и самоконтроле, који се могу посматрати као индикатор развојних, емоционалних или здравствених проблема. Од неадекват-

них родитељских вештина и чинилаца раног развијања антисоцијалних ставова. Од културних стереотипа и оправдавања насиља као одговора на различите фрустрације. За све ово потребно је много више од ситуационе превенције и пригодних тематских предавања којима се подиже свест о насиљу. Прави, развојни програми превенције и третмана, добро осмишљени и имплементирани, једини су сигурни гаранци редукације насиља. Било да се спроводе као примарнопревентивни или секундарнопревентивни програми и интервенције, или као третмани у оквиру извршења кривичне санкције, сигурно је да ће бити успешни само ако су и у мери у којој су теоријски и емпиријски утемељени и адекватно имплементирани. Њихова евалуација је кључ развоја у овој области, те се озбиљне намере у вези са спречавањем насиља најјасније одражавају у степену посвећености евалуативним истраживањима. Тим пре што је познато да се многе мере и институти у оквиру којих се реализују одређене превентивне интервенције и третмани уводе с циљем да допринесу (и) растерећењу појединих државних органа.³⁸ У таквим околностима, када се чини да се друштвено кудикамо важнији циљеви остварују као секундарни, постоји опасност да многе од ових мера заврше као компромитоване, те праћење њихове имплементације и евалуација ефеката додатно добијају на значају.

Најзад: превенција захтева научна сазнања, еколошку перспективу, посвећеност и мултисекторску сарадњу. Доношење опште стратегије за превенцију насиља и виктимизације било би оптималан корак и суштински заокрет од неконзистентног реаговања на различите манифестације овог тешког друштвеног проблема.

38 Не улазећи у то да ли је „растерећење“ државних органа у конкретном случају циљ који је недискутабилан и који треба да буде примаран или једнако значајан, чињеница је да су диверзионе мере и модели доживели експанзију тек када се појавио проблем оптерећености судова предметима који се односе на тзв. багателни криминалитет, да се о ширењу спектра алтернативних санкција почело озбиљније размишљати тек када се појавио проблем пренатрпаних казнених завода итд.

SOME CHARACTERISTICS OF CRIMES OF VIOLENCE AND VIOLENT CRIME CONTROL IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Biljana Simeunovic Patić, PhD

Stevo Jacimovski, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The paper contains a descriptive statistical analysis of various types of violent crimes and victimization in the Republic of Serbia from 2006–2012, as well as a description of main characteristics of present penal reaction in this area. Albeit it was assessed that there were neither daunting dimensions nor striking negative trends of recorded violent crimes a further improvements of crime control was supposed to be necessary, in order to reduce violent crime rates and minimize a risk from an adverse development in the future. While estimating that violent crimes control normative framework was greatly improved during past years, and having also in mind the findings indicating that minors under 14 participate negligibly in the group of persons reported for violent crimes, the authors plead for focusing more academic, expert and policy makers' attention toward a neglected, although very significant segment of societal reaction – development and improvement of primary, secondary and tertiary-preventive programs, as well as needful strengthening of expert capacities and multisectoral cooperation required for their implementation, tracking and evaluation.

Keywords: *crimes of violence, crime control, penal reaction, Serbia.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.624(497.11)(082)

343.343.3(497.11)(082)

343.6(497.11)(082)

НАСИЉЕ у Србији : облици, чиниоци, контрола : тематски зборник радова. Део 2 / [уредник Биљана Симеуновић Патић]. - Београд : Криминалистичко-полицијска академија, 2015 (Београд : Гласник). - VI, 186 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз већину радова. - Abstracts.

ISBN 978-86-7020-314-3

а) Насиље - Србија - Зборници

COBISS.SR-ID 214393868

